

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HARPUT KENTİNDE MEKÂNSAL ORGANİZASYONUN İRDELENMESİ

HAZIRLAYAN

CANSU MELEK KIRAÇ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. SEVGİ GÖRMÜŞ CENGİZ

BARTIN-2019

T.C.

**BARTIN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI**

HARPUT KENTİNDE MEKÂNSAL ORGANİZASYONUN İRDELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Cansu Melek KIRAÇ

JÜRİ ÜYELERİ

- Danışman : Doç. Dr. Sevgi GÖRMÜŞ CENGİZ - İnönü Üniversitesi
Üye : Prof. Dr. Hatice Selma ÇELİKAY - Bartın Üniversitesi
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Serhat CENGİZ - İnönü Üniversitesi

BARTIN-2019

KABUL VE ONAY

Cansu Melek KIRAÇ tarafından hazırlanan “HARPUT KENTİNDE MEKÂNSAL ORGANİZASYONUNUN İRDELENMESİ” bu çalışma, 20.09.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Sevgi GÖRMÜŞ CENGİZ
(Danışman)

Üye : Prof. Dr. H. Selma ÇELİKİYAY

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Serhat CENGİZ

Bu tezin kabulü Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../20... tarih ve 20...../.....-..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. H. Selma ÇELİKİYAY
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Sevgi GÖRMÜŞ CENGİZ danışmanlığında hazırlamış olduğum “HARPUT KENTİNDE MEKÂNSAL ORGANİZASYONUN İRDELENMESİ”başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

20.09.2019

Cansu Melek KIRAÇ

TEŞEKKÜR

Tez çalıőmamda her konuda yanımda olup destek olan ve benimle beraber büyük emek harcayan değerli hocam Doç.Dr. Sevgi GÖRMÜŞ CENGİZ'e bana kattığı her Őey için sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

Bana olan inançlarını hiçbir zaman kaybetmeyip desteklerini esirgemeyen annem, babam, kız kardeőim Esmay ve aileme çok teşekkür ederim.

Bu hayatta ki en büyük Őansım olan kardeőim Burak KIRAÇ'a ve yakın arkadaőlarım Sıdıka ŐEKER ve Mervenaz KÖKBAŐ'A teşekkür ederim.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

HARPUT KENTİNDE MEKÂNSAL ORGANİZASYONUN İRDELENMESİ

Cansu Melek KIRAÇ

Bartın Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sevgi GÖRMÜŞ CENGİZ

Bartın-2019, sayfa:98

M.Ö. 3000’li yıllarda kurulan tarihsel süreçte birçok medeniyete ev sahipliği yaparak sosyal, ekonomik ve dini açıdan farklı insanların ve kültürlerin bir arada yaşadığı önemli bir ortaçağ kentidir. Tarihsel süreçte kentin mekânsal değişimi bu değişimin kent kimliği üzerindeki etkisi, kaybolmaya yüz tutmuş birçok mimari yapısının olması ve bunların korunması gerektiği çalışmanın amacını oluşturmuştur.

1930’lu yıllardan sonra kent özelliğini yitiren Harput, Elâzığ il merkezinin 5 km kuzeydoğusunda bulunan bir mahalledir. Bugüne kadar birçok kültürün var olduğu doğal, arkeolojik ve kentsel değerleriyle önem kazanan alan, 14.12.1975’de Kentsel Sit Alanı ilan edilmiştir. Harput, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 02.05.2007 gün ve 1033 sayılı kurul kararı doğrultusunda yerleşimdeki tarihî kentsel sit alanı, kentsel sit ve 1. Derece arkeolojik sit alanı olarak değiştirilmiştir. Mahalle içerisinde de birçok koruma alanlarına sahiptir.

Çalışma kapsamında Harput’un tarihsel süreç içerisindeki kent kimliğinin yapısındaki değişimler, fiziksel ve kültürel dokusu incelenerek çalışma alanının mevcut durumu üzerinde bazı analizler yapılmıştır. Bu çalışma da mekân ve mekânsal organizasyon, kent

kimliği ve tarihi evre kavramları esas alınarak, kentin tarihsel süreçteki durumu incelenerek kentin tipolojik yapısının oluşturulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mekân; Mekânsal Organizasyon; Kent Kimliği; Kent Dokusu; Elâzığ –Harput.

Bilim Kodu: 120604

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

INVESTIGATION OF SPATIAL ORGANIZATION OF HARPUT CITY

Cansu Melek KIRAÇ

Bartın University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Department of Landscape Architecture

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Doç. Dr. Sevgi GÖRMÜŞ CENGİZ

Bartın-2019, pp: 98

B.C. It is an important medieval city, where many civilizations, social, economic and religious people and cultures live together in the historical process established in the 3000s. The spatial change of the city in the historical process has been the effect of this change on the identity of the city, the aim of the study is that there should be many architectural structures that have been lost and they should be protected.

Harput, which lost its urban character after the 1930s, is a neighborhood located 5 km northeast of the city of Elazığ. The area, which has gained importance with its natural, archaeological and urban values where many cultures existed until today, was declared as an Urban Protected Area on 14.12.1975. Harput, Diyarbakır Regional Council for the Preservation of Cultural and Natural Heritage in line with the decision of the Council numbered 1033 on 02.05.2007, the historical urban site in the settlement was changed to urban site and 1st degree archaeological site. The neighborhood also has many protected areas.

Within the scope of the study, the changes in the structure of the urban identity, the physical and cultural texture of Harput in the historical process were examined and some analyzes were made on the current state of the study area. In this study, it is aimed to create the typological structure of the city by examining the current situation of the city in the historical process and today by taking the concepts of space and spatial organization, urban

identity and historical environment into consideration.

Keywords: Space; Spatial Organization; Urban Identity; Urban Texture; Elazig-Harput.

Science Code: 120604

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KABUL VE ONAY	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
BEYANNAME	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
TABLolar DİZİNİ	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
BÖLÜM 1 GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 2 KURAMSAL TEMELLER	3
2.1 Mekân Kavramı	3
2.1.1 Mekân öğeleri.....	4
2.1.2 Mekân Algısı	7
2.2 Mekan Organizasyonu Kavramı	8
2.2.1 Mekânsal Organizasyon Biçimleri	8
2.3 Kentsel Kimlik	11
2.3.1 Kentsel Kimlik Bileşenleri	12
2.3.1.1 Fiziksel Kimlik	13
2.3.1.2 Toplumsal Kimlik.....	16
2.4 Kentsel Doku	16
2.5 Tarihi Çevre ve Tarihi Kent Dokusu Kavramları	20
2.5.1 Tarihi Çevre Koruma Nedenleri.....	21
BÖLÜM 3 MATERYAL VE YÖNTEM.....	23
3.1 Materyal	23
3.1.1 Veri Kaynakları	26
3.1.2 Çalışma Alanının Biyofiziksel Özellikleri	28

3.2 Yöntem.....	33
BÖLÜM 4 ARAŞTIRMA VE BULGULAR.....	35
4.1 Kentsel Kimliğin Dönemsel Aşamaları	35
4.1.1 M.Ö. 2000- M.Ö. 300 Dönemi.....	38
4.1.2 M.S. 98-1021 Dönemi.....	40
4.1.3 1085- 1507 Dönemi.....	41
4.1.4 1516-1930 Dönemi.....	46
4.2.1.2.1 1518-1691 Yıllarında Mahalle Yapısı	56
4.2.1.2.2 1691-1930 Yıllarında Mahalle Yapısı	61
4.2.1.3 Sokak Dokusu.....	79
4.2.2 Kültürel Doku.....	79
4.2.2.1 Ekonomik Yapı.....	79
4.2.2.1 Sosyal Yapı.....	83
BÖLÜM 5 SONUÇ VE ÖNERİLER.....	86
KAYNAKLAR	92
ÖZGEÇMİŞ	98

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Sayfa No
2.1: Merkezi organizasyon	9
2.2: Çizgisel organizasyon	10
2.3: İşinsal organizasyon	10
2.4: Kümeli organizasyon	11
2.5: Izgara tipi organizasyon	11
2.6: Kentsel kimlik oluşumuna ilişkin kavramlar, ilişkiler ve etkileşimler	13
2.7: ABCD tipolojisi	18
2.8: Organik ve Geometrik dokunun bir arada görüldüğü Roma Kenti.....	19
3.1: Harput lokasyon haritası	23
3.2: Harput Sit Alanı	24
3.3: Harput Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi sınırı	25
3.4: Harput Mahallesi içerisindeki koruma alanları	26
3.5: Harput mahallesi yükseklik haritası.....	29
3.6: Harput mahallesi eğim haritası.....	30
3.7: Harput mahallesi bakı haritası.....	31
3.8: Harput aylık ortalama yağış değerleri	31
3.9: Harput ve Elazığ aylık ortalama sıcaklık verileri.....	32
3.10: Araştırma yönteminin akış şeması	33
4.1: Harput tarihsel gelişim	36
4.2: Harput Kenti kentsel kimliğin dönemsel aşamaları	37
4.3: M.Ö. 2000- M.Ö. 300 dönemi mimari yapıların kent üzerindeki dağılımı.....	38
4.4: Harput Kalesi	39
4.5: M.S. 98-1021 dönemi mimari yapıların kent üzerindeki dağılımı.....	40
4.6: Meryem Ana Kilisesi.	41
4.7: 1085-1507 dönemi mimari yapıların kent üzerindeki dağılımı.....	43
4.8: Ulu Cami iç görünümü.....	43
4.9: Ulu Cami	43
4.10: 1950 Yıllarında Sarahatun Cami.....	44
4.11: Kale Hamamı	44
4.12: Cemşit Hamamı.....	45
4.13: Hoca Hasan Hamamı.....	45

4.14: Kızıl Kilise	46
4.15. 1516-1930 dönemi mimari yapıların kent üzerindeki dağılımı.....	47
4.16: Ağa Cami	48
4.17: 1900 yıllarda Kurşunlu Cami	48
4.18: Günümüzde Kurşunlu Cami görünümü	49
4.19: Ulu Cami Çeşmesi	49
4.20: Sarahatun Çeşmesi	50
4.21: Üç Lüleli Çeşme.....	51
4.22: Meydan Çeşmesi	51
4.23: 19 yy. Harput Kenti müslüman ve gayrimüslim mahallelerinin dağılımı.....	54
4.24: 1518-1930 yılları arasında Harput Kenti mahallelerinin tarihsel gelişimi	55
4.25: 1518-1691 yıllarında mahallerin konumu	56
4.26: 1900'lü yıllarda Kayabaşı Mahallesi	57
4.27: Osmanlı döneminde Hoca Hasan Mahallesi	58
4.28: 1930'lu yıllarda Hoca Hasan Mahallesi	58
4.29: 1800 yılların sonunda Harput Amerikan Okulları kız bölümü	59
4.30: 1800 yılların sonunda Harput Amerikan Okulları kız bölümü	59
4.31 1800'lü yıllarda Sinabut Mahallesi.	60
4.32: 1902 yılında Gürcübey Mahallesi	60
4.33: 1902 yılında Asuri Mahallesi	61
4.34: 1691-1821 yıllarında mahallelerin konumu	62
4.35: 1900 yıllarda Ağa Cami Mahallesi	63
4.36: 1970 Ağa Cami Mahallesi.....	63
4.37: 1930'lu yıllarda Ağa Cami Mahallesinin ana caddesi (KUDEB, 2019).....	64
4.38: Harput Kale Mahallesi Krokisi	66
4.39: 1900'lü yıllarda Sarahatun Çarşısı	68
4.40: Harput Kenti sur kapılarının gösterimi	69
4.41: Harput Kenti yerleşim dokusu	70
4.42: Harput Evleri cephe düzeni.....	71
4.43: Harput Evleri dış sofa.....	71
4.44: Harput Evleri iç sofa.	72
4.45: Harput Evleri pencere tipolojisi	74
4.46: Harput Evleri kapı tipolojisi.....	75
4.47. Harput evlerinin mimari yapısı	75

4.48: Geleneksel Harput Evlerinin konumu	76
4.49: Harput Evleri değişimi	77
4.50: Harput Kenti tarihi sokak dokusu	79
4.51: Harput ve çevresindeki ticaret yolları	81
4.52: 1910 Harput'ta kumaş dokuma atölyesi.....	82
5.1: Harput Mahallesi arazi kullanım haritası	88
5.2: Harput Mahallesi bina yoğunluk analizi	88
5.3: Sarahatun Cami önünde bulunan meydan.....	89
5.4: Harput yol derecelendirmesi	90

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
No	No
3.1: Çalışmada kullanılan verilerin alındığı kurumlar.....	27

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

m	: metre
cm	: santimetre
%	: yüzde

KISALTMALAR

KUDEB	: Elazığ Belediyesi Koruma ve Uygulama ve Denetim Bürosu
YY	: Yüzyıl
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Mekân kavramı, uygarlık tarihinin bilinen en eski dönemlerinden bu yana, insanoğlunun varlığının en önemli bileşeni olarak ele alınan ve açıklanmaya çalışılan bir konu olmuştur. Zaman içerisinde gelişerek farklı boyutlara ulaşan mekân, insanları çevren ayıran ve onların faaliyetleri sürdürebilmeleri için oluşan bir boşluk veya alan olarak tanımlanabilir. Mekânı tanımladığımız doğal özellikleri dışında ayrıca insanların ona kattığı özellikleri de vardır. İnsan-mekân ilişkilerinden sonucu farklı boyutlardaki mekânsal gereksinmeler, insan yerleşmelerinin oluşturduğu büyüklük içinde somut mekânı biçimlendirmektedir. Mekânlar üç boyutlu olmasına rağmen, mekân içerdiği ekonomik, sosyal, kültürel, dinsel gibi insan eylemleri ile çok boyutlu bir nitelik taşımaktadır (Çınar, 1994).

Mimari tasarım süreci aslında bir mekân organizasyonu sürecidir. Bu süreç mekânın nasıl bir içeriğe oturması, mekâna nasıl bir anlam yüklenmesi ve nasıl bakılması, mekânın bileşenlerinin nasıl olması gerektiği sorularına cevap arayan ve bunların mekânda üstlendikleri rolleri yöneten düzenleme, planlama ve tasarlama sürecidir (Duman, 2018).

Mekân organizasyonunun asıl amacı, mekânı oluşturan bileşenlerin boyutlarının farklılaşarak mekân oluşturma şartını sağlayacak düzenlemeler yapmaktır. Bu düzenlemeler farklı mekânlar için ayrı ayrı olabileceği gibi birden fazla mekân için de olabilmektedir. Mekânın bütünü oluşturan parçalardan ve bu parçaların ilişkilerinden oluştuğu yönündeki tanımı düşünüldüğünde içerilen anlam daha da güç kazanmaktadır (Dinçer, 2005).

Mekân organizasyonu, mekânın gerçekte nasıl bir içeriğe oturması, mekâna nasıl bir anlam yüklenmesi, nasıl bakılması gerektiği, mekânın bileşenlerinin neler olduğu ve bunların mekânda üstlendikleri belirleyici olma durumunun düzeyi gibi soruların cevaplarını arayan bir düzenleme, tasarlama, planlama pratiğidir. Zaman-mekân ilişkisi içerisinde çevresel ve beşeri faktörlerinde etkisiyle mekânlar dünden bugüne ve yarına farklılaşarak kendine özgü dokusunu kaybetmektedir.

Kendine özgü karakter özelliklerin çıkmasında etkili olan fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik ve tarihsel sürecin önemli rol oynadığı kent kimliği de bu zaman-mekân ilişkisi içerisinde değişmektedir.

Bir kent mekânının kimliği, o mekânın tüm fiziki ve beşeri özelliklerini içine alır ve her yaşanan toplumsal değişim, çevresel biçimlenmeler üzerinde de değişimlere neden olur. Böylece kentsel kimlik, doğal ve yapma çevre özellikleri arasındaki etkileşimler ile insan davranışları ve yapısal biçimleri sonucu ortaya çıkar; kısacası uzun bir zaman dilimi içinde oluşur, gelişir, değişir ve sürekli olarak yeniden üretilir (Birlik, 2006).

Harput Kenti de yukarıda sözü edilen kentsel değişim ve kimlik değişiminden etkilenen kentlerden biridir. Harput Kentinde M.Ö 3000 yıllarında başlayan yerleşmeler ile 16 ve 19 yy. da önemli bir kent ve ticaret merkezi konumuna gelerek çeşitli medeniyetlerin kültürel izlerini taşımıştır. Tarihsel süreçte kentin bulunduğu konum dolayısıyla yaşanan değişimler sonucu önemli bir kültür ve ticaret merkezi olan Harput Kenti sürdürülebilirliğini yitirerek kent özelliğini kaybetmiştir. Bu nedenle Harput'un, tarih içerisinde önemli bir işleve sahip olması, kaybolmaya yüz tutmuş birçok mimari yapısının olması ve bunların korunması gerektiği, tarih boyunca birçok kültürü içerisinde barındırarak sosyal, ekonomik, dinsel açıdan farklı insanların bir arada yaşayarak mekânı kullanma özelliği çalışmanın asıl amacını oluşturmuştur. Harput'un tarihinin, kültürel ve doğal değerlerinin korunması, tekrar canlı bir kent haline gelmesi, turizm ve rekreasyon alanlarının kent dokusuna uygun ve sürdürülebilir bir şekilde gelişmesini sağlayarak insanların rahat yaşayabileceği bir mekan haline gelmesi için tipolojik analizinin yapılması hedeflenmiştir.

BÖLÜM 2

KURAMSAL TEMELLER

2.1 Mekân Kavramı

Genel anlamıyla mekân, bir şeyin bulunduğu, bir eylemin gerçekleştiği tanımlı kullanım ya da kullanımlara ayrılmış yer olarak ifade edilebilir (Kayalar, 2006). Mekânın sözlük karşılığı; 'boşluk, yer ' anlamına gelmektedir. Mekân; İngilizcede 'space' Fransızcada 'espace' Almancada 'raum'anlamına gelmektedir. Tüm canlıların içinde yer aldığı, sonsuz büyüklüğe sahip, boşluk, hiçlik durumu, sınırsız ortam, üç boyutlu bir yer olarak tanımlanabilir (Cevizci, 1999).

Mekân; insan eylemlerinin ve insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin gerçekleştiği bir boşluktur (Dede, 1997). İnsanın içinde yaşadığı mekânın biçimlendirebileceği gibi, mekânında insan yaşantısını biçimlendirmesi mümkündür. İnsanların içinde yaşadığı yaşamsal çevre mekânı oluşturmaktadır (Eldem, 1991).

Mekân bir üç boyutluluk ifadesidir. Objektif bir gerçek olarak vardır. Mekânın amacı sınırlı boşluklar ortaya koymaktır. Mekânın niteliği onu sınırlayan elemanların niteliği ile özdeşir. Mimari anlamda mekân yaratmak, insanı doğadan, peyzajdan, çevreden belirli oranlarda ayıran bir yer sınırlamaktır. Bir mekân içinde yapılacak fonksiyona uygun olmak zorundadır.Boşluğun mekân olabilmesi için, çok iyi tanımlanabilmesi için sınırlaması gerekir (Özbilen, 1995).

Gündelik yaşamın çözümlenmesinde ise mekân kavramını anlamlandıran başka bir deyişle ona anlam yükleyen durum söz konusu mekân da gerçekleşen eylemlerdir. Dolayısıyla bir yer, kullanıldığında mekân olarak anlam kazanır. İçinde var olunan, içinde hareket ve eylemlerin gerçekleştiği yer mekân olarak tarif edilebilir (Kayalar, 2006).

Mekân biçimle ilgili fiziksel şartları olduğu kadar, insan eylemlerine ilişkin gerekleri de yerine getirmelidir. Mekân sadece boşluk değerleri ve sınırlayıcı öğelerle tanımlanamaz. İnsanlarınfiziksel ve duygusal yaşantılarını gerçekleştirdiği ve mimari eylemlerin olduğu

boşluklardır. Mekânı kullananların mekânı en doğru biçimde değerlendirmesi mekânın gerçek değerini ortaya çıkarmaktadır (Akkul, 1998).

Çoğu zaman binalar ve duvarlarla tanımlanan cadde, sokak ve meydanların, kent içindeki farklı işlevlere ayrılmış dolu ve boş alanların hepsi, beşerî eylemlere ev sahipliği yapan farklı birer mekân karakteri tanımlar. Bu noktada mekânın insan ölçeğinde irdelenmesi ve yorumlanması, insan ölçeği ile ilişkilendirilmesi daha çok planlama ve mimarlığın geleneksel yaklaşımının uzantısı olarak görülebilir (Kayalar, 2006).

Mekânlar sadece bir fiziksel yapı değildir aynı zamanda insanların bütün fiziksel ve psikolojik gereksinimlerini karşılayan eylemlerini gerçekleştirmesine olanak sağlayan fiziksel ortamlardır. Hangi ölçekte olursa olsun bir mekân planlanırken asıl amacı içinde bulunan topluluk veya bireylerin değer ve ihtiyaçlarını yansıtmak olmalıdır (Ünlü, 1998).

2.1.1 Mekân öğeleri

Mimari mekân kavramının tanımlanmasına ve açıklanmasına bakıldığında birtakım öğelerin ve bileşenlerin birlikteliğinde oluştuğu yönünde ortak bir görüş vardır. Her somut mimari mekân birtakım somut unsurlar ve nesnelere oluşur. Bu unsurların bir kısmı doğrudan mekâna ait iken (bileşenler) bir kısmı mekânın işlevine, kullanıcı gereksinimine ve oluşturulma amacına yönelik nesnelere (öğeler) oluşur. Bu noktada, mimari mekân oluşturulurken amaca ve taşınması gereken anlam bütünlüğüne uygun olması gerekir (Duman, 2018).

Mekânı oluşturan ve sınırlandıran yeryüzü, gökyüzü, ağaç, çalı, yer örtücü, duvar veya bunlarının hepsinin birleşimi mekânın tanımlanmasına yardımcı olurlar (Çınar Altıçekiç, 1997).

Mekânın geometrisini sınırlayıcıların biçimlenişi oluşturmaktadır. Bu öğelerin birbirleriyle olan ilişkileri, mekânın geometrisinin oluşturulmasında ve mekânın algılanmasında önemli rol oynayarak değişik mekân tiplerinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Altan, 1992).

Mekânı sınırlandıran doğal ve yapay elemanlar mekânın doğal, yapay ve karma mekân olarak oluşmasını sağlarlar. Bu mekânlar şu şekilde açıklanabilir (Altan, 1992).

1. Doğal Mekân; Yeryüzü, gökyüzü, ufuk, çalılar ve ağaçlar gibi doğal elemanlar ile oluşmaktadır (Altan, 1992).
2. Yapay Mekân (Mimari Mekân);gibi duvarlar, tavanlar, kirişler gibi yapay elemanlar ile oluşmaktadır (Altan, 1992).
3. Karma Mekân; Doğal ve yapay elemanlar bir araya gelerek bu mekânları oluşmaktadır (Altan, 1992).

Mekân öğeleri yapısal mekân oluşturulurken ortaya çıkan elemanlardır. Sabittirler ve çoğunlukla da iç mekânı belirleyici, sınırlayıcı roller üstlenmektedir. Mekânsal öğeler ise yapısal mekânın oluşumundan sonra mekânda yerlerini almaktadırlar. Kullanıcı ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda çeşitlilik gösteren hareketli elemanlardır (Özdemir, 1994).

Mekân öğeleri mekânsal organizasyonda çok farklı roller üstlenerek mekân üzerinde oldukça etkilidir. Mekânı oluşturan çeşitli bileşen ve öğeler mekânsal organizasyondasınırlayıcı,süreklilik sağlayıcı, belirleyici, odaklayıcı, yönlendirici, anlam taşıyıcı, birleştirici gibi roller üstlenebilmektedir (Özdemir, 1991).

Cullen Yaklaşımı

Cullen yaklaşımında, kişinin mekânla ilgili algısının, o kişinin o mekândaki deneyimleri, mekânın kapsamı ile ilgili olduğu ve seri görme-hızlı algılamayı etkilediği vurgulanmaktadır (Yollu, 2006).

Lynch Yaklaşımı

Lynch yaklaşımında, insanların yaşadıkları kentsel mekânları algılamalarında etkin olan kentsel doku öğeleri, mekânın karakteristik özellikleri ve tanınabilmesinin kolaylaşması açısından büyük önem kazanmaktadır (Yollu, 2006).

Lynch, etkin kentsel imaj ögelerini;

1. Dokular ve bölgeler
2. Sınırlar
3. Anıtsal ögeler- simgeler
4. Odak noktaları
5. Yollar olarak tanımlanmaktadır (Yollu, 2006).

Dokular ve bölgeler; belirli nitelikleriyle, işlevlerine, sosyal ve fiziksel özelliklerine bağlı olarak, kentin diğer bölgelerinden ayrılabilen, öne çıkan bölgeleri olarak tanımlanabilir. Kullanıcının 'içine girdiği' ancak iki boyutlu olarak zihnine yerleştiği bu ögelerin tipik fiziksel özelliği tematik süreklilik ve homojenliktir. Bu süreklilik ve homojenliğe konu olan unsurlardan bazıları eğim, mekân özellikleri, biçim, detaylar, semboller, yapı tipleri, işlev, ulaşım, kullanıcı tipi ve topografyadır (Lynch, 1960; Yollu, 2006).

Sınırlar; kent dokusu içerisinde kolaylıkla ayırt edilebilen, farklı kentsel bölgeleri birbirinden ayıran ya da sınırlayan, topografyaya bağlı oluşan doğal sınırlar ve insan eliyle oluşturulmuş yapay sınırlar olmak üzere ikiye ayrılan kentsel imaj ögeleridir (Lynch, 1960; Yollu, 2006).

Anıtsal Ögeler – Simgeler; kentsel ölçekten mimari ölçeye kadar, mekân içinde sahip oldukları farklı özellikleriyle diğer ögelerden ayırt edilebilen, dominant karakterli, referans ögeleridir. Yüksek yapılar, kuleler, anıtlar, heykeller, tarihi niteliği olan karakteristik yapılar Anıtsal ögelere örnek olarak verilebilirken, konumu, büyüklüğü vb. özellikleriyle bir mekânı niteleyen, tanımlı hale getiren, doğal ya da yapay oluşumlar simge ögeler için örnek teşkil etmektedir (Lynch, 1960; Yollu, 2006).

Odak noktaları; yoğun insan ve taşıt trafiğinin kesiştiği, kentsel mekân içinde farklı Mekânsal aktivite ve ögelerin birleştiği, işlevsel açıdan önem taşıyan mekânsal ögelerdir (Lynch, 1960; Yollu, 2006).

Yollar; yatay doğrultuda uzayan, kente ve kentliye hareketlilik sağlayan, üst yüzeyi tanımlanmamış, yan yüzeyleri kısmen tanımlanmış, genişliği sınırlanmış, yapı adaları arasında yer alan kentsel ögelerdir (Yollu, 2006).

Norberg- Schulz Yaklaşımı

Mekânsal yapıyı biçimsel yollarla çözümlenmeye çalışan Norberg-Schulz yaklaşımında, mekânsal yapı yatay ve düşey bileşenlerle tanımlanmaktadır. Buna göre; Yatay bileşenler (Lynch'in kentsel imaj öğeleri temel alınarak) (Lynch, 1960; Yollu, 2006).

1. Mekânlar,
2. Yollar,
3. Alanlar,

Düşey bileşenler ise;

1. Coğrafya ya da ülke düzeyi,
2. Peyzaj düzeyi,
3. Kent düzeyi,
4. Cadde /sokak düzeyi,
5. Yapı düzeyi olmak üzere gruplandırılmıştır (Yollu, 2006).

2.1.2 Mekân Algısı

Kullanıcı ve mekân arasındaki ilişki tarihsel süreçte incelendiğinde, insan tarafından duyu organlarıyla yorumlanan dış uyarıcılarının mekân algısının oluşmasında etkili olduğu görülmüştür. Mekânsal algı, insanlığın varoluşundan günümüze kadar ki sürede edinilen mekânsal deneyimlerle oluşmuştur (Çakır, 2015).

Mekân algılama deneyimiyle sayısız farklı biçimde algılanabilir. Her deneyimin ise farklı olsa da temelde ortak bir noktası vardır o da ilişki varoluştur. Çünkü canlı varlık ile çevresel koşulların etkileşimi, deneyim sürecinde var olmaktadır. Mekânın algılanmasında kişisel deneyim ve beceriler ile gözlem yapma, algılama, ayrıntıyı fark etme ve hayal gücünü kullanma gibi temel gereksinimleri vardır. Bu gereksinimler ile mekâna dair bilgiler, algılayan kişinin biriktirdiği her türlü deneyim ile bilişsel bir süreçte işlenerek anlamlandırılır. Tüm nesnelere ya da durumlar her zaman bir mekân ile birliktedir. Dolayısıyla mekân algısı için bahsi geçen gereksinimler algı eşiğini artırarak, farkındalık edinimini yükseltir. Bir mekânın algılanabilmesi için, algılayacak olan özne mekânın niteliksel özelliklerini, kendi yaşamı ve deneyimleriyle harmanlayarak okuyabilmelidir. Bir

mekânla ne kadar çok ilişki kurabiliyor, sosyal ve psikolojik olarak mekân bize ne kadar çok çağrışımında bulundurabiliyorsa, o mekâna dair aidiyetlik duygumuz o kadar artar (Gezer, 2007).

Mekânın algısı, kişisel bilgi, sosyal ve kültürel birikime göre her birey için farklı etkisel aralıklara tekabül etmektedir. Bu sebeple mimarlık adına öngörebileceğimiz ilişki biçimlerinin fazlalaştırılması için öncelikle mekânlarla olan algısal ilişkinin niteliksel olarak doğru kurulması gerekmektedir. Ancak her bir algılayıcı için ortak noktaların mevcudiyetinden de bahsetmek gerekir. Algılayıcının bir mekânın içindeki hareketi, bakış 30 açısı ve konumu, zaman faktörü ve mekânın kendisinde barındırdığı birtakım fiziksel niteliklerin kurgulanış biçimleri gibi çeşitli etkenler, mekân ve algılayıcı arasındaki ilişkinin ortak noktasını oluşturmaktadır (Asar, 2013).

2.2 Mekan Organizasyonu Kavramı

Mekân organizasyon süreci belli bir zaman ve sosyal yapı içinde gelişmektedir. Bu nedenle insan gereksinimleri yanı sıra, mekân oluşturulurken içinde bulunulan zaman ve dönemin birtakım özelliklerinin de etkisi olmaktadır. Döneme ait güncel bilgi birikimi, toplumdaki sosyal ilişkilerin durumu ve hiyerarşisi, inanç özellikleri gibi etmenler ‘Mekân Organizasyonu’nu belirler. Bunların yanında tasarımcının kişisel özellikleri ve stratejileri de belirleyici olur. Mimari mekân organizasyonu, insana davranışlarının gerçekleşmesi için gerekli mekânsal örgütlerin değişik boyutlarda ve büyüklüklerde kurulmasını sağlayan süreci ifade eder. Söz konusu süreç sonunda ortaya çıkan mekân örüntüleri, insan davranışlarına zemin oluşturmanın yanında, toplumların kültür ve kimlik kodlarını taşımaktadır (Dinçer, 2005).

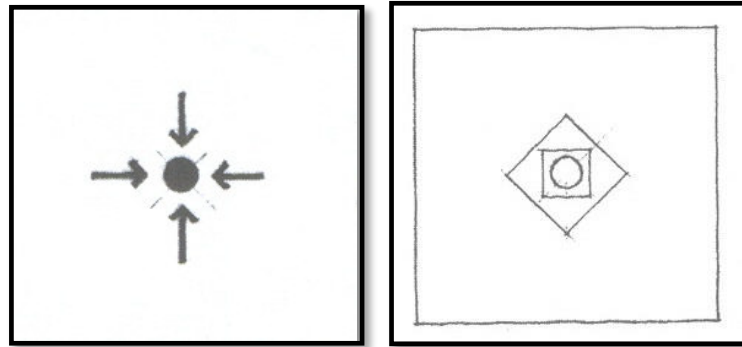
2.2.1 Mekânsal Organizasyon Biçimleri

Mekânsal organizasyonun en önemli konulardan biri mekânı tasarlarken mekânın karakteristik özelliklerini oluşturmak adına kurgusal ve imgesel ilişkileri oluştururken kullanılacak araç ve yöntemlerin neler olduğudur. Kent imgesi ve kentsel imge mekânsal organizasyonun önemli elemanlarıdır (Yollu, 2006).

Ching’ göre, mekân organizasyonu ve biçim kavramlarını;

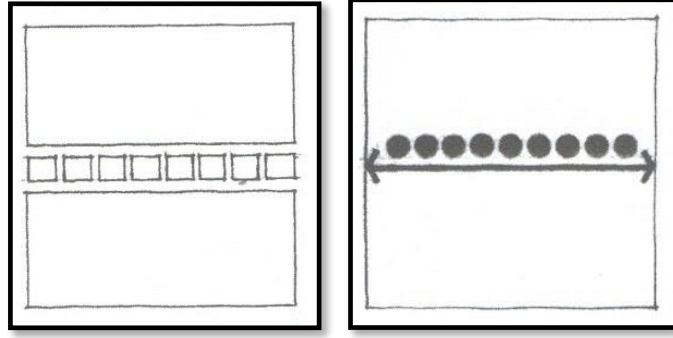
1. Merkezi organizasyon,
2. Çizgisel organizasyon,
3. İşınsal organizasyon,
4. Kümeli organizasyon,
5. Izgara tipi organizasyon olmak üzere, biçim kavramıyla bütünleştirerek beş alt başlıkta ele almaktadır (Yollu, 2006).

Merkezi Organizasyon: Merkezi biçimler, kendi bağlamları içerisinde yalıtılmış, mekânda bir noktayı işaretleyen veya tanımlanmış bir alanın merkezini işgal eden bağımsız yapılar için ideal biçimlerdir. Merkezi organizasyonlar geniş, baskın, merkezi bir mekân etrafında gruplanan ve çok sayıda ikincil mekândan oluşan durağan, yoğun kompozisyonlardır. Merkezi mekân içindeki dolaşım yolları, sekil itibarı ile İşınsal, dairesel ya da spiral olabilmekte, hemen her durumda yol örüntüsü merkezi mekânda son bulmaktadır (Yollu, 2006).

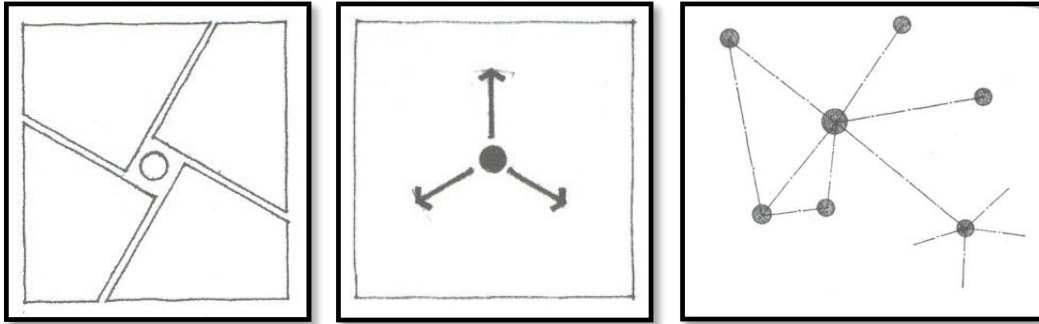
Sekil 2.1: Merkezi organizasyon (Ching: 1996; Yollu, 2006).

Çizgisel Organizasyon: Çizgisel organizasyon temel olarak birbirleriyle doğrudan ilişkili olan ya da ayrı çizgisel mekânların aralarında bağlantı kurmaları yoluyla oluşmaktadır. Genellikle, boyut, biçim ve işlev bakımından birbirleriyle benzerlikler gösteren mekânların bir araya gelmesi durumu söz konusu olmaktadır. Çizgisel organizasyonda, işlevsel ya da simgesel olarak önemli mekânlar, çizgisel zincirlemenin herhangi bir bölümünde yer alır, önemlerini boyut biçimlerinin belirginleştirilmesi yoluyla kazanırlar (Yollu, 2006).

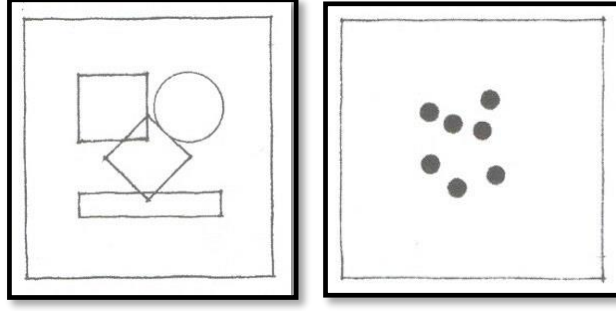
Sekil 2.2: Çizgisel organizasyon (Ching: 1996; Yollu, 2006).

İşımsal Organizasyon: Bu organizasyon, çok sayıda çizgisel organizasyonun İşımsal birtarзда dışarı doğru uzandığı baskın, merkezi bir noktayı içermektedir. Çizgisel kolları ileuzayıp, belirli elemanlara ya da arazi özelliklerine göre eklemenebilme özelliği taşımaktadır.İşımsal kollar, işlev ve bağlamın gereklerine cevap vermek üzere birbirindenfarklılaşabilmektedir (Yollu, 2006).

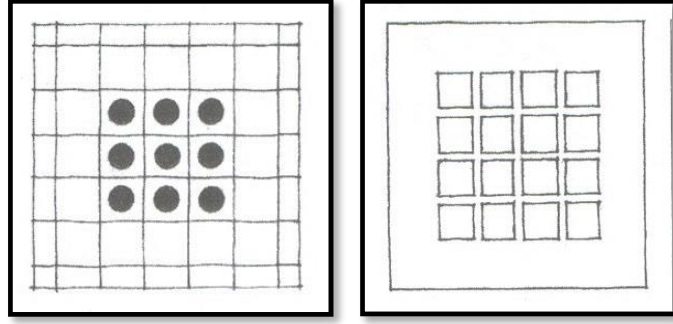
Sekil 2.3: İşımsal organizasyon (Ching: 1996; Yollu, 2006).

Kümeli Organizasyon: Kümeli organizasyon benzer işlevleri olan, sekil ya da yönelim gibi ortak, görsel bir özelliği paylasan, hücreli mekânların tekrarından oluşmaktadır. Kümeli organizasyonlar, boyut, biçim ve işlev bakımından benzer olmayan fakat karşılıklı yakınlıkları ve simetri ya da eksen gibi görsel bir düzenleme aracı yardımıyla birbirine bağlanan mekânları kendi kompozisyonu içerisinde kabul edebilmektedir (Yollu, 2006).

Sekil 2.4: Kümeli organizasyon (Ching: 1996; Yollu, 2006).

Izgara Tipi Organizasyon: Mekân içindeki konumları ve birbirleri ile ilişkileri üç boyutlu bir gribal örüntü tarafından düzenlenmiş mekânları ve biçimleri içermektedir (Yollu, 2006).

Sekil 2.5: Izgara tipi organizasyon (Ching: 1996; Yollu, 2006).

2.3 Kentsel Kimlik

Tüm varlıkların bir kimliği olduğu gibi kentlerin de bir kimliği vardır. Kentlerin kimliği bir bütünlük içinde kent günlüğüne yansiyarak kendini gerçekleştirir. Geniş bir çalışma konusu olan kimlik bir yer için tanımlandığında ise; o yeri diğerlerinden ayıran, farklı kılan karakter ve üstünlüklerin oluşturduğu özelliklerdir. Kentsel kimlik, kentin örgütsel bir mekân olarak özgün karakter ve farklılıkları yansıttığı bir kavramdır (Oktay, 2011).

Kent kimliği; kent imajını etkileyen; farklı ölçekte kendine özgü karakteristik değerler taşıyan; ortaya çıkmasında ve oluşumunda fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik, tarihsel ve biçimsel etkenlerin rol oynadığı; kenti kullanan kentlilerin ve onların hayat koşullarının,

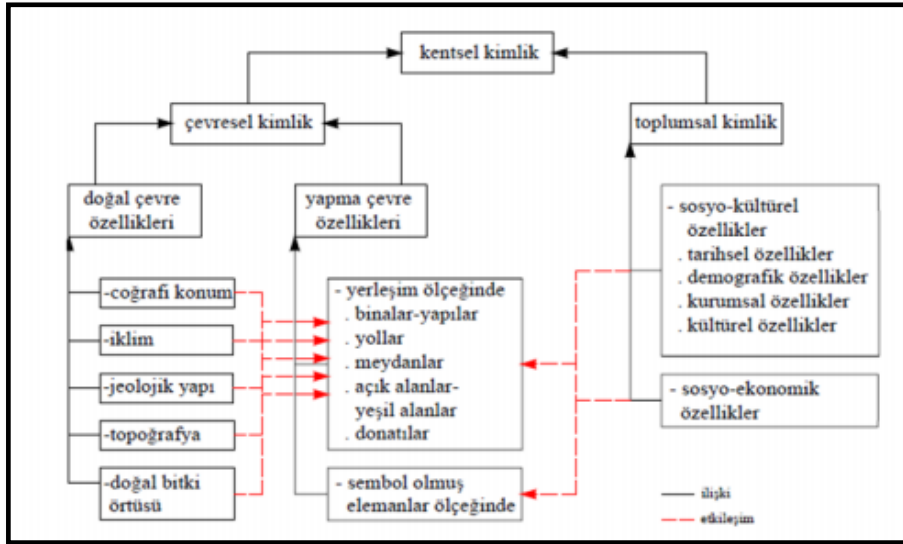
durmaksızın değişen, gelişen ve geçmiş ile bağını koparmadan geleceğe taşınan sürecin sunduğu anlamlar bütünüdür (Çöl, 1998).

Buna göre kentsel kimlik, içinde yaşayanlar ve yaşananlarla birlikte kentin algılanma biçimlerinden, bunların yönlendirilmesi ve yönetilmesi faaliyetlerinden oluşur. Ayırıcı ve tanımlayıcı özellikler içerir, sembolik anlam taşır. Bir kent mekânının kimliği, o mekânın tüm fiziki ve beşeri özelliklerini içine alır ve her yaşanan toplumsal değişim, çevresel biçimlenmeler üzerinde de değişimlere neden olur. Böylece kentsel kimlik, doğal ve yapma çevre özellikleri arasındaki etkileşimler ile insan davranışları ve yapısal biçimleri sonucu ortaya çıkar; kısacası uzun bir zaman dilimi içinde oluşur, gelişir, değişir ve sürekli olarak yeniden üretilir (Birlik, 2006).

2.3.1 Kentsel Kimlik Bileşenleri

Kentsel kimlik kavramının tanımlanması noktasında; her oluşumun, her olgunun, her varlığın ve her kentin bir kimliği vardır ve olmalıdır düşüncesi ile kentsel kimliğin gerekliliği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kentlerin kimliğini oluşturan ve kimliğin özgün olmasını sağlayan farklı bileşenler bulunmaktadır. Bu bileşenler her kent için farklı olan, kentin tarihsel, biçimsel, toplumsal yapısını tanımlayan niteliktedir (Birlik, 2006).

Kente ilişkin çevresel etkenler ve etkileşimde bulunduğu diğer değişkenler ve sosyokültürel yapısı ile bütünleşen, kentleri özgün olarak niteleyen tüm değerler kentin kimliğini oluşturan iskeletidir (Birlik, 2006).

Şekil 2.6: Kentsel kimlik oluşumuna ilişkin kavramlar, ilişkiler ve etkileşimler (Ünügör, 1996 ve Birlik, 2006).

2.3.1.1 Fiziksel Kimlik

Kentlerin fiziksel kimlik değerleri; kentin sahip olduğu doğal veriler ile insan katkısı ile oluşan mekânsal verileri kapsamaktadır. Bu bağlamda; kentlerin sahip olduğu fiziksel kimlik verileri doğru analiz edilmelidir. Kentin doğal yapısını; coğrafi oluşum özellikleri ve Topoğrafik yapısı, iklim ve bitki örtüsü, jeolojik yapı ve su ögesi oluşturmaktadır (Ocakçı, 1995).

Fiziksel çevre öğeleri kentsel kimliğin oluşmasında büyük öneme sahiptir. Ayrıca fiziksel elemanların bireylerle etkileşerek birbirlerini güçlendirmeleri kent kimliğinin daha açık bir şekilde algılanmasını sağlar (Lynch, 2010).

Fiziksel kimlik elemanları kentin doğal çevresi ile ilgili verilerdir. Bu verilerin farklılığı, kentleri birbirinden farklı kılar, birbirinden ayırır, tanımlar ve kente kimlik verir. Kent kimliği kavramı çerçevesinde, ele alınan kentin sahip olduğu doğal çevre verilerinin iyi bir şekilde analiz edilmiş olması, korunması, iyileştirilmesi ve vurgulanması, kentin olumlu kimliğinin korunması ve güçlendirilmesi anlamına gelir ve kentsel algılamaya daha doğru ve daha olumlu olarak sağlar (Önem, 2004).

Fiziksel çevre bileşenleri doğal ve yapay çevre özellikleri olarak iki gruba ayrılmaktadır. Fiziksel kimlik bileşenlerine şunlardır;

Coğrafi Konum: Her kentin, dünya üzerinde farklı bir coğrafi konumu vardır; çünkü hem matematik hem de özel konum açısından farklı alanda bulunur. Bu yüzden ki bazı kentler, coğrafi özellikleriyle kimlik kazanırlar (Ağır, 2019).

İklim: Bir kentin iklimi kentteki yapı tipi açısından kimlik değeri taşımaktadır. Kentin kara ve deniz suları, toprak yapısı yer şekilleri, doğal bitki örtüsü, yapı tiplerini etkilemektedir. Bu iklim değişikliği bölgesel farklılıklara neden olmaktadır (Ağır, 2019).

Jeolojik Yapı: Yerin fiziksel ve kimyasal özelliğidir. Kentlerin silüetlerini ve kent genelinde kullanılan yapı malzemelerini etkilemektedir. Yapıların yapı teknolojilerini, boyutlarını ve yüksekliklerini etkileyerek kent silüetini ve dolayısıyla da kimliği farklılaştırmaktadır (Ağır, 2019).

Topografya: Yükselti, eğim, düzlük, çöküntü olarak belirir. Dolayısıyla iklimi, toprak oluşumunu, su bilançosunu, canlıların dağılımını etkilediğinden, kentsel mekânların biçimlenmesinde önemli rol oynar (Ağır, 2019).

Doğal Bitki Örtüsü: İklimsel veriler kentsel dokuda farklılıklara yol açmaktadır. Doku-renk-yükseklik ve bunların dağılımı ile çevre karakterine katkıda bulunur. Bitki örtüsünün kullanım yoğunluğu kent kimliğini etkilemektedir. Ayrıca yapı malzemeleri de iklime göre değişiklik gösterir (Ağır, 2019).

Doğal çevre ile beşeri çevrenin elemanları arasındaki ilişkiler mekânsal olduğu için, bu ikisi arasındaki ilişki yapma çevreyi oluşturmaktadır. Kentte oluşan her yeni oluşum hem beşeri çevreyi hem doğal çevreyi etkilemektedir. Yapay çevre, insan ihtiyaçlarından kaynaklanmış insan eliyle yapılmış alanları, nesnelere kapsar (Ağır, 2019).

Yapma çevre bileşenleri;

Yollar: Yapılara ulaşan ve yapıları birleştiren boşluklardır. Yani, hem işlevsel şartlara hem de toplumsal gereklere bağlı oluşur. Dolayısıyla, sadece hareketlerin yer aldığı fiziksel alanlar değil; sosyal yaşamın da gerçekleştiği kamusal mekânlardır. Kentler yol boyu algılanır (Kılıçarslan, 1995).

Meydanlar: Meydanlar insana kapalılık hissi veren belirli elemanlarla sınırlandırılmış alanlardır. Meydan biçimsel olarak ve onu kullanan bireyler üzerinden kent kimliğiyle ilişkilidir. Kent, kentli ve meydan arasındaki bu ilişki kent kimliğinin oluşmasında ve gelişmesinde kilit bir görev üstlenmektedir. Kent meydanı ile kent kimliği ilişkisi karmaşık bir etkileşim zincirine sahip olup meydanın şehirle meydanın kentliyle doğrudan ilişkisinin yanı sıra meydanın insan üzerinden şehirle ve şehrin bütünlüğü üzerinden kentliyle kurduğu irtibat kent kimliğini oluşturan, geliştiren ve aktarımını sağlayan ilişkiler ağını ortaya çıkarmaktadır (Kılıçarslan, 1995).

Açık Alanlar: İnsanların boş zamanlarını geçirmek, kent ortamının yarattığı psikolojik baskıdan kısa bir süreliğine de olsa uzaklaşmak, temiz hava almak ve doğayla iç içe olmak için yönlendirilmiş olduğu park, oyun yerleri gibi kentsel alanlardır (Yücel, 2004).

Donatılar: Yaşadığımız çevrede, meydan, sokak, cadde ve yollar ile eğlence, spor ve dinlenme amaçlı özel ya da genel, kullanım alanlarında yer verilen peyzaj elemanlarıdır. Rahatlığın ve çevre kalitesinin göstergesi durumundaki ulaşım, oturma, korunma, barınma, kuşatma, danışma, aydınlatma, betimleme, iletişim, oyun ve spor gibi temel fonksiyonları destekleyip güçlendiren, toplumsal yaşamı kolaylaştırıp kullanıcıların beğenilerini kazanan peyzaj elemanları “kentsel donatı” olarak adlandırılmaktadır. Planlı ve çağdaş kent alanlarının, hem kenti hem de kentin parçalarını tanımlayan ve yazılı olmayan kentsel karakteristikleri ve kişilikleri vardır. Bu bağlamda, ortak kent mekânları ve kentsel donatılarının nitelikleri ve organizasyonlarının, kent kimliğinin oluşmasında ve kent alanlarının karakter ve hayat kazanmasında çok önemli bir rolü vardır (Güremen, 2011).

2.3.1.2 Toplumsal Kimlik

Toplum kavramı, birlikte yaşayan insanların yaşamlarını devam ettirmek için oluşturduğu birlikteliktir. Bu bağlamda; kentsel yaşamın tüm evrelerini kapsayan, karşılıklı etkileşimlerin olduğu ve kendi içerisinde bütünlük ya da sınıf farklılıklarının bulunduğu toplum, o kent için beşeri çevreyi oluşturmaktadır (Kongar, 1996).

Toplumdaki bireyin kimliği, yaşadığı çevre içinde olgunlaşır. Kentler toplumların yaşamsal özellikleri ile yoğrulur. Toplumsal deneyimler, görüşler, inançlar, davranışlar toplumun sosyo-kültürel yapısını oluşturur. Bu öğeler toplumun davranışlarını yönlendirir ve kentsel kimliğin oluşmasına katkı sağlar (Ağır, 2019).

Toplumsal yapı ise; ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal alanların oluşturduğu sistemde toplumun özelliğine göre ortaya çıkan kuralların bütünlüğü olarak tanımlanmaktadır (Soğukkuyu ve Tunç, 2013).

Toplumsal yapı, uzak ve yakın tarihsel süreçte, farklı kültür ve yerleşimlerde kentsel yaşamın en önemli etkeni olarak yer almaktadır. Böylece kentsel yaşam için önemli olan toplumsal yapı kent kimliğini etkileyen güçlü bir bileşen olmaktadır (Koyuncu, 2011).

Kentin oluşturduğu ortamda insanlar birbirleriyle ve kentsel mekânlarla, kente ait değerler ve bu değerleri üretenlerle iletişim ve etkileşim içinde olmaktadır. Söz konusu değerlerin tümü ise kentin toplumsallığını ifade etmektedir. Bu bağlamda; beşeri çevre ile oluşan toplumsal yapı; sosyo-kültürel, demografik ve kurumsal özelliklerden oluşmaktadır (Taşçı, 2014).

2.4 Kentsel Doku

Kentsel doku en genel tanımıyla, iki ve üç boyutlu kentsel mekân elemanlarının oluşturduğu, zaman, mekân, kültür, iklim, coğrafya gibi değişkenler doğrultusunda farklılaşan ve değişen bir örüntü bütünüdür. Bu örüntüyü oluşturan ve birbirinden ayırtıran dinamikler arasında doğal yapı unsurları, yapı adası biçimlenişleri, bina tipolojileri, sokak ağı, bina biçimleri, bina malzeme ve renkleri, bina yükseklikleri gibi

çeşitli kentsel mekân unsurları yer almaktadır (Kürkçüoğlu ve Ocakçı, 2015).

Tüm dokular gibi kentsel dokular da birim biçimlerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Kentsel dokuları meydana getiren hacime sahip birim biçimlerin üçüncü boyutta algılanan özellikleri ise dokulara farklılık kazandırmakta ve dokuların birbirlerinden ayrışmasını sağlamaktadır (Yörüten, 2018).

Yerleşmeler birbirinden farklı ve karmaşık bütünlerden meydana gelmektedir. Farklı fiziksel bileşenlerin oluşturduğu birim biçimlerin veya birim biçimlerden meydana gelen modüllerin bir araya gelmesi ile ortaya çıkan örüntüler kentsel dokuları meydana getirmekte, kentleri şekillendirmekte ve yerleşmelerin karakterlerini oluşturmaktadır. Kentsel dokular ve kentsel dokuları meydana getiren bileşenler kentleri anlamamızda ve tanımamızda rol oynamaktadır (Bloomer ve Moore, 1977).

Kentsel dokular farklı coğrafi alanlar üzerinde çeşitli etkenler doğrultusunda gelişim göstermekte, zaman içinde müdahalelere uğrayarak değişebilmekte ve mevcut dokulara farklı özelliklere sahip dokular eklenebilmektedir. Her yerleşme farklı fiziksel, ekonomik ve sosyal koşullar altında gelişen kentsel dokulara sahiptir (Yörüten, 2018).

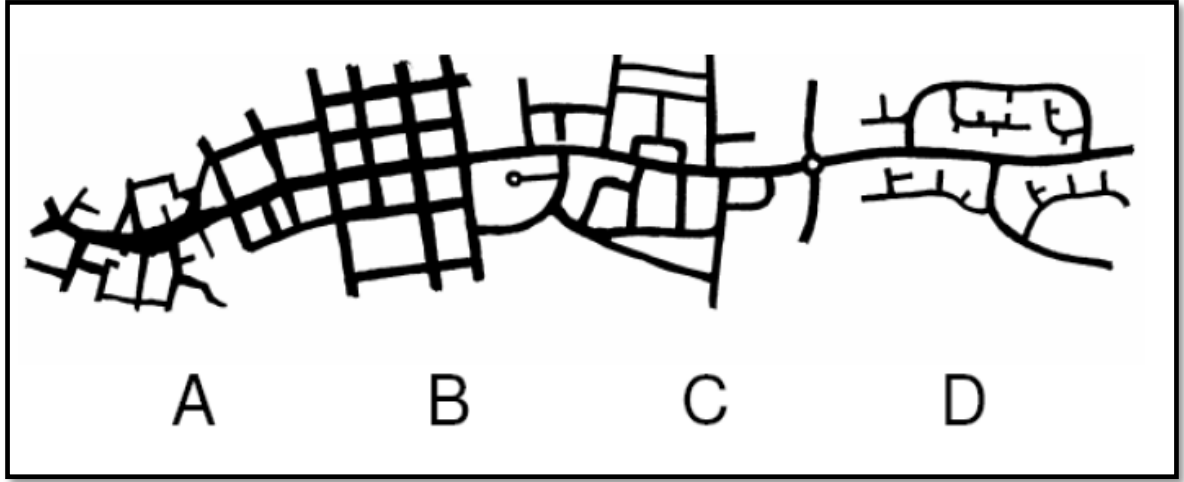
Kentsel dokuları meydana getiren fiziksel bileşenler yapılaşmış ve yapılaşmamış alanlar olarak da adlandırılabilir. Yapılaşmış alanlar; farklı işlevlere sahip binalar, çeşmeler, anıtlar gibi yapılar ya da bahçe duvarları, korkuluklar ve üçüncü boyuta sahip diğer tüm ayırıcı elemanlardır. Yapılaşmamış alanlar ise; yapıların ve ayırıcı elemanların tanımladığı dış mekânlardan oluşan, parsel ve yapı adası boşlukları, bahçeler, avlular, hareketin gerçekleştiği yüzeyler olan sokaklar ve caddeler, parklar, yeşil alanlar ve meydanlardır. Yapıların ve yapıların tanımladığı dış mekânların kentsel dokuyu etkileyen özellikleri; işlevleri, formları, tipolojileri, boyutları, büyüklükleri, ölçekleri, malzemeleri, renkleri, tarihi ve sosyo-kültürel özellikleri, taşıdıkları anlam, bir araya geliş biçimleri ve birbirleri ile olan ilişkileridir. Yapılar ve yapıların tanımladığı dış mekânlar farklı biçimlerde bir araya gelerek açık, yarı açık ve kapalı mekânları oluşturmakta, derinlik, genişlik ve yükseklik ölçüleriyle boyut kazanmaktadır (Yörüten, 2018).

Kentsel doku tipolojileri araştırmacılar tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Araştırmacılar tarafından yapılan sınıflandırmalar ölçek ve analiz yöntemleri nedeniyle

farklılıklar göstermektedir (Marshall, 2004). Sınıflandırmaların bazılarında sokak biçimlerinin düzeni, bazılarında kent formu bazılarında ise daha üst ölçekten bakılarak yol ağlarının düzeni ele alınmaktadır. Kimi zaman aynı ya da benzer dokulara farklı isimler verildiği de görülmektedir (Yörüten, 2018).

Bir kentin ana akslarını; dolanım sistemleri oluşturmakta ve bu akslar çevresinde de yerleşimler yer almaktadır. Çeşitli yol ve yerleşim birleşmeleri ise farklı karakterli kent dokularını oluşturmaktadır (Simonds, 1961; Köroğlu 1999).

Kentsel dokuyu oluşturan ulaşım semasını dört farklı biçimde oluşturmaktadır (Şekil 2.7) (Marshall, 2005).

Şekil 2.7: ABCD tipolojisi (Marshall, 2005).

A tipi tarihi kent merkezlerinin tipik semasıdır. Eski şehir ifadesini anımsatıcı şekilde A tipi denilmektedir. Bu tip semalara sahip yerleşmelerde tipik olarak yol hatlarındaki zayıflık, ışınallığın gelişmemesi gibi durumlar görülmektedir (Marshall, 2005).

B tipi yeni kurulan ya da mevcuda ek olarak yapılan yerleşimlerin tipik semasıdır. Dört yol şeklinde kavşak noktaları ve çift cepheli yapılar bu gridal semanın ana özellikleridir (Marshall, 2005).

C tipi yerleşimlerde en çok görülen semadır. Ana arterden iki yana ayrılmış olarak görülür. Daha çok banliyö yerleşimlerinde görülmektedir (Marshall, 2005).

D tipi daha çok yapılar arasında hiyerarşik bir ayrımın olduğu kollara ayrılan modern yerleşimlerde görülmektedir. Dağıtıcı yollardaki eğrilikler ve bunların bir döngü şeklinde birbirine bağlanması ana karakteridir (Marshall, 2005).

Kentsel dokuların biçimlenmesinde iki ana düzene rastlandığını belirtmektedir; bunlar organik ve geometrik düzenli dokulardır (Arü, 1998).

Organik dokular genellikle süreç içerisinde, daha küçük ölçekli ve daha karmaşık şekilde gelişen dokularken; geometrik dokular belirli bakış açıları ve müdahaleler doğrultusunda tasarlanan, geometrik formların elde edildiği, bilinçli olarak planlanmış dokulardır. Organik dokular düzensiz (irregular) ya da ritmik dokular, geometrik dokular ise düzenli (regular) ya da metrik dokular olarak da adlandırılmaktadır (Kaya ve Bölen, 1993).

Şekil 2.8: Organik ve Geometrik dokunun bir arada görüldüğü Roma Kenti (Jacobs, 1993; Yörüten, 2018).

Yerleşmeler arasında doku farklılıklarının ortaya çıkması ya da belirli dokuların tercih edilmesi; bakış açıları, izlenen politikalar, işlevsel ihtiyaçlar, sembolik ve tarihi değerler, fiziki, sosyo-ekonomik ve kültürel yerel özellikler gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Organik dokular genellikle insanların hareketlerine, alışkanlıklarına ve ihtiyaçlarına, doğanın topoğrafya, iklim gibi özelliklerine bağlı olarak süreç içerisinde gelişirken, geometrik dokular yönetsel gücü ya da ideolojileri temsil eden belirli bakış açıları

çerçevesinde, anıtsal yapılarla, yollarla, meydanlarla ve geometrik formlarla tasarlanmaktadır (Baç, 2013).

2.5 Tarihi Çevre ve Tarihi Kent Dokusu Kavramları

Kentin, geçmişten günümüze ulaşmış, gelişmiş ve değişmiş düzen içerisinde tüm bunları içerisinde saklamış, yaşatmış ve aktarmış kent dokusunun bütününi tarihi çevre” olarak tanımlamaktadır (Akbıyık, 2013).

Tarihi çevre, kent dokusunun zaman içindeki durumunu ve dolayısıyla toplumun da zaman içindeki durumunu anlatır. Geçmişe ve geçmişin kentsel kültürüne dair en somut kanıt, tarihi çevre ve onun içindeki yapıtlardır. Bu yapıtların bazıları tek başına önem taşıyabilir ve çevresindeki dokuyla bir bütünlük kazanır (Ağır, 2019).

Tarihi çevre kavramı kimlik kavramıyla ilişkilidir. Çünkü geçmişten bugüne kadar yaşananlar nasıl bizim kişilik ve kimliğimizin oluşmasında etkiliyse, aynı şekilde bir kentin geçmişi de o geçmiş içindeki yapıtlı çevre de kent kimliğiyle ilişkilidir. Bu tarihi kimlik sağlam bir şekilde anlaşılıp korunur ve gelecek yapılaşmalar bu doğrultuda olursa, o kentte yaşayanlar kendilerini o çevrelere ait hissederler. Aidiyet duygusu taşıyan her bir birey de bu alanlara sahip çıkacak ve daha kimlikli kentler ortaya çıkacaktır (Duralı, 2007).

Bir kentteki güçlü bir imaj, tutarlı bir bütünsellik ve tarihin okunabilmesi kimlikli bir kent olabilmek için önemlidir. Çünkü bir kentteki, imaj veya tarihi doku ona özgüdür. Ona özgü olan özellikler de kimliğin bir göstergesidir. Geçmişle gelecek arasında köprü görevi gören tarihi çevrelerin korunmasının yanı sıra sürekliliğinin sağlanması gereklidir. Bunu sağlayabilmenin ilk koşusu da tarihsel çevrenin öneminin bütün toplum tarafından benimsenmesidir. Daha sonra yapılacak olan ise doğru biçimde tasarlanmış ve tasarlanacak olan yapıtlardır. Bu yapıtlar tarihsel çevrelerin sürekliliğinin sağlanmasında ve kentin kendi kimliğini kazanmasında önemli bir aşamadır (Ağır, 2019).

Geçmiş uygarlıklardan günümüze kalan kalıntılar ve yerleşimler tarihi çevremizi oluşturmaktadır. Eski kent dokusunu incelemek kendimizi tanımaya ve bugünü anlamaya yardımcı olan bir araçtır. Geçmiş uygarlıkların sosyal ve ekonomik yapısı, yaşam felsefesi, estetik duyarlılığı ile ilgili birçok ayrıntı bu çevrelerde saklıdır (Ahunbay, 2004).

Tarihi kent dokuları geçmiş uygarlıkların sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını, yaşam felsefesini ve estetik kaygılarını yansıtan; insan ölçeğinde düzenlenmiş mekânlardır. Tarihi kent dokuları yeni kuşaklar tarafından ya aynen ya da değiştirilerek kullanılmışlardır (Arabulan, 2008).

Herhangi bir devire ait yapı kalıntıları, estetik bir değer taşımasa bile tarihe şahitlik eden bir belge niteliği taşımaktadır. Çünkü geçmişteki bir insanın yaşam biçiminden bir şeyler anlatmaktadır. Belge olma özelliği, bu şahitlikten kaynaklanmaktadır (Ağır, 2019).

Kimi zaman tarihi olaylara şahitlik etmiş, kimi zaman ise sadece basit günlük olayların meydana geldiği mekânlar, günümüze kadar ulaştığı zaman, taşıdıkları tüm değerleri (tarihsel, sosyolojik, psikolojik, ekonomik vb.) gelecek kuşaklara aktarmış olacaktır ve varlıkları devam ettiği sürece de aktarmaya devam edeceklerdir (Duralı, 2007).

2.5.1 Tarihi Çevre Koruma Nedenleri

Koruma, kültürel değerlerin uzun süreli olarak kalıcılığının sağlanması, sahip olduğu potansiyelin kullanılması, korunması gerekli değerlerin içinde buldukları kent yaşantısına katkıda bulunmalarının sağlanmasıdır (Akçura, 1979; Görmüş, 2003).

Kentler, geçmiş ile geleceğin kesiştiği noktalarda renk kazanır, zenginleşir ve kimliğini tarihi gelişiminden alır. Tarihi çevreler, arkeolojik, tarihi, estetik, önemlerinden başka, folklorik değerleri nedeniyle de korunurlar. Birçok ülkede özgün iç donanımlarıyla korunan küçük müze kentler, özgün karakterini koruyabilen tarihi yerleşmeler, halk sanatının yerinde görülerek incelenmesi ve tanınmasına imkân sağlamaktadır (Ahunbay, 2004).

Tarihi çevreler bütün bu var olma mücadelesi içerisinde birçok dış etkene maruz kalmaktadır. Fiziksel, işlevsel, ekonomik eskime, yoğun trafik ve hava kirliliği gibi sorunlar nedeni ile bozulmaktadır. Bu bozulmaları önlemek ve tarihi çevrelerin yaşatılmasını sağlamak için korunmaları gerekmektedir. Zamana bağlı olarak değişimler geçirmektedir. Fiziksel ve sosyal değişimler, teknolojik gelişmeler, yasal ve yönetsel süreç gibi birçok faktör bu değişime neden olabilmekte ve kent kimliğine olumlu ya da olumsuz etki yapabilmektedir. Önemli olan tarihi ipuçlarını kullanarak ve geleneksel kent

dokusunun izini sürerek kentin var olan değerini bozmadan yeni bir değere koymak ve kimliğini yaşatmaktır (Ağır, 2019).

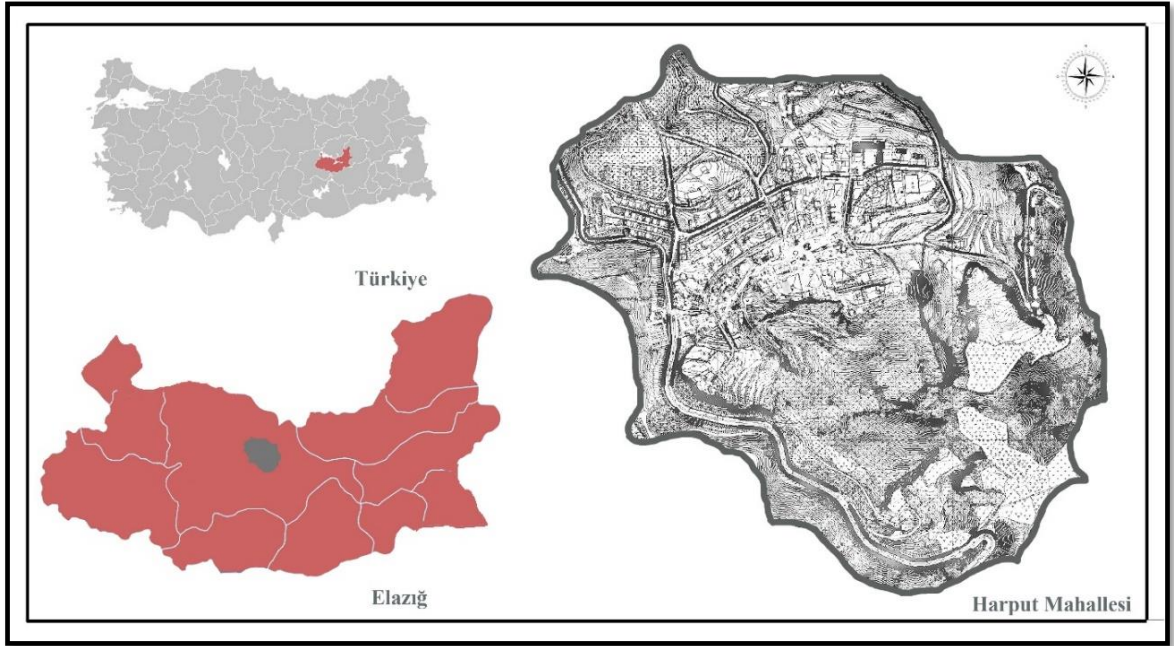
BÖLÜM 3

MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Materyal

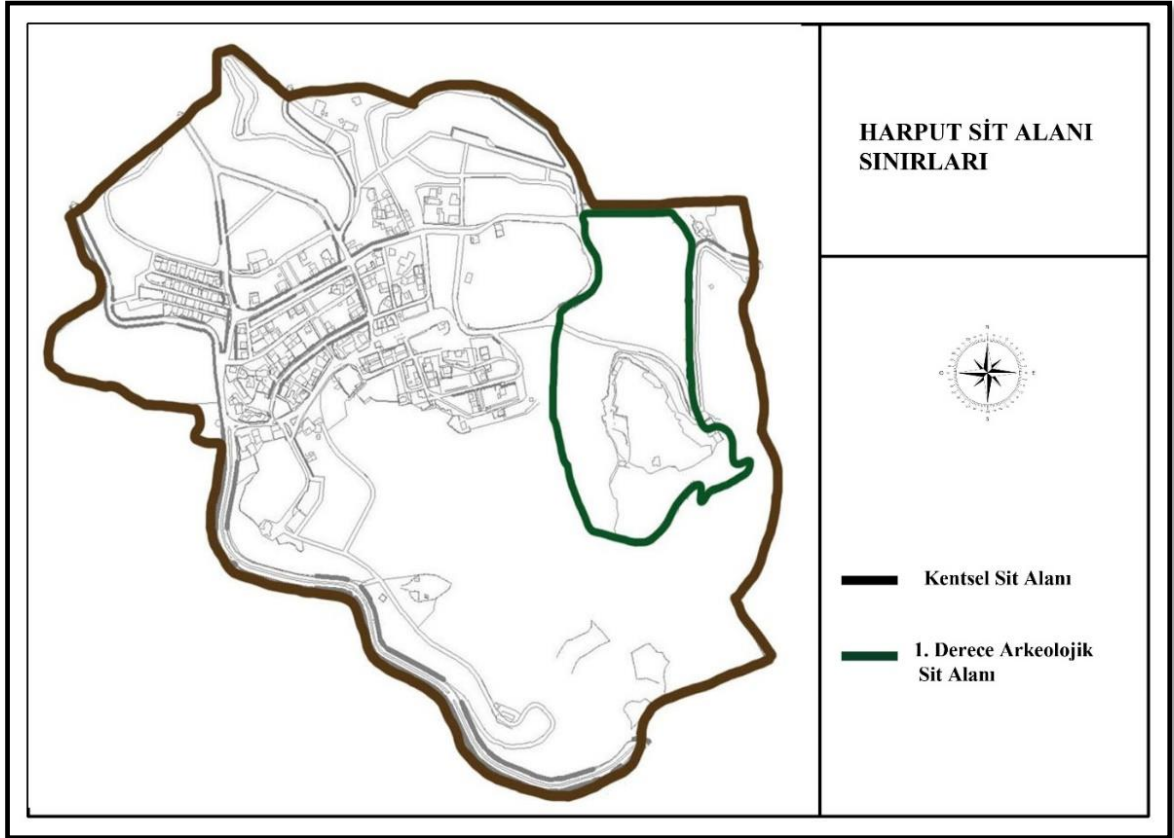
Araştırma alanı olarak seçilmesinde Harput'un, tarih içerisinde önemli bir işleve sahip olması, kaybolmaya yüz tutmuş birçok mimari yapısının olması ve bunların korunması gerektiği, tarih boyunca birçok kültürü içerisinde barındırarak sosyal, ekonomik, dinsel açıdan farklı insanların bir arada yaşayarak mekânı kullanma özelliği konuları etken olmuştur.

Çalışma alanı olarak belirlenen Harput Mahallesi bugünkü Elâzığ il merkezinin 5 km kuzeydoğusunda bulunup, denizden 1400-1600 m, yükseklikte ve 48° 43' kuzey boylamı ile 39° 15'doğu boylamı enleminde yer almaktadır (Şekil 3.1) (Şengün ve Tonbul, 2006).

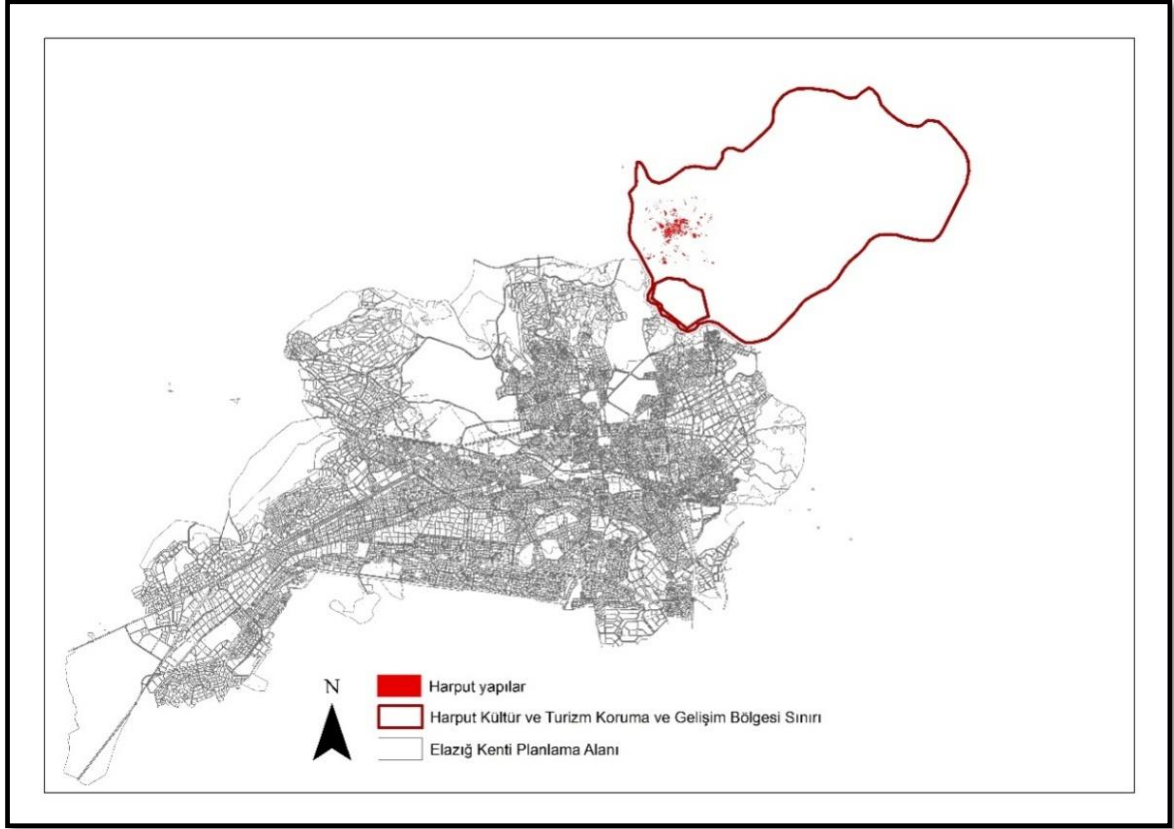
Şekil 3.1: Harput lokasyon haritası.

Sit Alanları: Birçok kültürün var olduğu doğal, arkeolojik ve kentsel değerleriyle önem kazanan Harput, 14.12.1975’de Kentsel Sit Alanı ilan edilmiştir. Harput, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 02.05.2007 gün ve 1033 sayılı kurul kararı doğrultusunda yerleşimdeki tarihî kentsel sit alanı, kentsel sit ve 1. derece arkeolojik sit alanı olarak değiştirilmiştir (Ünlen, 1997).

Şekil 3.2: Harput Sit Alanı.

Harput 06.01.2005 tarih 25692 sayılı resmî gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 22.10.2004 tarih ve 2004/8328 sayılı Bakanlar Kurulu kararına göre Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi olarak ilan edilmiştir (Şekil 3.3).

Şekil 3.3: Harput Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi sınırı.

Bu kapsamda “Elâzığ Harput Koruma Amaçlı İmar Planı ve Kentsel Tasarım Projesi” Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nce ihale edilmiştir. Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 19.02.2009 tarih ve 2057 sayılı kararı ile Kentsel Tasarım Projesi uygun görülmüştür (Çetinkaya, 2014).

Birçok kültürün var olduğu doğal, arkeolojik ve kentsel değerleriyle önem kazanan Harput, 14.12.1975’de Kentsel Sit Alanı ilan edilmiştir. Harput, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 02.05.2007 gün ve 1033 sayılı kurul kararı doğrultusunda yerleşimdeki tarihî kentsel sit alanı, kentsel sit ve 1. derece arkeolojik sit alanı olarak değiştirilmiştir (Ünlen, 1997).

Çalışma alanı içerisinde Sarahatun Cami, Alacalı Mescit, Ulu Cami ve Kurşunlu Caminin bulunduğu alanlarda koruma alanları olarak ilan edilmiştir. Bu alanlar Şekil 3.4’de gösterilmiştir.

Şekil 3.4: Harput Mahallesi içerisindeki koruma alanları.

3.1.1 Veri Kaynakları

Bu tezin hazırlanmasında, çalışma alanı olarak belirlenen Harput Kenti üzerine şimdiye kadar yayınlanmış tezler, kitaplar, makaleler incelenmiştir. Elazığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, Elazığ Belediyesi ve Elazığ Belediyesi Koruma ve Uygulama ve Denetim Bürosu (KUDEB) alınan haritalar ve tarihi fotoğraflar, Fırat üniversitesi kütüphanesinden elde edilen belgeler, web sayfaları, alanda çekilen fotoğraflar ve gözlemler temel materyal olarak kullanılmıştır.

Araştırma alan ile ilgili aşağıda belirtilen haritalar yararlanılmıştır:

Tablo 3.1: Çalışmada kullanılan verilerin alındığı kurumlar.

Veri	Ölçek	Veri kaynağı	Verinin yılı
Koruma amaçlı İmar Planı	1/1000	Elazığ Belediyesi Koruma ve Uygulama ve Denetim Bürosu	2018
Korunan Alanlar	Ölçeksiz kroki	Müze Müdürlüğü	2019
Hâlihazır Plan	1/1000	Elazığ Belediyesi	2018
İmar Planı	1/1000	Elazığ Belediyesi	2018
Memleket haritaları	1/25.000	Elazığ Belediyesi	2018

Araştırma da kentin geçmişten günümüze kadar olan süreçteki mekânsal değişimi ve dokusunun ortaya çıkarılması üzerine olan temel alınan kavramlar üzerinde durulmuştur. Mekân, mekân algısı, mekân organizasyonu, kentsel kimlik, kentsel doku kavramlarının tanımları bu kavramlara gönderme yapan tez çalışmaları ve bu çalışmaların referans verdiği yerli/yabancı kaynaklar, bildiriler, dergi ve kitaplar taranarak çalışmaya destek sağlanmıştır.

Çalışmanın literatür araştırması bölümünde yararlanılan kaynaklar aşağıda verilmiştir:

Kayalar (2006) “Kent ve Meydan Olgusu- Yeniden Canlandırma Sürecinde Karşılaştırmalı Bir İrdeleme (Trafalgar Meydanı ve Eminönü Meydanı)” adlı çalışmasında mekân kavramı irdelenmiştir.

Yollu (2006) “Mekân Organizasyonu ve Biçim Kavramlarının Tarihi Yarımada Örneğinde İncelenmesi” adlı tezinde mekân ve mekânsal organizasyon kavramları irdelenerek çalışma alanında incelenmiştir.

Gezer (2007) “Mekân ve Mekânın Algılanması” adlı yayında mekân ve mekânın algılanmasında etkili olan faktörler üzerine açıklamalar yapılmıştır.

Çınar (1994) “Kentsel Alanlarda Mekân Organizasyonu ve Beyazıt Çevresinin İrdelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde tarihi ve kültürel açıdan önem taşıyan Beyazıt ve çevresinin, güncel mekân organizasyonu incelenmiş ve tarihi, doğal, kültürel değerleri korunarak, çağdaş fonksiyonlar kazandırılmasına ilişkin öneriler getirilmiştir.

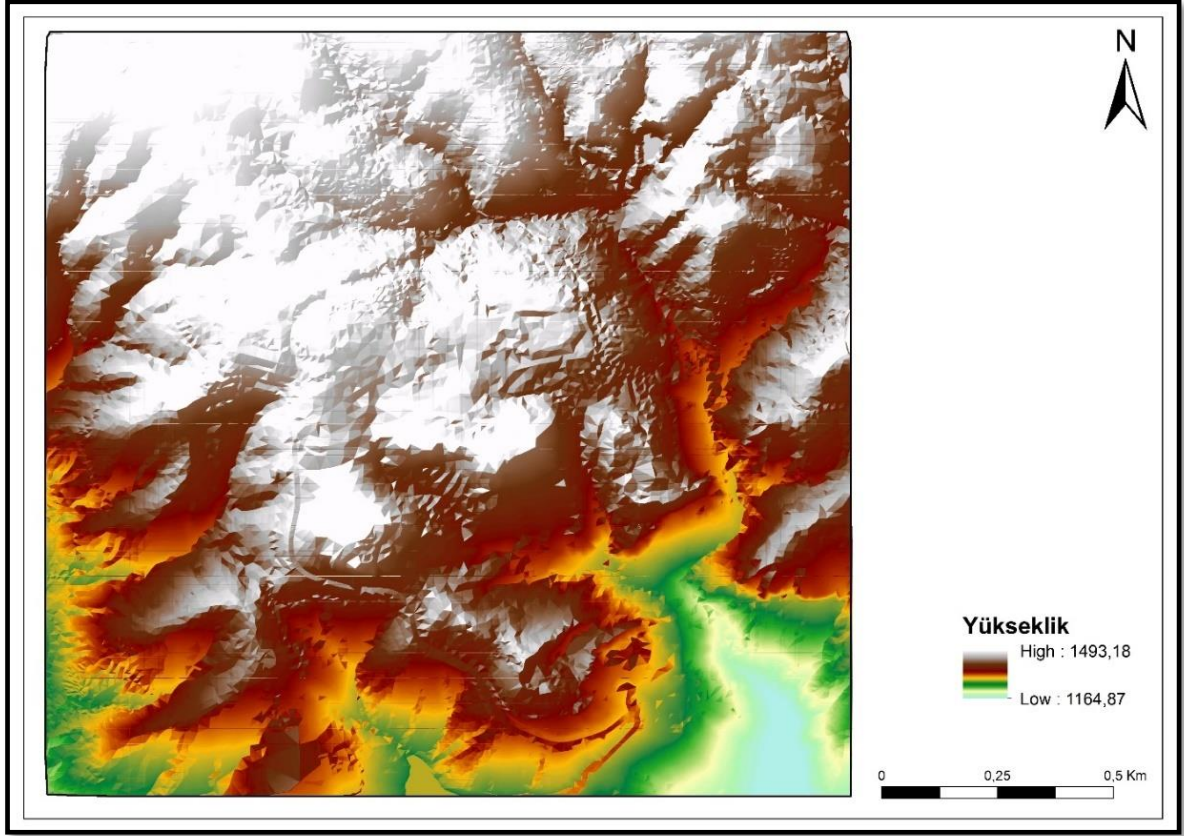
Danık (1995) ‘‘Ortaçağ’da Harput (XI-XV. Yüzyıllarda)’’ adlı yüksek lisans tezinde ortaçağ da Harput kentinin kimliğinin saptanması, kentın kültürel ve sosyal yaşamının ortaya çıkartılmasına yönelik bir çalışmadır.

Aksın (1999) ‘‘19.Yüzyılda Harput’’ adlı kitabında 1833- 1876 yılları arasında bir Osmanlı şehri olan Harput’un fiziki, idari, demografik, sosyal ve iktisadi yönleri ele alınarak incelenmiştir.

Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu (2013) adlı 2. Ciltlik sempozyum kitabının bildirileri incelenerek tezin oluşumunda değerlendirilmiştir.

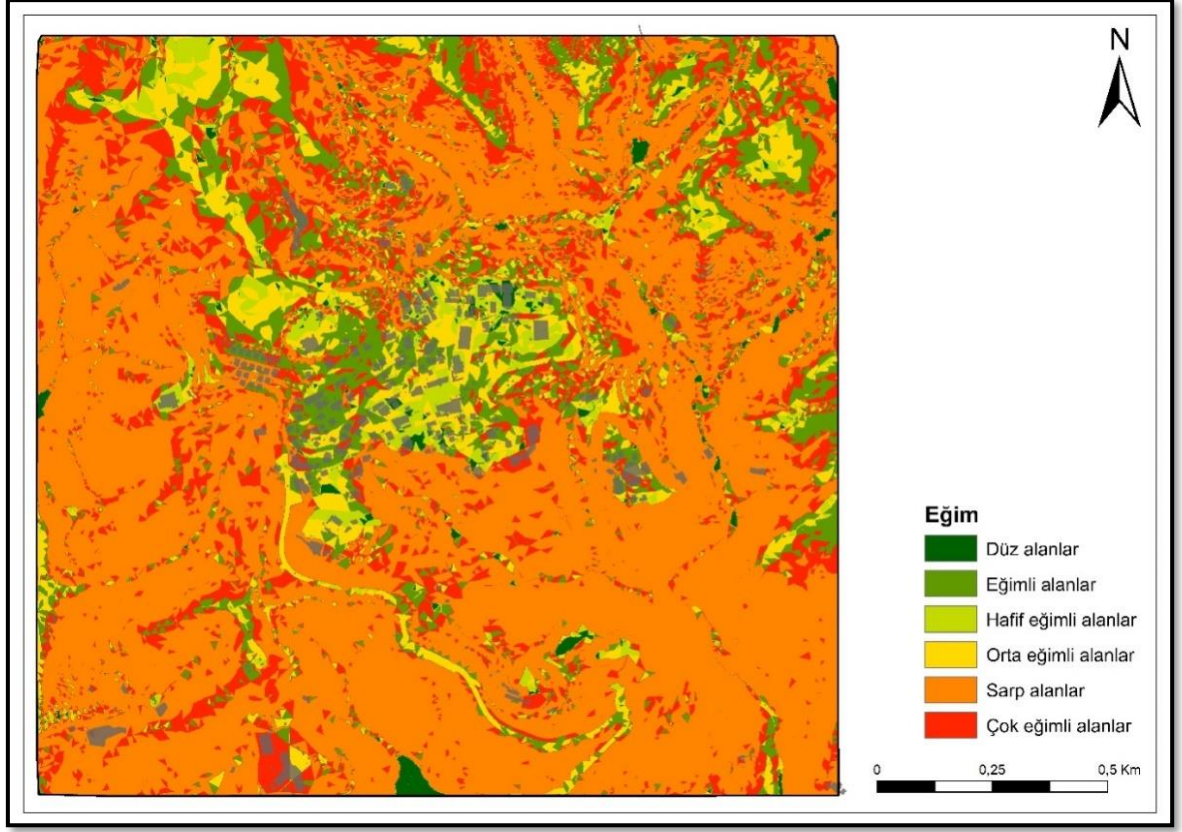
3.1.2 Çalışma Alanın Biyofiziksel Özellikleri

Yükseklik: Harput’un yükseklik haritasında baktığımızda alanın güneyden kuzeye doğru yükselti kazandığı görülmektedir. Yerleşim alanlarının olduğu yerde yükselti 1400-1450 metreler arasında bulunurken, kuzeye doğru yükselti 1650 metrelere kadar çıkmıştır.Belirgin bir fay dikliğine (yamacına) karşılık gelmesi nedeniyle Elazığ ovası ile plato yüzeyi arasındaki güney yamaç boyunca oldukça dik bir eğim görülür. Bu yamaç boyunca iki birim arasındaki yükselti farkı 300-400 metreyi bulmaktadır. Harput’un kurulduğu alanda yükseltinin oldukça fazla olması, yerleşim alanının 4 km² bir alanda sınırlanmasına neden olmuştur (Tonbul, 1987).

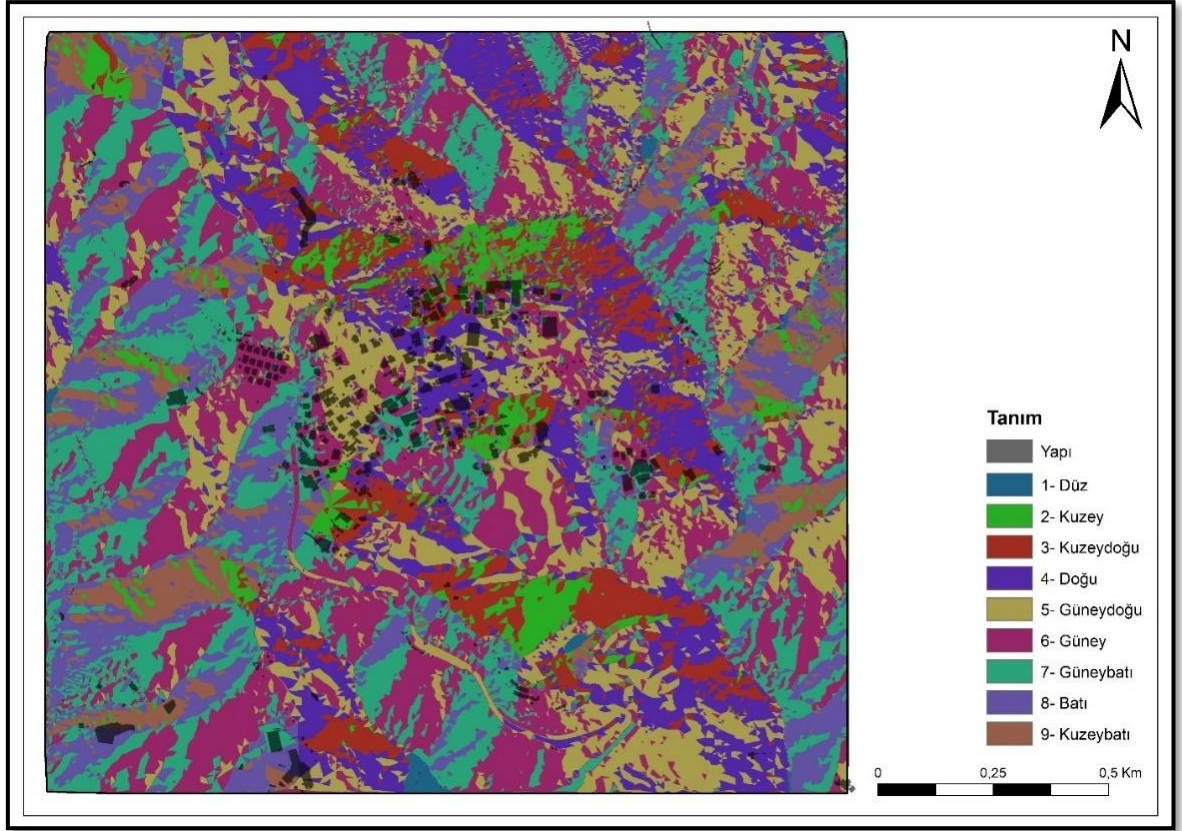
Şekil 3.5: Harput mahallesi yükseklik haritası.

Eğim: Harput mahallesinin eğim dereceleri bakıldığında alan içerisinde 6 farklı eğim grubu bulunmaktadır. Yerleşimin bulunduğu alanlarda eğimli alanlar ve orta eğimli alanların yoğun olduğu görülmektedir. Yerleşimin dışında kalan alanlarda sarp alanlar yoğunluk göstermektedir. Bu durum Harput mahallesinin yerleşim alanlarının genişlemesini sınırlandırmaktadır. Çalışma alanının çevresi sarp alanların yoğunluğundan dolayı tarım faaliyetleri açısından uygun değildir. Mahalleye ulaşım ise orta eğim derecesine sahip tek bir ana yol üzerinden yapılmaktadır (Şekil 3.6).

Şekil 3.6: Harput mahallesi eğim haritası.

Bakı: Harput doğu-batı doğrultusunda uzanmakta olduğundan kuzey ve güney yamaçlar arasında ısınmada büyük fark görülmektedir. İki yamaç arasında yerel ısınma farklılığı üzerinde aydınlanma süresi ve güneş ışınlarının düşme açısı etkili olmaktadır. Sabah ve akşam saatlerinde güneş ışınları daha yatık açılarla geldiğinden kuzey yamaçları güneş ışınlarını almamaktadır. Bu nedenle güney yamaçlar kuzey yamaçlara göre daha sıcaktır. Yer şekillerinin etkisiyle güneye bakan yamaçlar kuzeye bakan yamaçlara göre güneş ışınları daha dik aldığından daha fazla ısınmaktadır. Bu nedenle yaz mevsiminde Harput'un kuzey yamaçları daha serin, kış mevsiminde ise daha sıcaktır (Sunkar, 2013).

Şekil 3.7: Harput mahallesi bakı haritası.

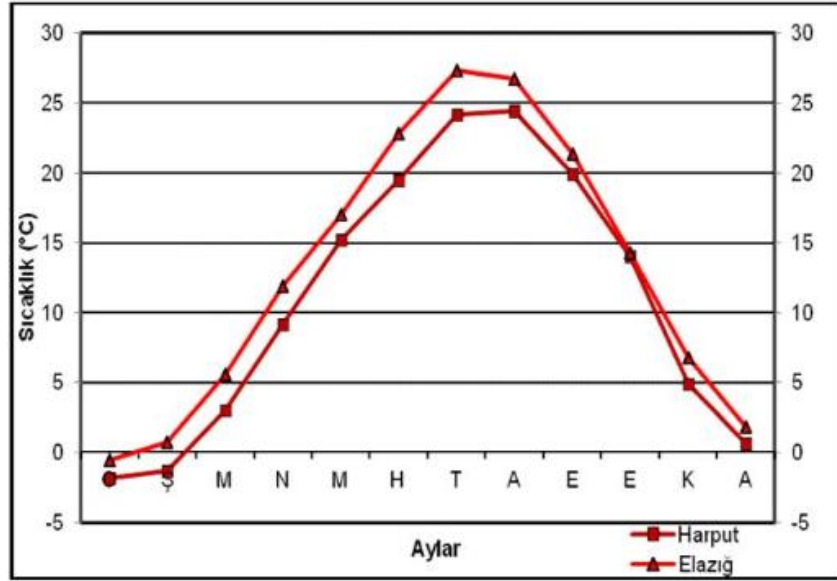
İklim: Harput'ta karasal iklim görülmektedir. Yaz ayları sıcak ve kurak, kış ayları ise soğuk ve yağışlıdır. Fakat son yıllarda baraj göllerinin etkisiyle iklim yumuşaması yaşanmaktadır. Elazığ'a oranla Harput, iklim koşulları açısından daha elverişsiz özellikler göstermektedir. Harput'un yüksek bir rakımda yer alması, özellikle kış mevsiminde Harput'un kar yağışlı, karla örtülü ve donlu gün sayısı fazladır (Tonbul ve Karadoğan, 1998).

AY	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	YIL
HARPUT	2	3	3	5	6	1	2	1	1	6	4	3	43

Şekil 3.8: Harput aylık ortalama yağış değerleri (Sunkar, 2013).

Kış mevsiminde Harput' da sisli gün sayısı Elazığ'a göre daha azdır. Harput'un yüksekte yer alması, açık ve korumasız olması ve kuzeybatı rüzgâr yönünden dolayı soğuk kuzey rüzgârlarından etkilenmektedir. Bundan dolayı iklimi sert ve kış ayları daha soğuk

geçmektedir. Coğrafi koşulların zorluğu ulaşım ve yaşamsal güçlüklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Tonbul ve Karadoğan, 1998).

Şekil 3.9: Harput ve Elazığ aylık ortalama sıcaklık verileri (Sunkar, 2013).

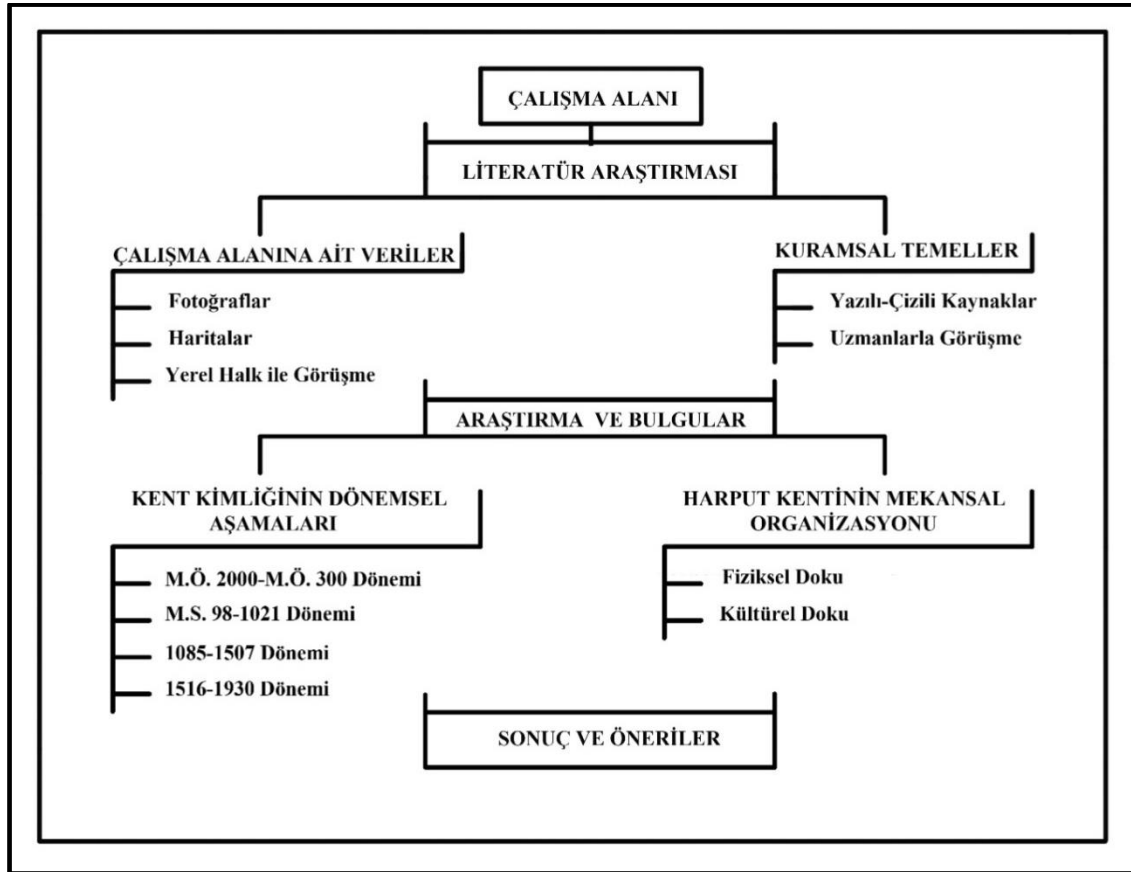
Bitki Örtüsü: Bitki örtüsü açısından Harput çok fakir bir görünümündedir. Harput ve çevresinin çoğunun doğal orman ekosistemi içinde kalmıştır. Buna rağmen, alanda yerleşimin milattan önceye dayandığını göz önünde bulundurursak, bu süreçte çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan tahripler sonucunda, orman alanları oldukça daralmış ve bozulmuştur. Harput genelinde step bir görünüm hâkim olmuştur. Alanda ardıç ve geven türleri gibi çalılıklar seyrek olarak dağılım göstermektedir. Bununla birlikte Harput'ta bulunan bitki örtüsüne ilişkin yapılan çalışmalara göre alanda bulunan başlıca familyalar: Asteraceae, Fabaceae, Poaceae, Lamiaceae, Brassicaceae, Caryophyllaceae, Apiaceae, Rosaceae, Scrophulariaceae, Cinsleri ise; Vicia, Silene, Trigonella, Centaurea, Trifolium, Alyssum, Salvia, Veronica, Anthemis, Astragalus şeklindedir (Tonbul, 1985; Şengün, 2007).

Çevresindeki meşe-ardıç ormanlarının büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Eğim fazlalığı alanda şiddetle bir erozyonun hüküm sürmesine ve çıplak kayalıkların önemli bir alan kaplamasına neden olmuştur. Çıplak kayalıklar dışındaki alanlarda toprak yapısı kahverengi topraklar oluşturmaktadır. Bu topraklar da özellikle erozyon nedeniyle büyük ölçüde tahrip olmuşlardır. Eğimin fazla oluşu ve güneyden kuzeye doğru giderek artması da Harput'ta tarımsal alan varlığı oldukça sınırlandırmıştır. Alanda bozulmuş otlakların

yaygın olarak görülmektedir. Harput çevresinde sınırlı ölçüde, özellikle kuzeydoğu kesimindeki Göllü bağ çevresinde görülen tarım ise, kuru tarımın yan sıra daha çok bağ-bahçe tarımı şeklindedir. Harput çevresi kıt su kaynakları ile oluşturulmuş bağ ve bahçeleri şunlardır: Göllü bağ, Buzluk (Ozan) Bağları, Cuma bağları, Obuz Bağları, Mürüdü Bahçeleri ve Gökçe Bağlar bunlar arasında sayılabilir (Tonbul, 1985; Şengün, 2007).

3.2 Yöntem

M.Ö. 3000 yıllarına dayanan Harput tarih boyunca hem coğrafi hem de stratejik açıdan önemli bir konuma sahip olmuştur. Birçok medeniyeti ev sahipliği yapan bu kentin tarihsel süreç içerisinde oluşan kent kimliği, mahalle organizasyonu, mimari, ekonomik ve sosyal yapısı hakkında incelenme yapılarak kentin fiziki bir tipolojisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında Harput beş bölümde incelenmiştir (Şekil: 3.10).

Şekil 3.10: Araştırma yönteminin akış şeması.

Kuramsal temeller bölümünde; mekân, mekân organizasyonu, kentsel kimlik, kentsel doku, tarihi çevre ve tarihi kent dokusu kavramları hakkında literatürler incelenerek bu kavramlar hakkında bilgi verilmiştir.

Materyal bölümünde; çalışma alanının konumu, sit alanları, yükseklik, eğim, bakı, iklim ve bitki örtüsü verileri incelenmiştir. Sit alanları, Koruma amaçlı imar planı (1/1000) ve Elazığ Müze müdürlüğünden alınan ölçeksiz kroki haritaları kullanılarak gösterilmiştir. Yükseklik, eğim ve bakı verilericbs tekniği kullanılarak sayısallaştırılmıştır.

Araştırma ve bulgular bölümü; Kent kimliğinin dönemsel aşamaları, mekânsal organizasyon ve mekân organizasyonuna ait analizler olarak üç başlıkta incelenmiştir. Kent kimliğinin dönemsel aşamaları bölümünde Harput, M.Ö.2000-300 dönemi, M.S.98-1021 dönemi, 1085-1507 dönemi ve 1516-1930 dönemi olmak üzere dört aşamaya ayrılarak irdelenmiştir. Her dönemin kent kimliği hakkında bilgi verilerek o dönemin önemli mimari yapıları Koruma amaçlı imar planı (1/1000) altlığı kullanılarak harita üzerinde gösterilmiştir. Bu yapılar hakkında kısa bilgi verilip, yapılara ait tarihi ve alanda çekilen fotoğraflar eklenmiştir.

Mekânsal organizasyon başlığı altında kent fiziksel ve kültürel doku olarak irdelenmiştir.Fiziksel dokuda mahalle organizasyonu, mimari ve yerleşim dokusu incelenmiştir. Kentin mahalle organizasyonu 1518-1691 yılları ve 1691-1930 yılları olarak iki dönemde incelenmiştir. Her bir dönemde oluşan mahalleler Koruma amaçlı imar planı (1/1000) üzerinden kent içerisinde konumları gösterilmiştir. Mahallelerin tipolojileri oluşturulurken tarihi fotoğraflardan yararlanılmıştır. Kentin mimari dokusu incelenirken Geleneksel Harput Evlerinin cephe düzeni, kapı ve pencere tipolojisi, süsleme elemanları vb. hakkında detaylı bilgi verilerek, mevcut durumda bulunan evlerin çalışma alanı içerisinde konumları gösterilmiştir. Sokak dokusu başlığında, kentin sokak dokusu hakkında bilgi verilerek fotoğraflarla desteklenmiştir. Kültürel doku da ise ekonomik ve sosyal yapısı hakkında bilgi verilmiştir.

Sonuç ve Öneriler bölümünde önceki bölümlerde yapılan araştırmalar karşılaştırarak çalışmadan elde ettiğimiz sonuçlar değerlendirilmiştir. Kentin mevcut durumu üzerinden arazi kullanımı, bina yoğunluk analizi, yol analizi ve odak noktaları İmar planı (1/1000) altlığı kullanılarak harita üzerinde gösterilmiştir.

BÖLÜM 4

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

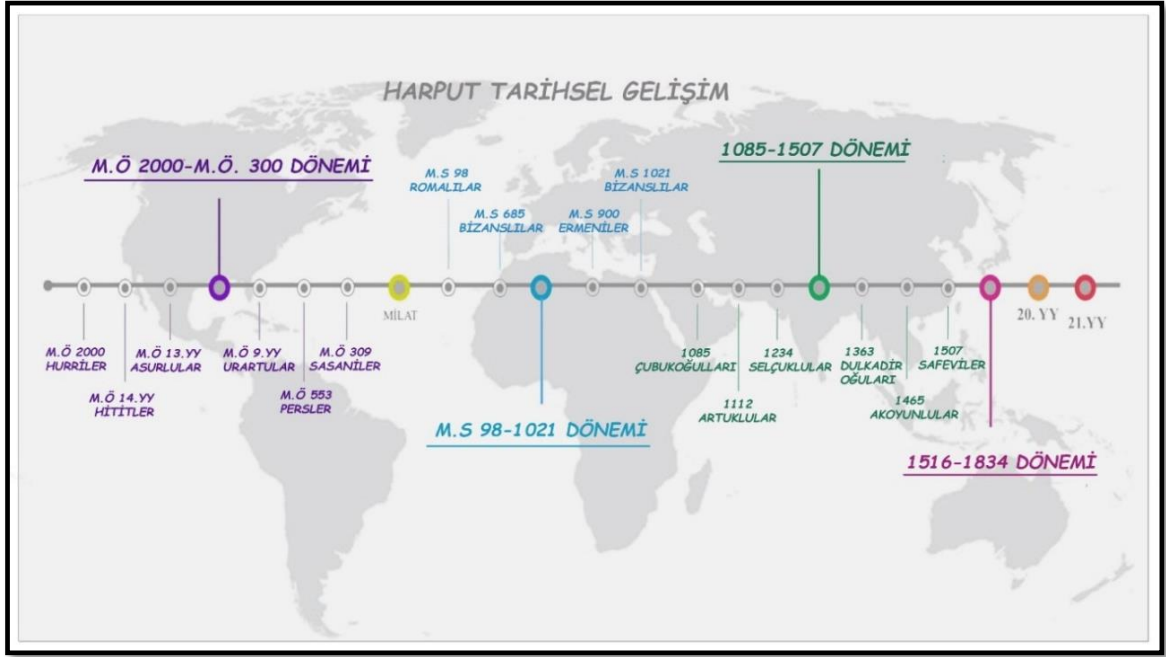
4.1 Kentsel Kimliğin Dönemsel Aşamaları

Harput kenti tarih boyunca değişik isimlerle anılmıştır. Harput adının Ermeniceden geldiği söylenmektedir. 'Bert' hecesinin Hisar manasına geldiği, 'Har' in da Taş veya Kaya demek olduğu dikkate alınarak 'Taşkale' anlamına gelmektedir (Gaspak, 2004).

Harput'un diğer adlandırılışları aşağıdaki gibidir:

1. Hurriler-işuva (Gaspak, 2004).
2. Hititler- işuva (Yiğit, 1996). Harputaş, Alze, Alzi, Alziya (Gaspak, 2004).
3. Urartular- Süpani, Alzini, Anzethen(Gaspak, 2004).
4. Ermeniler- Hısn-ı Ziyad, Zaid, Hartaberd, Arzn(Gaspak, 2004).
5. Asurlular- Karpata, Kharpote, Enzuta, Enzitene, (Gaspak, 2004).
6. İranlılar- ZiataCastellum (Gaspak, 2004).
7. Roma- Sophene, Anzetene, Alznik, Arzan, Arzanene (Gaspak, 2004).
8. Bizans- Harpote, Mezopotamia (Gaspak, 2004).
9. Arap- HısnıZiyad, Hartabird (Gaspak, 2004).
10. Türkler- Hanzit (Gaspak, 2004).
11. Selçuklular- El-Cezire Sugur, Mezopotamya temi (Gaspak, 2004).
12. Moğol- Hastasird (Gaspak, 2004).
13. Frank- Quartapiert (Gaspak, 2004).
14. Osmanlı- Hartabird, Harpurt (Gaspak, 2004).

Harput kenti en eski yerleşim yerlerinden biridir. Yapılan arkeolojik kazılarla tarihinin M.Ö. 3000’li yıllara dayandığı bilinmektedir. M.Ö. 2000 ‘li yıllarda Hurrilerin yaşadığı ve sonrasında Merkezi Tuspa olan Urartu devleti Harput’a hakim olmuştur. Urartu devletinin zayıflamasıyla M.Ö. 7 yy. da Sur ve İskitler bu alanda hakimiyet kurmuşlardır (Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2018).

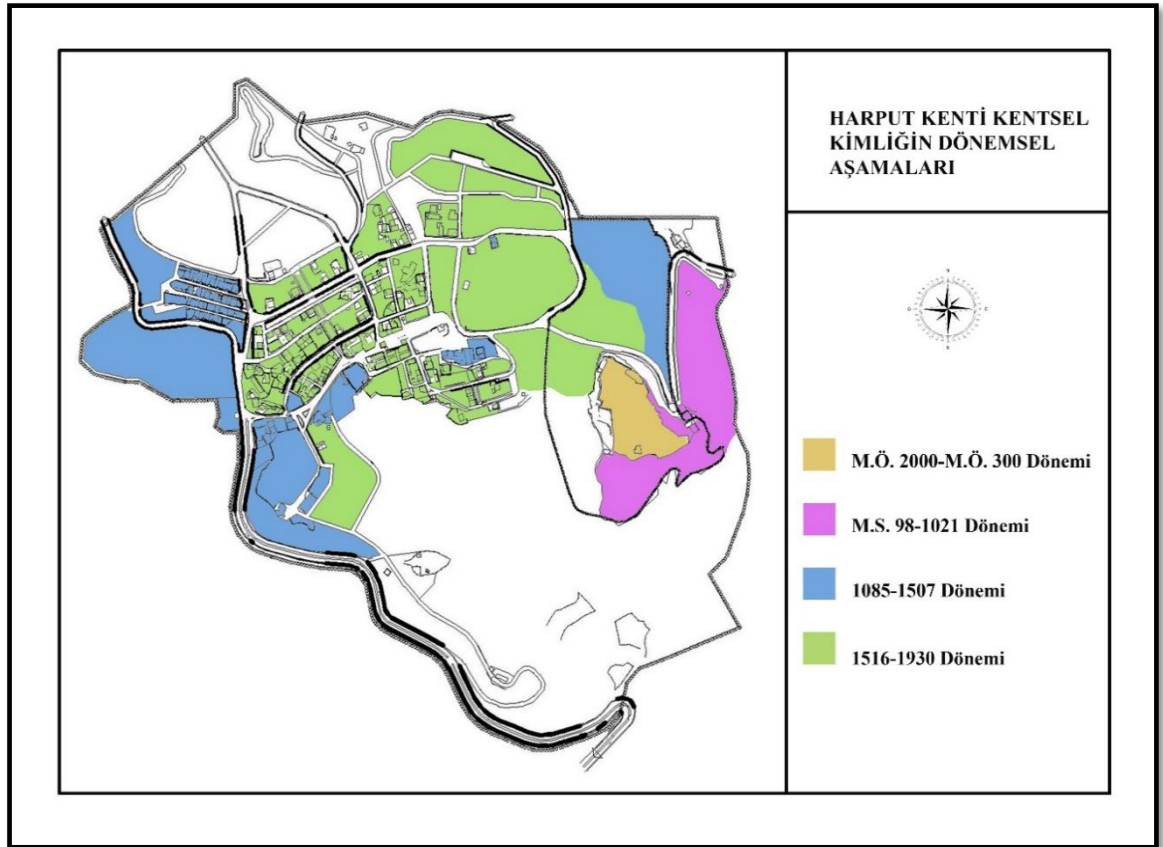
Şekil 4.1: Harput tarihsel gelişim.

M.Ö. 66 yılından 395 tarihine kadar Romalıların hâkimiyetinde altında kalmıştır. 562 yılında yapılan barış ile Fırat ırmağı sınır kabul edilmiştir. 6. Ve 11. yüzyıla kadar Bizanslılar Harput'ta egemenliklerini devam ettirmişlerdir (Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2018).

Harput ve çevresinde 26 Ağustos 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Türklerin eline geçmiştir. Büyük Selçuklu Devletine bağlı olan Çubukoğulları beyliği (1085) hâkimiyeti kurulmuştur. Harput'un Türkler tarafından alınmasından sonra bir şehir haline gelmiştir. Çubukoğulları beyliğinden sonra Harput Artukluların eline geçmiştir. 1185 yılına kadar Harput'ta egemenliğini sürdüren Artuklulardan sonra Harput Selçukluların yönetimine girmiştir (Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2018).

Anadolu Selçuklularının bölgedeki hâkimiyeti sona erdikten sonra İlhanlıların ve Dulkadiroğlularının eline geçmiştir. Harput, 1465’de Akoyunluların egemenliğine geçmiştir ve 40 yıl kadar Akoyunluların idaresinde kalmıştır. Sonrasında 1516 yılında Çaldıran savaşı ile Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. Osmanlı idaresine geçen Harput, ilk başta Diyarbakır Eyaletine bağlı bir sancak halinde teşkilatlandırılmıştır. Osmanlı hâkimiyetiyle Harput coğrafi konumunun da etkisiyle önemli bir kent haline gelmiştir. Zamanla yerleşmeye elverişli olmayışı, coğrafi şartların oluşturduğu zorluklar Harput’un gelişmesini önlemiştir. Bu sebeplerden dolayı Harput 1834’de Elazığ ovasına taşınmıştır (Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2018).

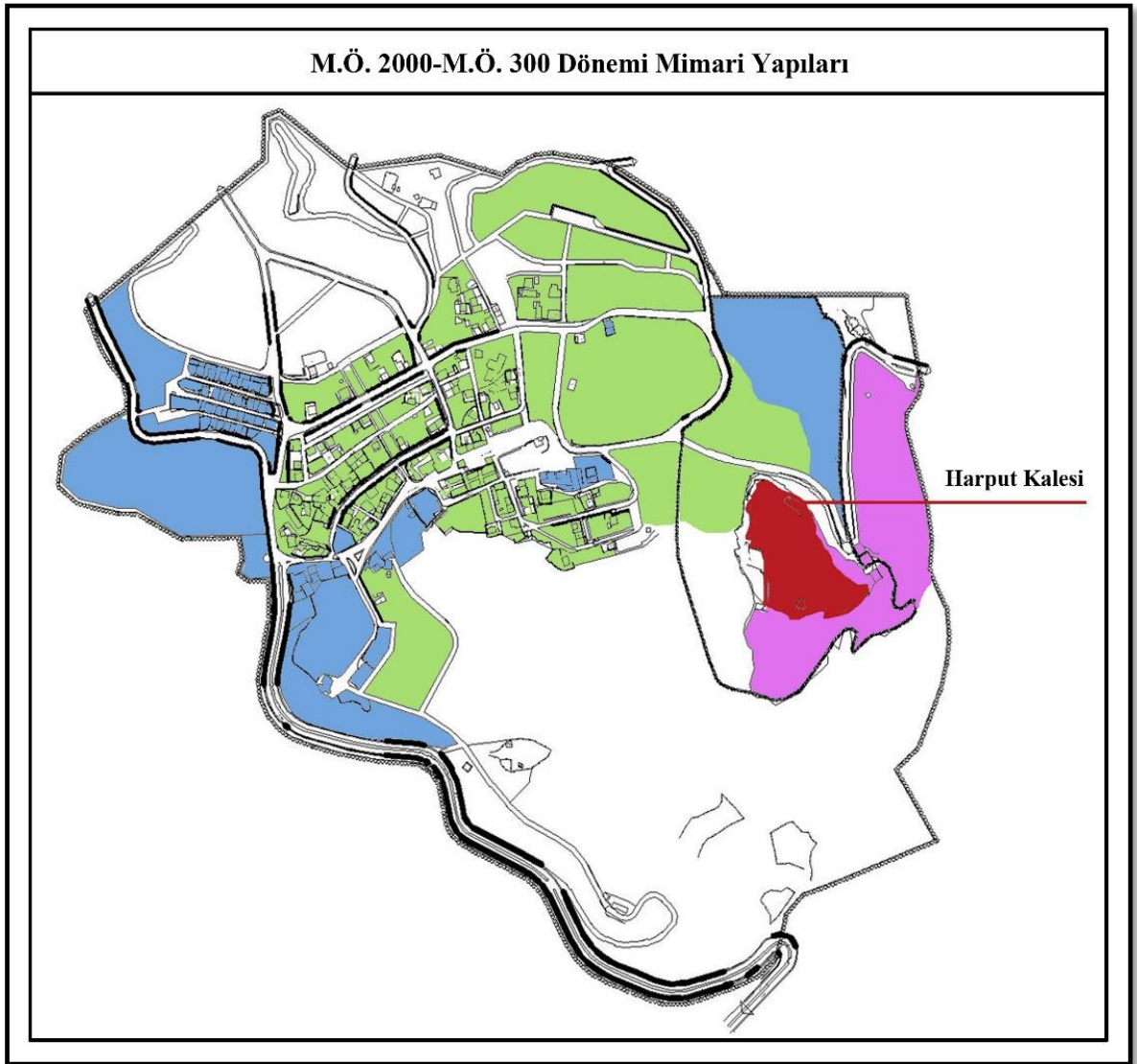
İlk çağlardan beri birçok medeniyete ev sahipliği yapan ve her dönemden izler taşıyan Harput Kenti’nin kent kimliğinin dönemsel aşamaları Şekil 4.2’de verilmiştir.

Şekil 4.2: Harput Kenti kentsel kimliğinin dönemsel aşamaları.

4.1.1 M.Ö. 2000- M.Ö. 300 Dönemi

Harput Kentinin tarihi M.Ö. 3000 yıllarına dayanmaktadır. Birçok medeniyete ev sahipliği yapan Harput, Hurriler, Hititler, Asurlular ve sonrasında M.Ö. 9. yy da Urartu hâkimiyetine girmiştir. Bu dönemde Harput, savunma amaçlı olarak M.Ö. 9 yy Urartu Krallığı tarafından kale kenti olarak kurulmuştur. Kale bu süreçte **ZiataCastellum** ve **Kharpete**, Arapça 'da **Hısn-ı Ziyad** adıyla anılmıştır. MÖ 2000-300 dönemine ait Harput ve çevresi ile yeterli bilgi ve kaynak olmaması, dönemi yansıtacak yapısal kalıntıların günümüze ulaşmaması bu dönem ile ilgili ayrıntılı bilgi vermemizi zorlaştırmaktadır.

Şekil 4.3: M.Ö. 2000- M.Ö. 300 dönemi mimari yapıların kent üzerindeki dağılımı.

Harput Kalesi

Harput Kalesi, şehrin güney doğusunda üç taraftan derin çukurlarla birbirinden ayrılmış olan ve hemen hemen aynı hizada bulunan üç büyük kayanın tam ortasındakinin üzerinde yapılmıştır. Yamuk bir alan üzerindedir. Ön cephesi 75-80 m, güney 150-200 m, yanlar ise 400-450 m arasında, 50-60 bin metrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Kale içerisinde kaya içine oyulmuş merdivenler, tüneller ve suyolları bulunmuştur (Gaspak, 2004).

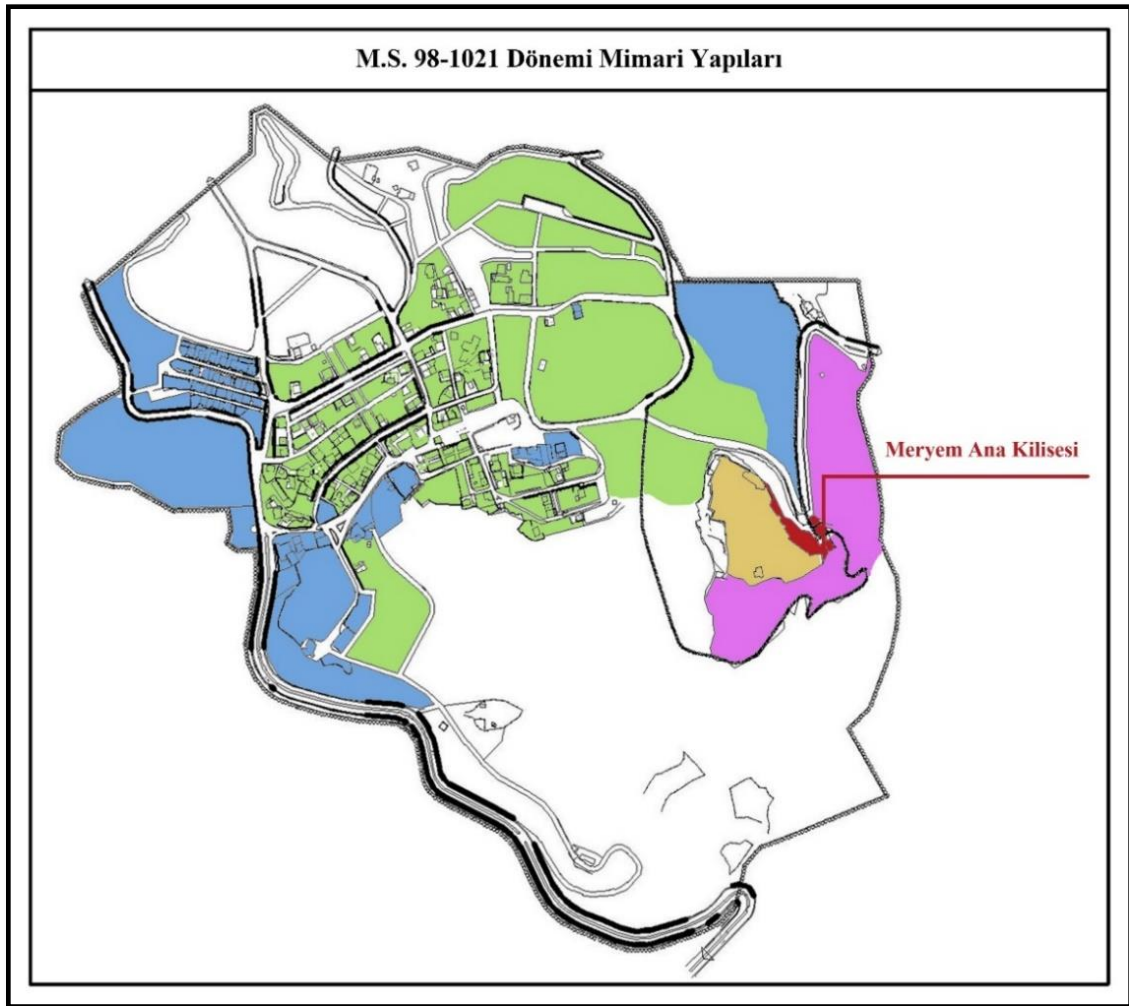
Şekil 4.4: Harput Kalesi.

Harput kent merkezinin güney doğusunda Dabakhane ve Meryem Ana kilisesine giden yol üzerinde ve Kale Hamamının karşısında yer almaktadır. Kalede Artuklu dönemine ait birçok ize rastlanmaktadır. Dış kaleye göre iç kale daha sağlam durumdadır (Danık, 1995). Kale de restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

4.1.2 M.S. 98-1021 Dönemi

Urartular döneminde kale kenti olarak kurulan Harput, bu dönemde de sadece iç kaleden oluşan bir yerleşme olarak varlığını sürdürmüştür. Anadolu'da Türk dönemi öncesi kentsel kimliklerden kale kent modeli içerisinde değerlendirebileceğimiz Harput Kenti bu dönemde iç kaleden oluşan sınırlı bir alanda kentleşme göstermiştir. Fakat kalenin doğusunda ve batı duvarını kalenin oturduğu kayalıklara yaslanmış olarak kurulan Meryem Ana Kilisesi bu dönemde nüfus yoğunluğunun kale dışı yerleşimine geçtiğini göstermektedir. Meryem ana Kilisenin Süryani olması da bu yerleşimi yoğun bir Ermeni nüfusunun oluşturduğunu göstermektedir (Danık, 2001).

Bu dönemde Harput ile ilgili yeterli bilgi ve kaynak bulunmamasının yanı sıra Meryem Ana Kilisesi dışında hiçbir yapısal kalıntı günümüze kadar ulaşmamıştır.

Şekil 4.5: M.S. 98-1021 dönemi mimari yapıların kent üzerindeki dağılımı.

Meryem Ana Kilisesi

Harput kalesinin doğusunda yer alan ve en eski Süryani kiliselerinden biridir. M.S. 179 yılında yapılmıştır. Kilise Süryani mahallesinde yer almıştır. Kilisenin planı dikdörtgendir. Dışarıdan taşkın apsisin önü yarım kubbeli, diğer bölümleri ise tonozlarla örtülüdür. Eskiden manastır olarak kullanılmıştır. İbadete açık olan kilise de yılın bazı zamanlarında Süryani ayinleri olmaktadır (Çetinkaya, 2014).

Şekil 4.6: Meryem Ana Kilisesi (KUDEB, 2019).

4.1.3 1085- 1507 Dönemi

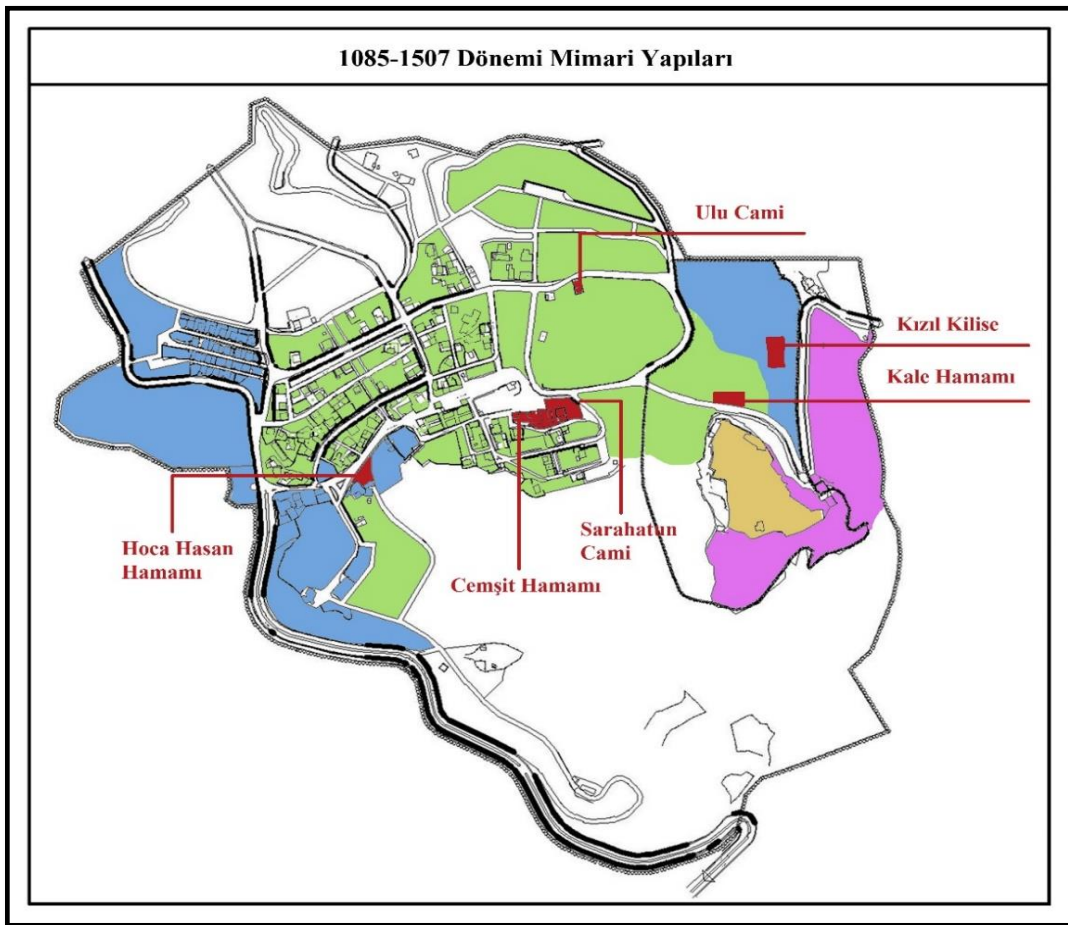
Harput Kenti, Bizans dönemine kadar sadece iç kaleden oluşan bir yerleşmeydi. Türk hâkimiyetine geçtikten sonra, özellikle Artuklular döneminde, şehir iç kalenin kuzeyi ve batısı doğrultusunda genişlemiş ve kale dışında yeni yerleşim birimleri oluşturulmuştur (Danık, 1995).

İlk olarak 1085 yılında Çubukoğulları hâkimiyetine Harput'ta bu döneme ait hiçbir yapısal kalıntı günümüze ulaşmamıştır. Bu dönemde imar faaliyeti olduğunu söyleyecek veri ve kaynak bulunmamaktadır. Bizans kent kimliğinden kurtulamayarak, bir önceki dönemin yapıları kullanılmıştır (Danık, 1995).

Çubukoğullarından sonra Artuklularhâkimiyetine geçen Harput Kentinde günümüze kadar varlığını devam ettiren birçok yapı inşa edilmiştir. 1146-1156 yıllarında kale kuzeyinde ve

girişin karşısında Anadolu'nun ilk yapılarından Harput Ulu Camii inşa edilmiş, devamında yapım tarihi bilinmeyen Esediye cami, 1185 tarihlide Ahi Musa Mescide ve Türbesi yapılmıştır. Yaklaşık 1203-1204 yılları arasında da Alacalı Cami ve bu tarihten sonra Mansur Baba Türbesi ile Fetih Ahmet Baba türbesi yapılmıştır. Bu yapılar dışında varlığı bilinen ancak günümüze ulaşmayan; Darphane, Maristan, Esediye medresesi, Dere hamamı, Zahiye Medresesi gibi yapılar Artuklu döneminin yoğun bir iskân olduğunu göstermektedir (Danık, 1995).

Artuklu döneminde yoğun imar faaliyetleri gören ve kent gelişim aksını bulan Harput, bu dönemden sonra pek gelişmemiştir. Bu dönemde yapılan yapıların kent planı üzerindeki yoğunluğunun kalenin kuzeyinde olması, Türklerin bu bölgeleri kullandığını göstermektedir. Farklı dine sahip kişiler ise, daha önceki dönemlerdeki gibi İç kalenin doğu ve Güney eteklerinde iskana devam ettikleri görülmektedir. Şehrin gelişim aksına ters olarak daha batıda yer alan ve Artukluların son dönemlerinde yapılan Alacalı Cami/Mescit gelişim aksının batıya doğru uzadığını göstermektedir ki, Selçuklu ve Osmanlı'da da kent gelişim aksı bu yöne kaymıştır (Danık, 2001).

Şekil 4.7: 1085-1507 dönemi mimari yapıların kent üzerindeki dağılımı.

Ulu Cami

Ulu cami Harput'un merkezinde yer almaktadır. 1156-1157 yılları arasında Artuklu döneminde yapılmıştır. Anadolu'dan günümüze gelen en eski ve değerli yapılardan biridir. Caminin planı dikdörtgendir. Duvarlarda taş, minarede ve kemerde ise tuğla kullanılmıştır. Minaresindeki tuğlaların farklı dizilişleri ile oluşan sepet örgüsü farklı dönemlerde yapıldığını göstermektedir. Minarede altı köşeli ve yıldız motifli süsler bulunmaktadır. Cami hala ibadet amaçlı kullanılmaktadır (Çetinkaya, 2014).

Şekil 4.8: Ulu Cami iç görünümü (KUDEB ve Orijinal, 2019).

Şekil 4.9: Ulu Cami.

Sarahatun Cami

1465 yılında Akkoyunlu döneminde yapılmıştır. 1585 ve 1843 yıllarında yapılan onarımlar ile cami bugün ki halini almıştır. Caminin planı karedir. Dört kalın sütunu üzerinde kubbe ve kenarlarında ise tonoz örtü yer almaktadır. Günümüzde hala ibadet amaçlı kullanılmaktadır (Çetinkaya, 2014).

Şekil 4.10: 1950 Yıllarında Sarahatun Cami (KUDEB, 2019).

Kale Hamamı

Kalenin kuzeybatısında, Dabakhane yolunun solunda yer alan bir yapıdır. Dikdörtgen planlıdır. Duvarlar moloz ve kesme taşlarla örülmüştür. Günümüzde yıkık durumda olup restorasyon çalışmaları devam etmektedir (URL-1, 2018).

Şekil 4.11: Kale Hamamı.

Cemşit Hamamı

Osmanlı döneminde Sipahi Beylerinden Cemşit Bey tarafından 16. Yy da yaptırılmıştır. Osmanlı mimarisinde yapılan hamamın soyunma yeri kare planlı ve üzeri kubbe şeklinde örtülü iki kapısı bulunmaktadır. Sarahatun camisinin hemen bitişiğinde yer almaktadır (Çetinkaya, 2014).

Şekil 4.12: Cemşit Hamamı.

Hoca Hasan Hamamı

Kurşunlu camiinin batısında bulunmaktadır. Hamam Osmanlı mimarisinde yapılmıştır. Hamamın iki giriş kapısı bulunmaktadır. Bir tanesi sade bir yapıya sahipken diğeri kubbeli bir şekilde yapılmıştır. Kare planlı soyunma yerinin üzeri kubbelerle örtülüdür. Yıkınma yeri dört eyvanlı ortası kubbeli ve köşelerde birer kubbeli halvetler bulunmaktadır. Hamamda restorasyon işlemleri devam etmektedir (Elâzığ Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018).

Şekil 4.13: Hoca Hasan Hamamı.

Kızıl Kilise (Sürp Garabet)

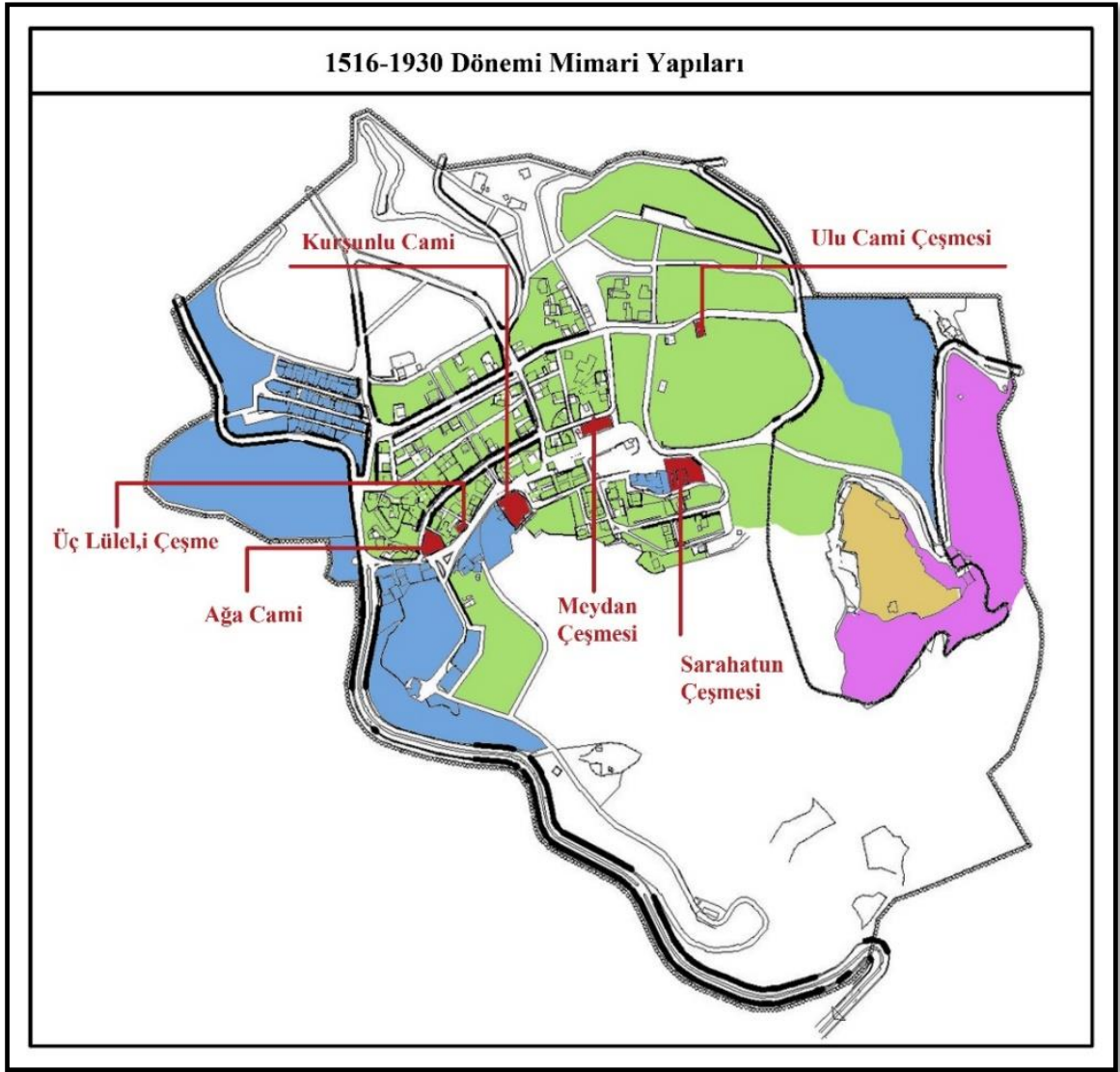
Ulu Cami ile Kale Meydanı arasında Gürcübey Mahallesi'nin kuruldu yerde bulunmaktadır. 1850 yılında yapılmıştır. Kilisenin yan duvarları taştan yapılmıştır. Günümüzde yıkık bir halde bulunan kilise de restorasyon çalışmaları devam etmektedir (Günek ve Karadoğan, 1999).

Şekil 4.14: Kızıl Kilise.

4.1.4 1516-1930 Dönemi

Kentte 1516 yılında başlayan Osmanlı döneminde de yoğun imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Kurşunlu Cami, Meydan Camii, Ahmet Bey Camii, Kale Hamamı, Cemşit Bey Hamamı, Hoca Hamamı gibi yapılar ile kentte mevcut çeşmelerin tümü Osmanlı döneminde yapılmıştır. Bu dönemde Sarahatun ve Meydan Cami kentin merkezi durumundaydı. Kurşunlu Caminin yapılması kent merkezinin 18 yüzyıl ortalarında Sara Hatun Camii ve Meydan Camii'nin bulunduğu alandan batıya doğru kaydığını kanıtlaması açısından da önemlidir. Bu alanda hıyarcılar, yemeniciler, kuyumcular, nalbantlar vb. birçok çarşının olduğu bilinmektedir. Kurşunlu Caminin önündeki meydanın “Kömür Meydanı” adıyla anıldığı ve çevresinde çok sayıda medrese ve han bulunduğu bilinmektedir. Harput Hükümet Konağı'nın da Kurşunlu Cami'nin hemen güneyinde yer aldığı; 1930'lu yıllarda sağlam olan yapının, geçirdiği bir yangın sonrasında yıkıldığı bilinmektedir.

Şekil 4.15: 1516-1930 dönemi mimari yapıların kent üzerindeki dağılımı.

Ağa Camii

Diğer adı Pervane Camiidir. 1559 yılında mescit olarak yapılmıştır. Eğimli bir arazi üzerinde moloz taşlarla inşa edilen cami 1999 yılına kadar yıkık bir durumda kalmıştır. Sonrasında onarılarak ibadete açılmıştır. Önce sekizgen sonra silindirik iki kademeli bir gövdeye sahip caminin minaresi kürsü üzerinden yükselmektedir. Cami günümüzde ibadete açıktır.

Şekil 4.16: Ağa Camii.

Kurşunlu Camii

1738-1739 yılları arasında yapılmıştır. Caminin planı karedir ve ibadet alanı kubbe ile örtülüdür. Cemaat üzerinde bulunan üç küçük kubbe kurşun kaplamadan yapıldığından cami bu ismi almıştır (Çetinkaya, 2014).

Şekil 4.17: 1900 yıllarda Kurşunlu Camii (KUDEB, 2019).

Şekil 4.18: Günümüzde Kurşunlu Cami görünümü.

Ulu Cami Çeşmesi

Bey Pınarı adıyla da bilinen çeşme Ulu Camii'nin kuzeybatısındadır. XIX. yüzyılda inşa edildiği anlaşılan beşik tonozla örtülü çeşmenin dış duvarları kabayonu taşlarla, iç kesimleri ise düzgün kesme taşlarla inşa edilmiştir. Geçtiğimiz yıllarda Çekül Vakfı'na onarılan çeşme günümüzde sağlam ve bakımlı durumdadır (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

Şekil 4.19: Ulu Cami Çeşmesi (Çetinkaya, 2014).

Sarahatun Çeşmesi

Sara Hatun Camii'nin kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır. Düzgün kesme taşlarla örülmüş sivri kemerli bir nişten ibaret olan çeşme, günümüzde kullanılmamaktadır. Niş içinde dikdörtgen şekilli bir kitabe yeri bulunmasına karşılık, kitabesi bulunmamaktadır. Sara Hatun Camii'nin son cemaat yeri ve minaresiyle birlikte XIX. yüzyılda inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Sara Hatun Çeşmesi, günümüzde işlevini sürdüren Sara Hatun Camii'nin bitişiğinde bulunmasına karşılık bakımsız ve harap durumdadır (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

Şekil 4.20: Sarahatun Çeşmesi (Çetinkaya, 2014).

Üç Lüleli Çeşme

Ağa Camii'nin güneydoğusunda yer almaktadır. Suyunun üç lüleden akması nedeniyle Üç Lüleli Çeşme olarak adlandırılan çeşme, kitabesine göre 1322-1324/1906-1908 yıllarında inşa edilmiştir. Harput kent merkezinde halen işlevini sürdüren tek çeşme olan Üç Lüleli Çeşme, kareye yakın dikdörtgen planlıdır (Çetinkaya, 2014).

Şekil 4.21: Üç Lüleli Çeşme (Çetinkaya, 2014).

Meydan Çeşmesi

Meydan Mahallesi'nde Meydan Camii'nin doğusunda, Sara Hatun Camii'nin kuzeyinde yer alan çeşme, bulunduğu sokağın konumuna uyum sağlayabilmesi amacıyla yamuk olarak inşa edilmiştir. Kitabesine göre 1296/1879 yılında Hacı Ahmet Ağa tarafından kesme taşlarla inşa ettirilen çeşme, yuvarlak kemerlidir. İnşa malzemesi düzgün kesme taştır. Harput'un en önemli noktalarından birinde, tarihteki adıyla Buğday Meydanı'nda yer alan Meydan çeşmesi, günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşme yakın tarihlerde yapılan bazı olumsuz müdahalelerle özgünlüğünü kısmen yitirmiştir (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

Şekil 4.22: Meydan Çeşmesi (Çetinkaya, 2014).

4.2 Harput Kentinin Mekansal Organizasyonu

4.2.1 Harput Kenti Fiziksel dokusu

Harput şehri, yaklaşık 1280 m. yükseklikteki sıradağlar üzerinde kurulmuştur. Şehrin yayıldığı alanlar kayalıklardan ve düz alanlardan oluşmuştur. Stratejik açıdan çevresine hâkim bir konumda bulunun kente fizikî açıdan baktığımızda, incelediğimiz belgelerden hareketle kentin planını çıkarmak pek mümkün görünmemektedir. Elde edilen verilere göre şehrin klasik dönemdeki görünümü, mahalleler ile çeşitli sosyal, dini, kültürel ve ticarî yapılar bazında ele alınmıştır

4.2.1.2 Mahalle Organizasyonu

Kelime anlamı itibariyle mahalle, ile aynı kökten türeyen ve başlangıçta “konaklanan yer” manasına gelen bir kelimedir. Mahallenin kapalı veya içe dönük olarak tanımlanması, mahallede yaşayan halk topluluklarının genelde birbirleriyle olan sosyal bağlarından kaynaklanmaktadır. Sosyolojik açıdan bakıldığında ise mahalleler, her sınıf ve bölgeden insanların, belli kurallar ve etikler çerçevesinde birlikte yaşadığı birimlerdir. Kentte birbirini tanıyan, birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerin meydana getirdiği topluluğun yaşadığı yerdir (Bayartan, 2005).

Kent toplumunda mahalle ortak yaşam alanı olarak ifade edilen bir toplumsal ve mekânsal bir birimdir Kent merkezi olarak nitelendirilen alanda dâhil olmak üzere merkezden itibaren çevreye doğru bir yayılış gösteren mahallelerin her biri başlıbaşına bir yerleşim birimi olarak şehrin vazgeçilmez fiziki unsurudur (Bayartan, 2003).

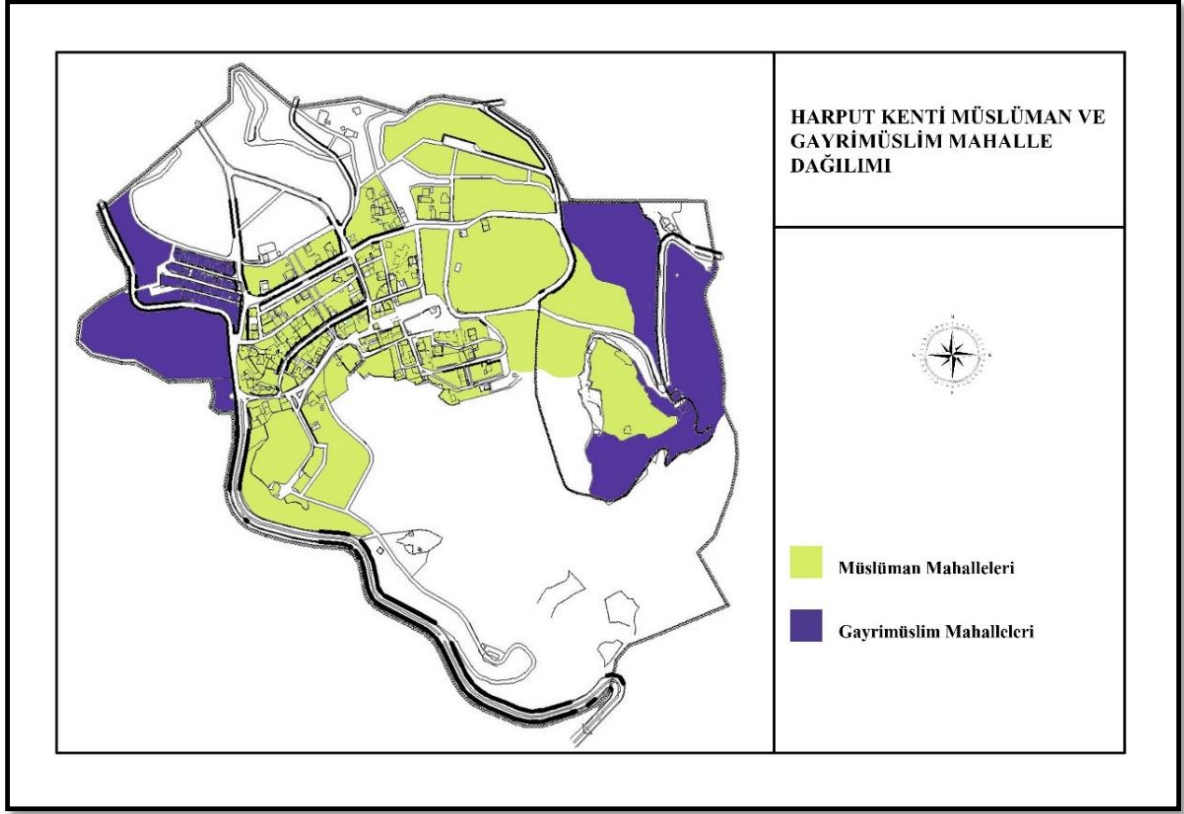
Mahalle, Osmanlı şehirlerinin yerleşme yapısı içerisinde yeralan, şehirlerin önemli bir birimidir. Osmanlıların klasik dönemlerinden itibaren mahalle, mali ve idari yönden kendi içine kapalı en alt yönetim birimini oluşturmuştur. Osmanlı şehrinde mahalle kent hayatının fiziksel merkezî olmakla birlikte, kendine özgü yapısıyla aynı zamanda temel bir idarî birimdir. Mahallede yaşayanlar ortak inanç, ekonomik hayat düzeyi

veya kendilerini komşularından ayıran bazı unsurlarla birbirlerine bağıydılar (Bayartan, 2005).

Mahallelerin kent içerisinde kuruluşuna bakıldığında ilk zamanlarda birkaç evden oluşan mahalleler, nüfus, sosyoekonomik gereksinimlerin artışıyla kendi kültürlerini oluşturarak refah ve güven içerisinde bir hayat sürme çabası içerisine girmişlerdir. Birkaç evden oluşan cadde ve sokak sistemleri, kültürel yapılar ve çeşitlilik bu büyümeyle birlikte artış göstermiştir (Ergenç, 1984).

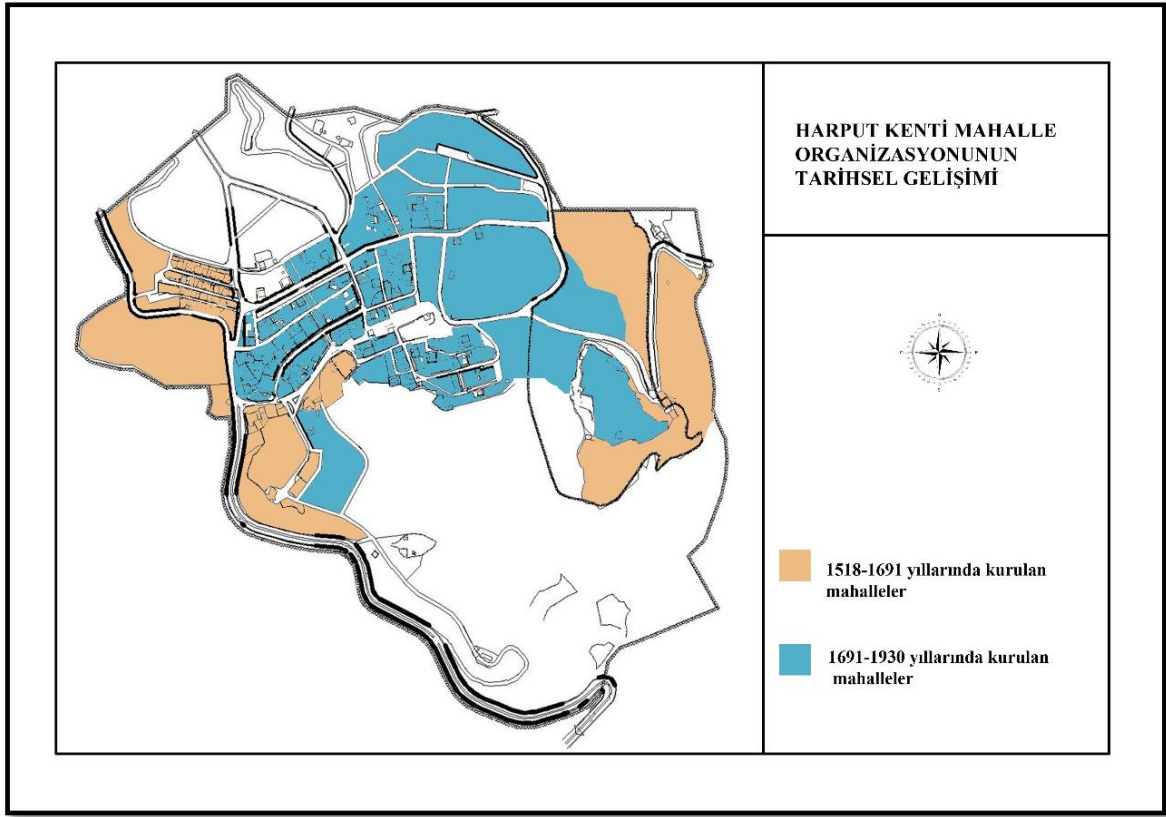
Anadolu'nun Türkleşmesinden önce var olan şehirler, genelde daha çok surların içine sıkışmış, genişleme imkânı olmayan, belirli bir kesimin yaşadığı, bir yerleşmeden çok savunma amaçlı idari bir birim olarak kurulmuştur. Bu kentlerde Türklerin hâkimiyetine girmesiyle beraber surların etrafında genelde bitişik nizamda yeni yerleşim alanları kurulmuştur. Bu şekilde kent surların dışına çıkarak genişleme imkânı bulmuştur. Surların etrafında kurulan mahalleler de yaşayan insanlar çeşitli meslek grupları ve çeşitli topluluklara mensup olan insanların bir arada yaşadığı alanlardı. Bu durum Osmanlı döneminde de devam ederek köylerden ve başka merkezlerden gelen göçmenlerden oluşan homojen gruplar, etnik kökenlerine ve aynı toplumsal mesleki veya dini gruplara ait olmalarına göre ayrılarak yeni yerleşimler oluşturmuşlardır (Bayartan, 2005).

Kurulduğu ilk yıllardan itibaren savunma amaçlı kurulan ve bir kale kent özelliği taşıyan Harput, tarihi süreç içerisinde kale dışında yerleşimlerin oluşmasıyla kent içerisinde birçok mahalle oluşmuştur. Mahalle oluşumunun en net halini Osmanlı döneminde görebildiğimiz kentte, farklı etnik köken ve dinden birçok insan yaşamıştır. Bu insanların kent içerisinde ki yerleşimi Şekil 4.23'de verilmiştir.

Şekil 4.23: 19 yy. Harput Kenti müslüman ve gayrimüslim mahallelerinin dağılımı.

Osmanlı dönemin de 21 mahallelik büyük bir kent olan Harput'ta farklı dinlere mensup kişilerin yerleşimleri daha çok kent çevresinde kurulduğu, kent merkezinde sadece Müslüman mahallelerin oluştuğu görülmektedir. Harput Kentinin Osmanlı dönemi hâkimiyetinden önceki dönemlerde kent oluşumu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Osmanlı döneminde Harput kentinin mahalle yapısının tarihsel gelişimi 2 dönemde incelenmiştir. Osmanlı dönemi hâkimiyetinde bazı yıllara göre mahalle dağılımı Şekil 4.24' de verilmiştir.

Şekil 4.24:1518-1930 yılları arasında Harput Kenti mahallelerinin tarihsel gelişimi.

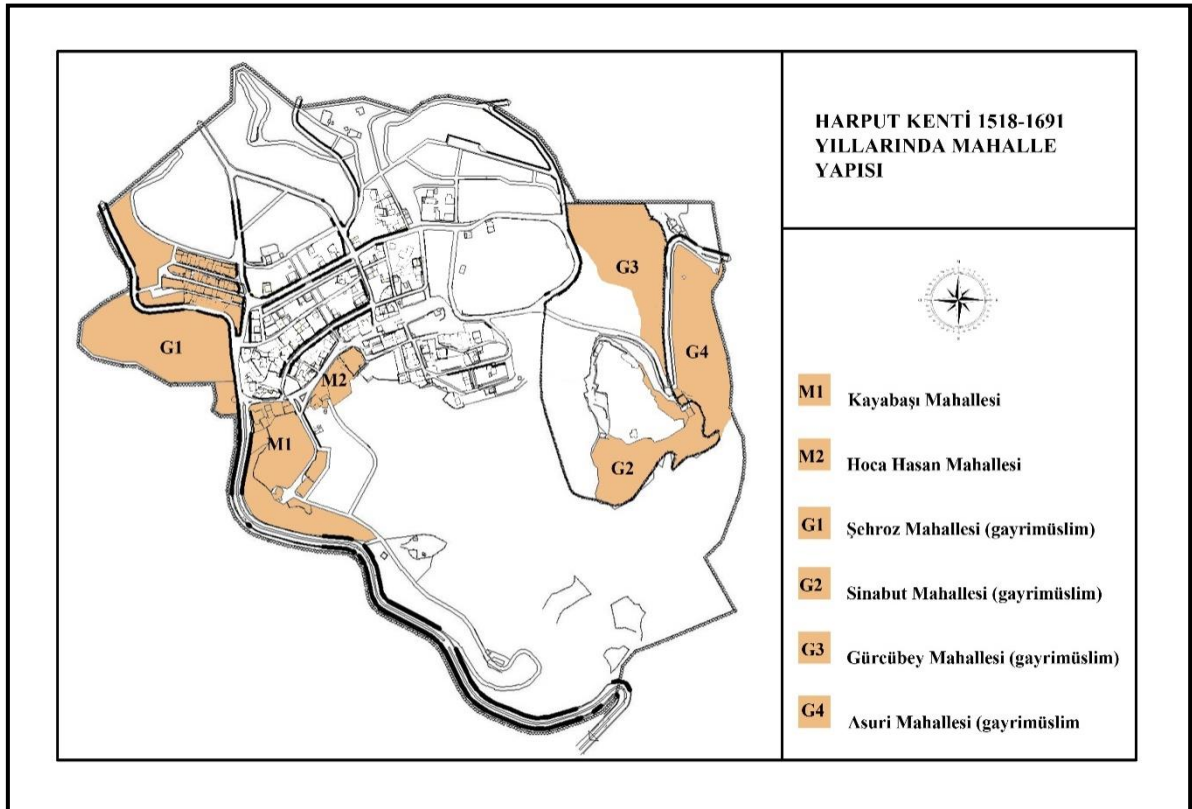
Harput Kenti 1518 yılında toplam 13 mahalleye sahipti. Bu mahallelerden 9 tanesi Müslüman, 4 tanesi farklı dinlere mensup toplulukları mahallesiydi. Bu mahallerinin ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. 1691 yılında kent daha da gelişerek 20 mahalle sayısına ulaşmıştır.

Farklı dinlere mensup toplulukları mahallelerinin sayısında artış olmamasının yanında Müslüman mahalle sayısı 9'dan 16'a yükselmiştir. 1821 yılında ise kentte bazı mahallelerin birleşmesi, ekonomik ve coğrafik koşullarında etkisiyle mahalle sayısı 16'ya düşmüştür. 1821 yılında yeni olarak kurulan tek mahalle Kale mahallesidir. Harput mahallelerinin cami gibi dinî yapılar etrafında şekillendiklerini, isimlerini ise bu yerlerden ve kurucularından almışlardır.

4.2.1.2.1 1518-1691 Yıllarında Mahalle Yapısı

1518 yılı öncesinde kent dokusu hakkında bilgi edinebileceğimiz net bir kaynak bulunmamaktadır. Bu dönemde Harput Kenti içerisinde 9'u Müslüman, 4'ü gayrimüslim toplam 13 tane mahalle bulunmaktadır (Aksın, 1999).

Bu tarihte oluşan; Aşçı, Börekçi Pir Mehmet, Kadı Kayası, Hanke, Mescid-i Cuma, Medrese-i Hümman, Hacı Satılmış mahallelerinin isimlerinin zaman içerisinde değişmesi ve bazı mahallelerle birleşmesinden dolayı yerleşim yerleri hakkında bir bilgi yoktur. Bunların dışında Kaya, Hoca Hasan, Şehroz, Sinabut, Gürcübey, Asuri mahallelerin yerleşim yerleri Şekil 4.25'de verilmiştir.

Şekil 4.25: 1518-1691 yıllarında mahallerin konumu.

Bu mahallelerde yapılan mimari yapıların günümüze kadar gelebilmiş olması mahallelerin yerleşim yerlerini kesinleştirmektedir. Bu tarihte mahallelerin isimlerine bakıldığında özellikle Müslüman mahalleler isimlerini şahıs isimlerinden almışlardır (Aksın, 1999).

M1- Kayabaşı Mahallesi

Bugün Harput'a girerken hemen sağ tarafta bulunan bölgede kurulmuştur. Bu mahallede ismini aynı isimli bir camiden almaktadır (Aksın, 1999).

şekil 4.26: 1900'l yıllarda Kayabaşı Mahallesi (KUDEB, 2019).

Günümüzde mahallenin bulunduğu alanda bir tane restore edilip tescillenen Harput konağı ve 2 katlı bir bina dışında konut bulunmamaktadır. Mahalle alanında taş döşeme ana bir yol bulunmaktadır. Bu yolun sağ tarafında ocuk oyun alanı ve piknik alanı bulunurken, yolun sonunda ise otopark, cami, özel bir lokanta işletmesi ve ocuk oyun alanı vardır. Mahallenin eski dokusundan herhangi bir iz kalmamıştır.

M2-Hoca Hasan Mahallesi:

Kurşunlu Camii ile yıkık bir durumda olan Hoca Hamamının arasındaki bölgede kurulu olduğu bilinmektedir. Osmanlı döneminde 108 hane olduğu bilinmektedir (Aksın, 1999).

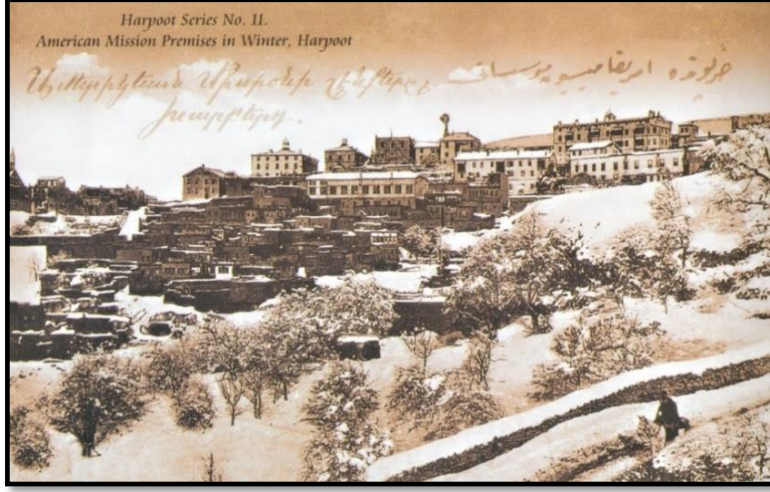
Şekil 4.27: Osmanlı döneminde Hoca Hasan Mahallesi (KUDEB, 2019).

Şekil 4.28: 1930'lu yıllarda Hoca Hasan Mahallesi (KUDEB, 2019).

G1-Şehroz Mahallesi:

Elâzığ'dan Harput'a girişte sol taraftaki tepeler üzerine kurulmuş bir mahalledir. 1518 tahririnde 68 hane ile kalabalık bir mahalle olduğu bilinmektedir. 19. yüzyılda da 129 hane sayısı ile bu özelliğini korumuştur (Aksın, 1999). Osmanlı döneminde Şehroz mahallesinin en önemli özelliklerinde biri de mahallede kolej okullarının bulunmasıydı. 1800'lı yılların sonunda Şehroz mahallesindeki Amerikan Koleji ve Fırat Koleji bulunmaktaydı.

Şekil 4.29: 1800 yılların sonunda Harput Amerikan Okulları kız bölümü (KUDEB, 2019).

Şekil 4.30: 1800 yılların sonunda Harput Amerikan Okulları kız bölümü (KUDEB, 2019).

G2-Sinabut Mahallesi:

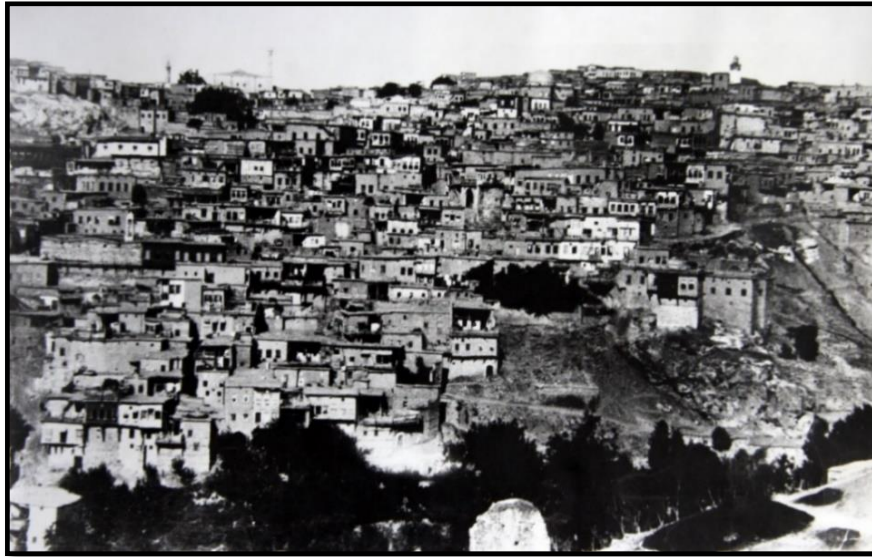
Kalenin güney yamacında kurulan bir mahalledir. Günümüzde bu mahalle alanında yerleşim bulunmamaktadır.

Şekil 4.31: 1800'lü yıllarda Sinabut Mahallesi (KUDEB, 2019).

G3-Gürcübey Mahallesi:

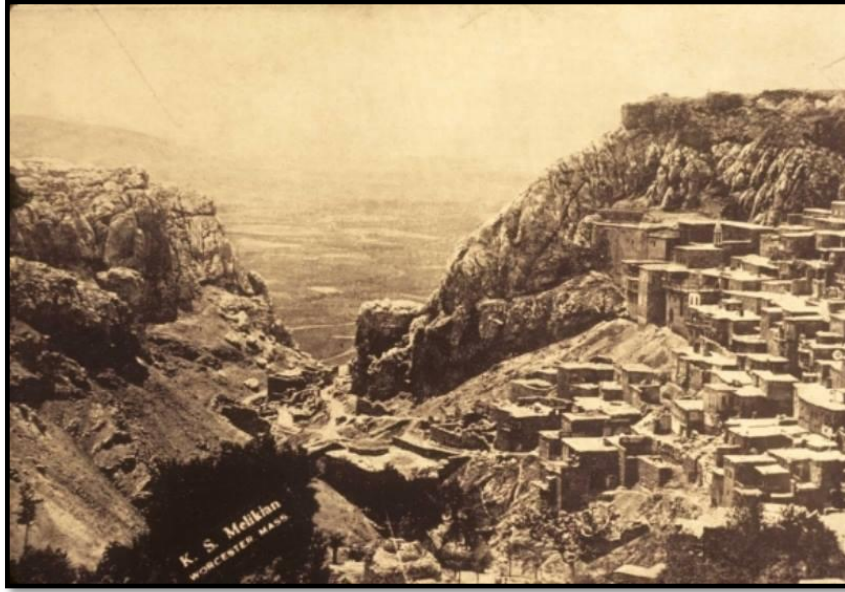
Kalenin kuzeyinde Kara sofı ve Cami-i Kebir mahallelerinin doğu tarafında kurulmuştur. Mahalle alanın da şu anda yıkık halde bulunan Kızıl Kilise dışında herhangi bir yapı bulunmamaktadır.

Şekil 4.32: 1902 yılında Gürcübey Mahallesi (KUDEB, 2019).

G4-Asuri Mahallesi:

Eski adı Norsis olan bu mahalle kalenin doğu yamacında olup yine kaleye bitişik Süryani Kilisesi tarafından kurulmuştur. Genellikle Süryanilerin yaşadığı bu mahallede 19. yüzyılda mevcut hane sayısı 61'dir (Aksın, 1999).

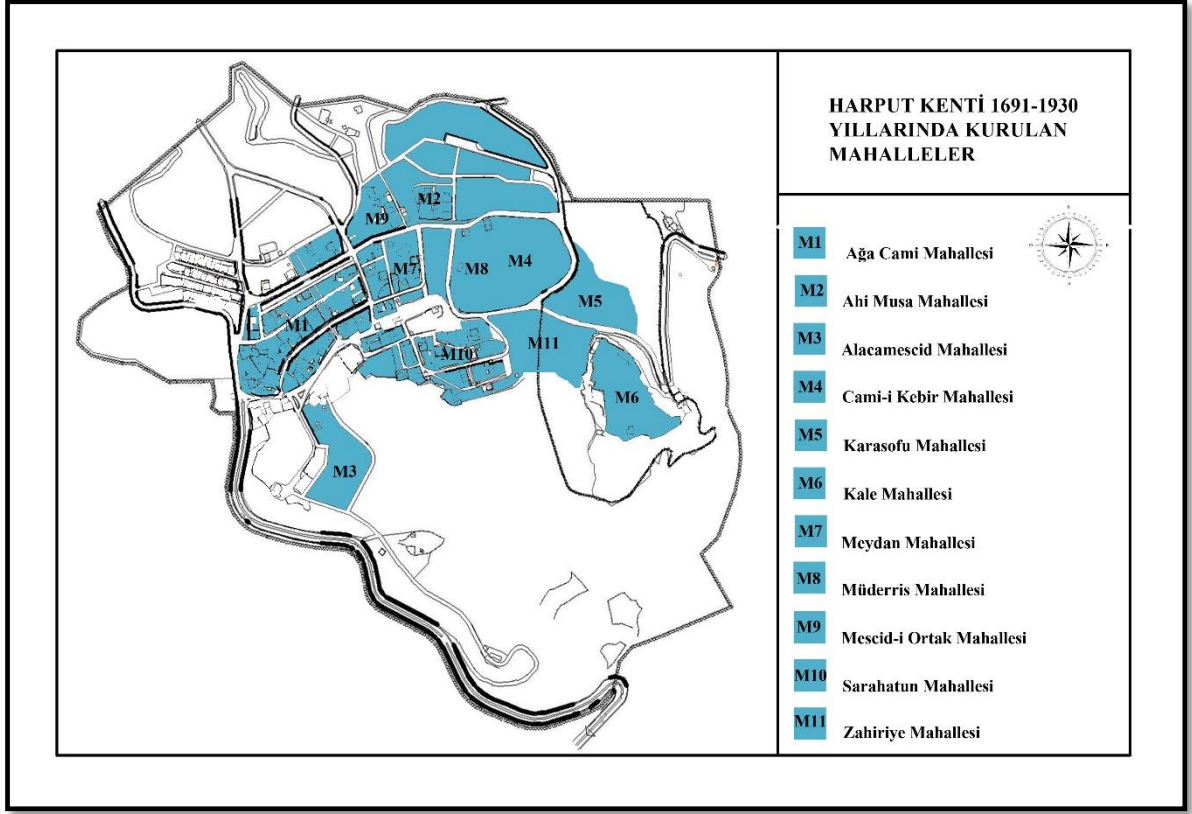

Şekil 4.33: 1902 yılında Asuri Mahallesi (KUDEB, 2019).

Günümüzde bu mahallenin bulunduğu alanda sadece Süryani Meryem Ana Kilisesi bulunmaktadır. Kilise ziyarete açık değildir.

4.2.1.2.2 1691-1930 Yıllarında Mahalle Yapısı

Bu dönemde Harput kentinin mahalle sayısı 13 mahalleden 20 mahalleye yükselmiştir (Aksın, 1999). Kentin ekonomik yapısının gelişerek önemli bir ticaret merkezi haline gelmesi ve beraberinde artan nüfus bu durumun en önemli etkenidir. Kent içerisinde farklı dinlere mensup kişilerin mahallelerinin sayısında ve konumunda bir değişiklik olmamıştır. Yeni kurulan Ebutahir, Esediye, Gökçeli, Hacılı ve Tepegöz mahallelerinin yerleşim yerleri bilinmemektedir. Ağa Cami, Ahi Musa, Alacamescid, Cami-i Kebir, Karasofu, Meydan, Müderris, Mescid-i Ortak, Sarahatun ve Zahiriye mahallelerinin yerleşimi Şekil 4.34' da verilmiştir.

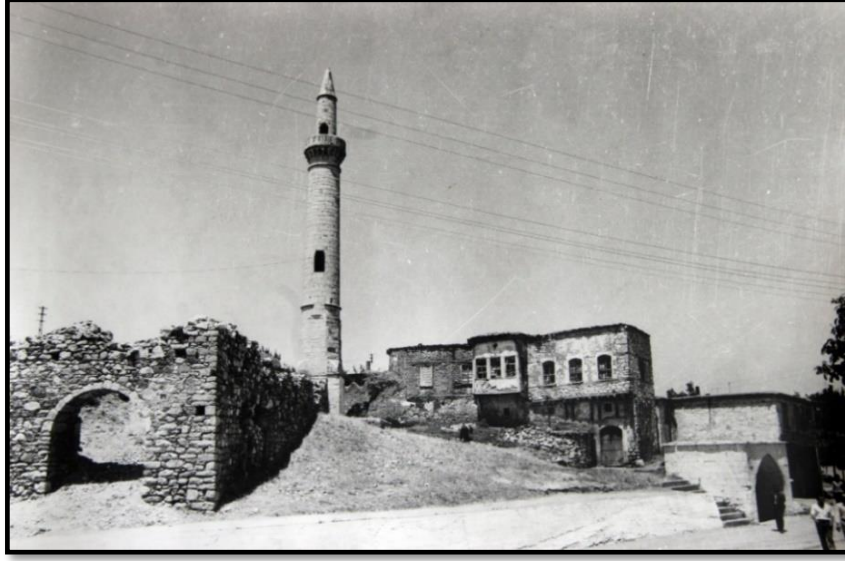

Şekil 4.34: 1691-1821 yıllarında mahallelerin konumu.

Yeni kurulan mahallere baktığımızda genellikle isimlerini o alanda kurulan cami veya medreseden aldığını görülmektedir (Aksın, 1999).

M1-Ağa Cami Mahallesi:

Harput'un büyük mahallelerinden biridir. Harput'un ana girişinde sol tarafta kurulmuş bir mahalledir. Adını mahallede bulunan Ağa Camisinden almıştır. Mahalle bu caminin etrafında kurulmuştur (Aksın, 1999).

Şekil 4.35: 1900 yıllarda Ağa Cami Mahallesi (KUDEB, 2019).

Şekil 4.36: 1970 Ağa Cami Mahallesi (KUDEB, 2019).

Şekil 4.37: 1930'lu yıllarda Ağa Cami Mahallesi'nin ana caddesi (KUDEB, 2019).

Günümüzde Ağa Cami mahallesi'nin bulunduğu alanda birkaç konut dışında tarihe dayalı herhangi bir geleneksel mimari yapı bulunmamaktadır.

M2-Ahi Musa Mahallesi:

Ahi Musa isimli ahi liderlerinden birisi tarafından yaptırılan mescitten adını almıştır. Sara Hatun Camisinin kuzey tarafında 53 haneden oluşan bir mahalledir (Aksın, 1999).

Mahalle yapısı günümüze gelene kadar bozulmuştur. Alanda birkaç tane tek katlı kerpiç ev ve boş araziler bulunmaktadır. Bazı alanlarda eski konutlara ait yıkıntılar bulunmaktadır. Ana aksları oluşturan sokaklar dışında, evler arasında herhangi bir sokak yapısı yoktur. Sokak zemini toprak örtülüdür herhangi bir döşeme mevcut değildir.

M4-Cami-i Kebir Mahallesi

Ulu Caminin çevresinde kurulmuştur. Harput'un en eski mahallelerinden biridir. 19. yüzyılda 129 haneden oluşmaktadır (Aksın, 1999). Günümüzde bu mahallenin sınırları tam olarak bilinmemektedir. Mahallenin bulunduğu alanda Ulu Cami ve Ulu Cami Çeşmesi dışında hiçbir mimari yapı bulunmamaktadır. Mahalle dokusunun tamamen yok olduğu bu

alandanda, Ulu Cami yanında bir otopark alanı ve hemen alt tarafında son yıllarda oluşturulmuş bir piknik alanı bulunmaktadır.

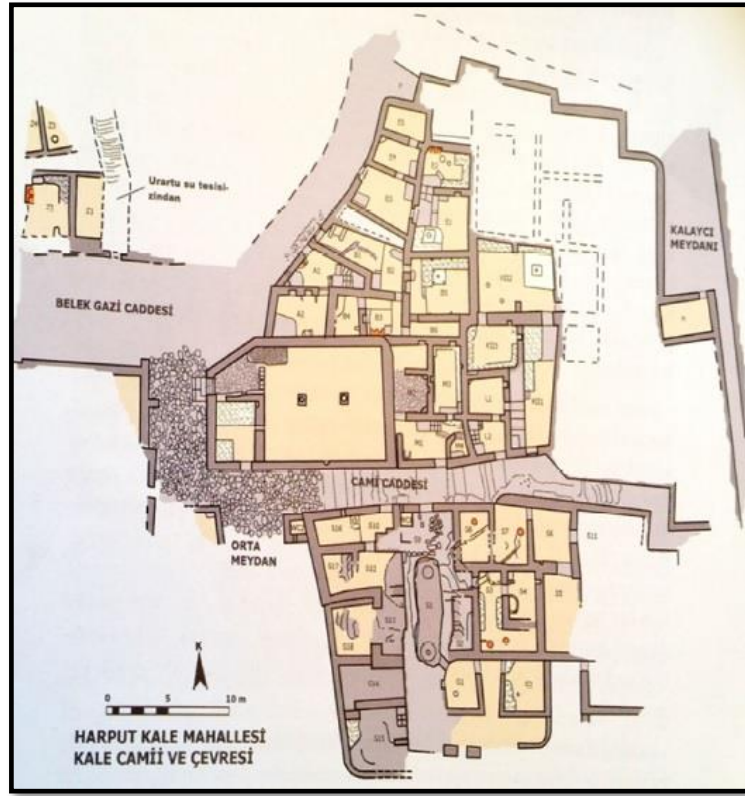
M5-Karasofu Mahallesi

İsmi daha önceleri Mescit-i Muzaffereddin olarak geçen bu mahalleye daha sonraları bu isim verilmiş olup Kale ile Ulu Cami arasında kalan (Kale Hamamının arka tarafından başlayarak) kurulmuştur. Toplam hane sayısı 32 olup Harput'un küçük mahallelerinden biridir (Aksın, 1999). Karasofu mahallesi günümüzde yok olmuş durumdadır. Mahalle içerisinde mimari yapı olarak bir tek Kale Hamamı bulunmaktadır.

M6- Kale Mahallesi

Kent içerisinde Harput Kalesi içerisinde de bulunmaktadır. Mahalle içinde bulunan Kale isminde bir camiden ismi almış bir mahalledir. Osmanlı döneminde toplam hane sayısı 47'dir (Aksın, 1999).

Harput Kalesi, kale yerleşmeleri içerisinde, Doğu Anadolu'nun en önemli tarihi yerleşim yerlerinden biridir. Kale içerisinde M.Ö. VIII. Yüzyıl kadar uzanan iskân izlerine sahip olsa da Artuklu ve Osmanlı dönemine ait kültür kalıntıları yoğunluktadır. Özellikle Osmanlı dönemine ait izler Kale mahallesinin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır (Sevin ve Aşan, 2013).

Şekil 4.38: Harput Kale Mahallesi Krokisi (Uzun, 2016; Çakar, 2016).

2005 yılı Eylül ayında Harput Kalesinde Kurtarma kazısı niteliğinde başlayan restorasyon çalışmaları 2006-2007 yıllarında da sürdürülerek gerek mimari gerekse buluntu bakımından önemli bulgular elde edilmiştir. Bu çalışmalarda, kalenin güneyinde ve orta kısmında yer alan iki sivil mimari yapı gün ışığına çıkartılmıştır. Mimari yapıların duvarları büyük çapta taş ve bloklarla örülüdür. Kale içerisinde yapılan çalışmalarda ortaya çıkan mihrap ve iki kemer kaidesiyle buranın kale camisine ait olduğu görülmüştür (Sevin ve Aşan, 2013).

Mahallenin sokak dokusu çalışmalarında, Kaleiçi Orta Mahalle'nin kuzeyi küçük bir meydan ve dar bir sokakla sınırlıdır. Kale meydanında doğuya doğru dar ve dirsekli bir yolla bir iç meydana ulaşılmaktadır. 10.00 x 8.00 m kadar boyutlardaki meydanın tabanı henüz açılmamış ve kazısı bitirilmemiştir. Fakat doğu ve batı duvarları üzerinde her hangi bir kapı geçidinin olmadığı tespit edilmiştir. Keskin bir dirsek yaparak dar bir sokağa dönüşen batı duvarının doğu ucunda 0.90 m genişliğinde bir kapı bulunmaktadır. Bu kapı bir kalaycı dükkânına ait olduğu tespit edilmiştir. Sokağın zemini 'Arnavut kaldırım' denilen küçük taşlarla kaplıdır, ancak zaman içerisinde yüzey oldukça tahrip olmuştur (Sevin ve Aşan, 2013).

M7- Meydan Mahallesi:

Sarahatun Camisinin hemen üst tarafındaki bölgede bulunan mahalledir. Adını önceleri mescit daha sonraları da cami olarak kayıtlara geçen camiden almıştır. Harput'un en büyük mahallesidir. 1830'lu yıllarda yapılan sayımda toplam hane sayısı 267'dir. Hane sayısının yüksek olmasının sebebi büyük bir ihtimalle şehrin merkezinde olmasından dolayıdır (Aksın, 1999).

Mahallenin tarihi dokusu hakkında bilgi verebilen kaynak ya da fotoğraf bulunmamaktadır. Mimari yapıları günümüze kadar gelmemiştir. Restorasyon çalışmaları yapılan mahallede eski yapıların gün yüzüne çıkarılması planlanmaktadır. Mahalle içerisinde bir tane geleneksel Harput evi restore edilmiştir. Meydan mahallesinin tek anıtsal yapısı meydan çeşmesidir. Mahalle de birkaç tane iki katlı veya tek katlı kerpiç ve beton malzeme kullanılarak yapılan evler bulunmaktadır. Bu evlerden bir tanesi Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılmaktadır. Sokak dokusuna baktığımızda yollar taş döşeme ile kaplanmış olup oldukça bakımsız durumdadır.

M10- Sarahatun Mahallesi

Bu mahalle Harput'un en eski mahallelerinden biridir. Kentin merkezinde bulunmaktadır. 1518 tarihinde yapılan tahrirde adı Medrese-i Hümmam olarak geçmiş daha sonraları Sara Hatun simiyle söylenip yazılır olmuştur (Aksın, 1999). Mahalle 1834 yılında 127 haneye sahip olan Sarahatun Mahallesi kentin en büyük mahallelerinden biri olmuştur. Bu mahallede insanların ihtiyaçlarını karşılayabildikleri büyük bir çarşı bulunmaktaydı. Günümüzde böyle bir alan bulunmamaktadır.

Şekil 4.39: 1900'lü yıllarda Sarahatun Çarşısı (KUDEB, 2019).

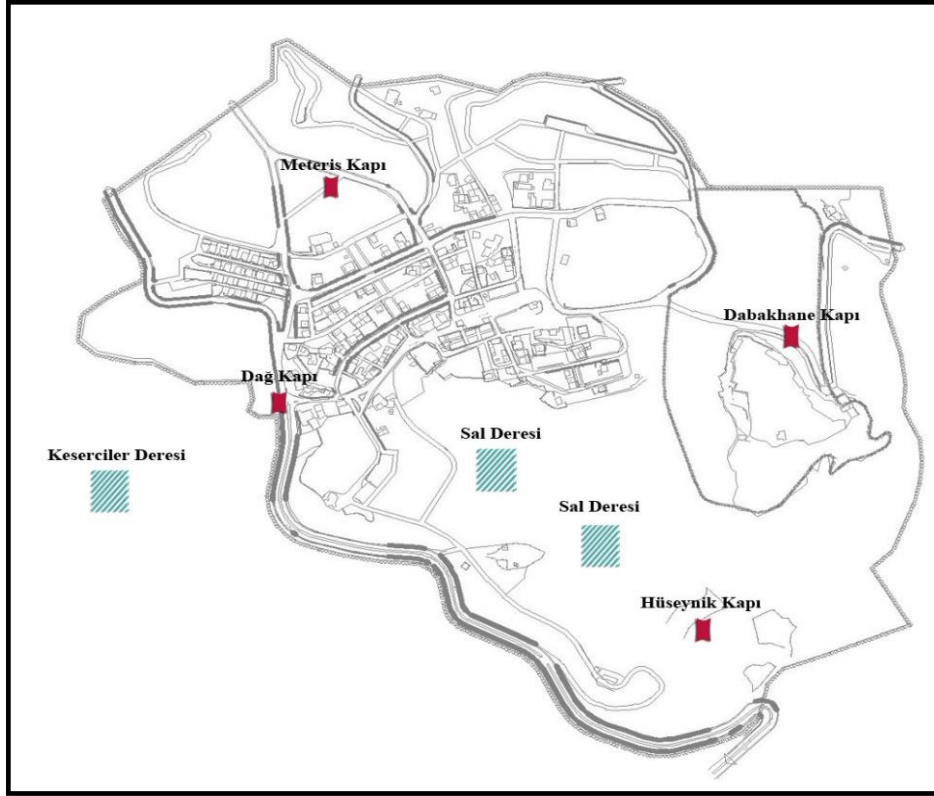
Tarihi fotoğraflar ve kaynaklar yeterli olmadığından Sarahatun mahallesinin tarihsel süreçteki mahalle dokusu hakkında bilgi kaynağımız bulunmamaktadır. Fakat Osmanlı döneminde 127 tane konuta ve büyük bir çarşı merkezine sahip olan mahallenin mevcut durumuna bakıldığında kontların çoğu yok olmuştur. Var olan yapıların ise cumhuriyet dönemi sonrasında yapılan geleneksel dokuyla bir bağlantısı olmayan kerpiç evler olduğu fotoğraflardan görmekteyiz. Mahallenin en önemli yapıları Sarahatun Cami, Cemşit Hamamı ve Sarahatun Çeşmesidir. Bu yapılar birkaç defa restore edilerek günümüze kadar ayakta kalabilmişlerdir.

4.2.1.2 Mimari Dokusu

Kuzey, güney ve batısı surlarla çevrili olan Harput, önemli bir kent konumundaydı. Harput'un doğusu tarihi Harput Kalesi, güney, kuzey ve batısı arazinin topoğrafyasına uygun olarak surlarla çevrilmiştir.

Surlarla çevrili Harput kentinin dışarı ile ilişkisi batıda Dağ Kapısı güneyde Hüseyin Kapısı, kuzeyde ise Meteris Kapısı ile sağlanmaktaydı. Günümüzde şehir surlarının büyük

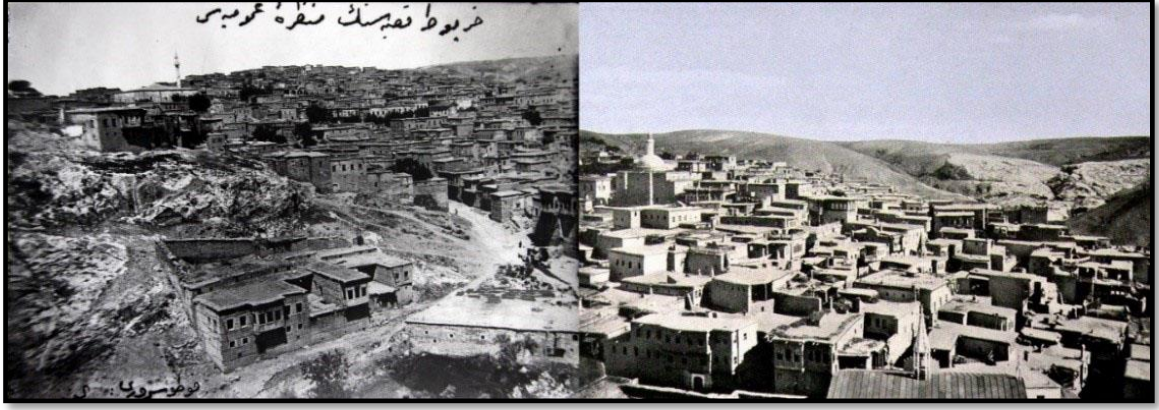
bir bölümünün yıkılarak yok olmasına karşın, bazı sur kalıntıları şehrin kuzeyinde yer yer görülmektedir. Eski Harput kenti, topoğrafik olarak eğimli bir yapıya sahiptir. Arazinin eş yükselti eğrileri güney ve batıda daha belirgin bir şekilde aşağı doğru genişleyerek devam etmektedir. Harput kentinin güney bölümünde yer alan Sal Deresi, Sinabut Deresi, batısındaki Keserciler Deresi kentin mimari yapılanmasında önemli bir yere sahiptir (Şekil 4.40) (Öztürk. Ve Coşkun, 2014).

Şekil 4.40: Harput Kenti sur kapılarının gösterimi.

Mahallelerde kerpiç malzemeden yapılan düz damlı çoğunlukla tek veya iki katlı evler yerleşim dokusunun temelini oluşturmaktadır. Kent merkezinde beylerin ve zengin ailelerin konakları, tepe eteklerinde ve kenar sokaklarda ise daha sade ve küçük konutlar yer almaktadır. Harput evleri genellikle damlı yapıya sahiptir. Genellikle insanların yazın uyuduğu kışın ise erzaklarını yaptığı alanlardır. Damların yapımında genellikle kil ve silt karışımı bir toprak malzeme kullanılmıştır. Konutların yerleşimi arazinin eğimine göre şekillenmiştir. Mahalleler de genellikle bitişik düzen yapılaşma belgindir. Bitişik düzendeki yapılaşmada yapıların bir cephesi sokağa, bir cephesi de komşu yapıya bitişiktir. Kentin bazı yerlerinde ayrık nizam kullanılarak konaklar

yapılmıştır. Evler arasında tarım alanları yoktur. Sert bir iklime sahip olan Harput kentinde tarım ihtiyacı kent dışındaki ovalardan sağlanmaktaydı. Genellikle damlar ve dış sofalar insanların önemli kullanım alanları olmuştur. Bunun dışında evler arazinin eğimine göre şekillendiği için eğimin olduğu alanlar ahır ve kiler olarak kullanılmıştır.

Şekil 4.41: Harput Kenti yerleşim dokusu (KUDEB, 2019).

Mevcut duruma bakıldığında kentin yerleşim dokusu tamamen bozulmuştur. Arazinin eğimli olmasından dolayı yoğun ve sıkışık bir görünümde olan kent dokusundan eser kalmamıştır. Genel yapısı damlı ve kerpiç olan konutların yerini betonarme konutlar almıştır. Geleneksel dokudaki yapıların birçoğu ise yıkık durumdadır. Mahalle yapısı tamamen bozulduğundan tarihi yapısında bitişik nizamda olan konutlar artık bulunmamaktadır. Genellikle yapılar ayrıık nizamda ve birbiriyle bağlantısı olmayacak şekilde eski mahallelerin var olduğu araziler üzerinde bulunmaktadır. Yıkık durumda olan geleneksel konutlardan bir kaçı yapısına uygun bir şekilde restore edilmiştir.

Geleneksel Harput Evleri

Geleneksel Harput Evleri'nin bir kısmının duvarları tamamen, bir kısmının ise çoğunlukla zemin katları ahşap hatıllı yığma moloz taş, üst kat ise yine ahşap hatıllı kerpiç olarak örülmüşlerdir. Bazı evlerde ise üst kat cephe duvarlarının ahşap karkas, arasının kerpiç dolgu olduğu görülmektedir (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

Şekil 4.42: Harput Evleri cephe düzeni (Görmüş, 2018).

Evlerin plan tipolojisi, sahiplerinin maddi zenginlikleri ve itibarları doğrultusunda farklı büyüklük ve plan özellikleri göstermektedirler. Avlu sayısı ile haremlik ve selâmlığının bulunup bulunmamasına bağlı olarak evleri iki gruba ayırmak mümkündür. Konak olarak adlandırılan çift avlulu, harem ve selamlığı bulunan evler kat adedi ve mekan sayısı çok, harem ve selâmlıklı, iki avlulu büyük evlerdir. Kat adedi bazen 2/ 2,5 veya 3'e kadar çıkabilmektedir. Çoğunluğu oluşturan tek avlulu evler genellikle iki katlıdır. Hem bu evlerde, hem de konaklarda zemin kat kiler, ahır, samanlık ve çeşitli servis birimlerinin bulunduğu kattır. Asıl yaşama katı ise üst katlardır. Geleneksel Harput Evleri'nde, asıl yaşama katı olan üst katlarda sofanın yerine göre genel bir plan tipolojisi yapmak mümkündür. Buna göre hem konaklarda, hem de daha küçük ölçekli evlerde, plan şemalarından dış sofalı ve iç sofalı olmak üzere iki tipe ayrılmaktadır (Şekil 4.43) (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

Şekil 4.43: Harput Evleri dış sofa (Görmüş, 2018).

Şekil 4.44: Harput Evleri iç sofa (Elâzığ Belediyesi, 2018).

Dış sofalı evlerde odalar sofanın bir tarafına yan yana dizilmişlerdir. Buradaki dış sofa Batı Anadolu'daki evlerin tersine açık değil kapalıdır. İç sofalı evlerde ise, odalar sofanın iki uzun kenarına dizilmişlerdir. Bazı evlerde sofanın sokak tarafındaki ucu dışarıya doğru şahnişin adı verilen çıkmayı yapar (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

Bugün Harput'ta ayakta olan yapı sayısı ve mevcut araştırmalara konu olan yapı adedi, cephe tipolojisi çıkarabilmek için yeterli değildir. Ancak mevcut veriler değerlendirildiğinde, Geleneksel Harput Evleri'nin cepheleri çıkmalı tip ve çıkmaz tip olarak 2 ye ayrılmaktadır. Ahmet Kabaklı Bulvarı'nın girişinde sol tarafta yan yana sıralanan evlerde testere çıkmaların izleri görülmektedir. Testere çıkmalar, ihtiyaca göre, en geniş noktalarında 80cm.'ye kadar çıkabilmektedir. Düz çıkmalar ise çoğunlukla cephelerin ortasında yer almakta ve bunlara yörede "şahnişin" adı verilmektedir. Çıkmaların çoğunlukla eni 120-130cm, boyu ise 350cm.'ye kadar çıkabilmektedir. Düz çıkmalarda üçü önde ikisi yanlarda olmak üzere 5 pencere bulunmaktadır. Önde yer alan pencerelerden ortadaki bazı evlerde diğerlerinden 30cm daha yüksek yapılmıştır. Pencereler dikdörtgen formda ve $\frac{1}{2}$ (yatay/düşey) oranına sahiptir (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

Geleneksel Harput evleri, beslenme ve barınmanın şekillendiği en güzel örneklerden biridir. Evlerin çoğu ucuz olduğundan dolayı kerpiçten yapılmıştır. Pencere ve kapı kenarlarında ise yontma kireç taşı kullanılmıştır. Sayısı çok az da olsa dere taşları kullanılarak yapılan tamamı taş örgülü evlerde vardır. Evlerin taşıyıcısı olan merkez duvarlarında hem mukavemeti sağlamak hem de estetik bir görünüm katmak amacıyla yontma taş kullanılmıştır. Geleneksel Harput Evleri'nde cephelerde algılanan hâkim renk

tonları kullanılan malzemenin doğal rengi ve açık bejden kahverengi tonlarına kadar giden renk skalasından oluşmaktadır (Kahraman, 2010).

Evlerin temelleri arazinin eğimine göre oluşmuştur. Eğimli kısımlarda oluşan odalar genellikle kiler ve ahır olarak kullanılmıştır. Evlerin temelleri yapılırken harç olarak alçı ve kireç taşı kullanılmıştır. Yapımda kullanılan büyük taşlar evlerin su basmanını da oluşturmuştur. Kullanılan taşlar genellikle dere taşlarıdır (Kahraman, 2010).

Evlerde genellikle kemer sistemi kullanılmıştır. Kiler, ahır ve depo oluşturularak alanlarda taş kemer kullanılmıştır. Bu kemerler büyük açıklıkları geçmesinin yanı sıra evlerin duvarlarına da sağlamlık katmaktadır. Evlerin kullanılan bölümlerinde açıklıkları geçmede ise ahşaptan kemerler yapılmıştır. Ahşap kemerlerin yapılması taşın ağırlığını azaltmıştır. Bu teknik genellikle evin üst katlarında ve ara duvarlarında kullanılmıştır. Harput evlerinde özellikle iç duvar uygulamalarında kalınlığı 15-20cm olan ve iskeleti ahşap olan üzerine sıva yapılarak duvar görünümü verilen taşıyıcı duvar uygulamaları da mevcuttur. Bu teknik ile kullanılan alanlarda temele gelecek yükü azaltmak ve depreme karşı hafif daha esnek bir yapı oluşturmak amaçlanmıştır (Kahraman, 2010).

Harput Evlerinde temellerde de genellikle kemer sistemi kullanılmıştır. Duvar bütünlüğünü ve deprem anında evin tamamının birlikte hareket etmesini sağlamak için, evde ahşap hatıllar kullanılmıştır. Harput kenti kış ayları zorlu geçtiğinden ve ahşap malzemenin pahalı olmasından dolayı, ahşap sadece süslemelerde kullanılmıştır. Zeminde ve tavandaki ahşap kullanımı ve aralarda ısı yalıtımı sağlamak amacıyla dal, yaprak, sap malzemeler kullanılmıştır. Harput evleri sadedir. Fakat evlerin tavanında çeşitli işlemler ve bezemelerle süslemeler görülmektedir (Kahraman, 2010).

Harput evleri genellikle topoğrafik yapıya göre oluşturulmuştur. Kışın evlerin daha rahat ısınmasını sağlamak amacıyla pencereler oldukça küçük yapılmıştır. Selamlık odalar, misafirlerin ağırlandığı ve evlerin dışı açık olan odalarıdır. Bu odalar ev ile sokak arasındaki bağı kurulduğu odalardır. Binanın sokak manzarasına hâkim yerine yapılmaktadır. Bu odalar dıştan şahnişinli yani çıkmalıdır. Bu çıkmalardaki pencereler daha büyüktür. Cephe düzeninin temel elemanlarından olan çıkmalar, yapının bulunduğu parseldeki konumuna göre değişiklik göstermektedir. Eğer yapı doğrudan sokağa açılıyorsa ve eğri bir cephe hattına sahip ise, üst katta bu eğriliği kare veya dikdörtgene

tamamlamak için testere çıkmalar kullanılmıştır. Böylece üst katlarda düzgün geometrik formlara sahip mekânlar oluşturulmuştur.

Şekil 4.45: Harput Evleri pencere tipolojisi (KUDEB, 2019).

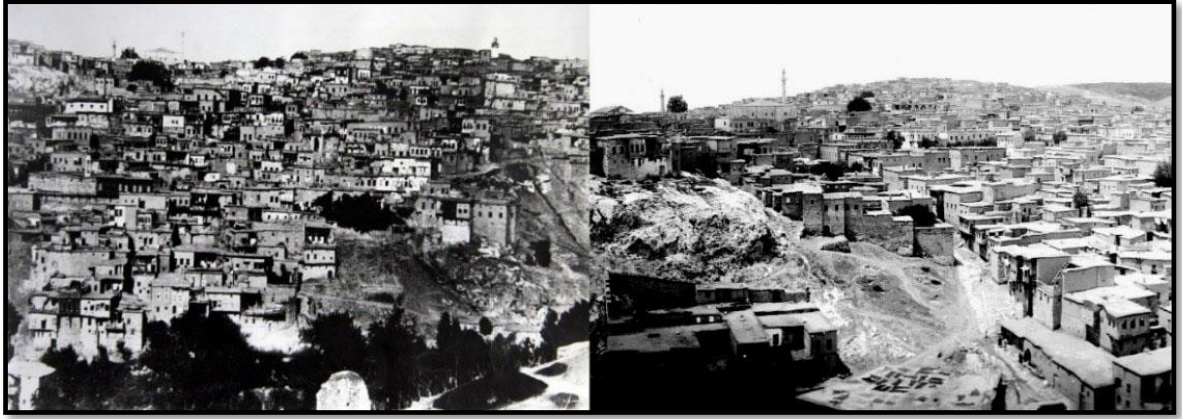
Geleneksel evlerde bezeme öğeleri ağırlıklı olarak iç mekânlarda yer almaktadır. Özellikle konak olarak adlandırılan evlerde bezeme yoğun olarak kullanılmaktadır. Kapı kanatları, tavanlar, nişler ve dolap kapakları ahşap bezemenin, ocaklar ve yaşmakları ise taş bezemenin kullanıldığı elemanlardır. Bazı pencerelerde, özellikle şahnişinlerin ön taraflarındaki orta pencerelerinde müzeyyen metal korkuluklar bulunmaktadır (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

Kapı kanatlarının aynalarında ve tavanlarda göbekli ahşap bezemeler mevcuttur. Bazı odaların tavanlarında, tavanın duvar ile birleştiği köşeler süslü ahşap pervazlar ile geçilmiş, ahşap tavan kirişlerinde de kalem işi bezemeler kullanılmıştır. Bazı odalarda ve mutfaklarda taş ocaklara rastlanmaktadır. Bu ocakların özellikle yaşmakları, bir kısmı geometrik motiflerle, bir kısmı ise stilize bitki motifleriyle olmak üzere yoğun taş işçiliği ile bezenmiştir (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

Şekil 4.46: Harput Evleri kapı tipolojisi (KUDEB, 2019).

Harput evleri genellikle damlı yapıya sahiptir. Genellikle insanların yazın uyuduğu kışın ise erzaklarını yaptığı alanlardır. Damların yapımında genellikle kil ve silt karışımı bir toprak malzeme kullanılmıştır (Kahraman, 2010).

Şekil 4.47: Harput evlerinin mimari yapısı (KUDEB, 2019).

Geleneksel Harput Evlerinin mahalle içerisindeki dağılımı Şekil 4.48’de verilmiştir.

Şekil 4.48: Geleneksel Harput Evlerinin konumu.

Geleneksel evlerde plan şemalarında, kullanım ihtiyacından doğan oda eklemeleri veya yeni işlevin gerektirdiği yeni mekânlara gereksinimden dolayı birtakım ilaveler ve mekânsal dönüşümler yapılmıştır. Bu dönüşümlerde değişikliklerden bir kısmı evlerin kitlelerine, kitle oranlarına, cephe büyüklüklerine ve cephe düzenlerine de yansımıştır. Yine iç mekânda bazı birimlerin arasındaki kapılar ve pencereler de örülerek kapatılmıştır. Bazı evlerde cephelerde yer yer taş duvar örgüsünün yerinde tuğla ile örülmüş duvar bölümleri de görülmektedir. Zaman içinde gerçekleştirilen birtakım tamiratlar veya tadilatlar sırasında, toprak damların üzeri kırma çatı, Marsilya tipi kiremit ya da oluklu metal levhalarla kapatılmıştır (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

Şekil 4.49: Harput Evleri değişimi (KUDEB, 2019).

Cephelerde tespit edilen en yoğun değişiklik pencere oranlarında görülmektedir. Geleneksel $\frac{1}{2}$ oranına sahip pencereler birleştirilerek daha büyük pencere açıklıkları elde edilmiştir. Oran değişikliği cephelerde yer alan kapılar için de geçerlidir. Kapı ve pencerelerdeki değişim oranlar ile sınırlı kalmamış, kullanılan malzemeler de değiştirilmiştir. Bazı evlerde plastik esaslı (PVC) veya metal pencere çerçeve ve kanatlarına rastlanmaktadır. Bazı evlerde ise ahşap kanatlı ana giriş kapıları metal kasa ve çerçevelerle değiştirilmiştir (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

Yapıların bozulma nedenleri:

1. Fiziksel nedenler

2. Sosyal nedenler olmak üzere iki grupta incelenebilir (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

Fiziksel nedenlerde temel faktör doğal olaylardır. İklimin neden olduğu ısı farkları binaların konstrüksiyonları üzerinde önemli değişikliklere neden olmaktadır. Güneş radyasyonu ile oluşan ısı genleşmeleri, malzemelerin hem fiziksel hem de kimyasal yapısını bozmaktadır. Bu durum malzemelerde renk solmalarına neden olmaktadır.

Örneğin, ahşap malzeme zamana bağlı olarak oksidasyona uğramakta ve kararmaktadır. Kışları soğuk, yazları çok sıcak geçenkarasal iklime sahip olan Harput'taki yapılarda iklim koşullarının neden olduğu bozulmalar açıkça görülmektedir. İklimin neden olduğu bozulmaların yanında, yapıların inşasında kullanılan malzemelerin iyi nitelikli olmaması da yapıların bozulmasını hızlandırmaktadır. Harput'taki yapıların inşasında kullanılan malzeme, taş, ahşap ve kerpiçtir. Kerpiç, dayanıksız bir malzeme olduğu için hızla bozulmuş ve bozulmaya devam etmektedir. Ahşap strüktürde sert ağaç kullanılması yapıların ömrünü uzatır. Türkiye'de ahşap strüktürde yeterince sert ağaç kullanılmamakta, bu da yapıların çabuk bozulmasına neden olmaktadır. Harput'taki evlerde de benzer problemler söz konusudur. Evlerin sahipleri tarafından terk edilmesi, tabiat koşulları ve insanlar tarafından gerçekleştirilen tahribatlar nedeniyle bozulup yıkılmalara neden olmaktadır. Bazı evler, kullanıcısının ölümü veya terk etmesi üzerine boşaltılmış ve kaderine terk edilmiştir. Özellikle, üst katlardaki odaların pencere camlarının kırılması, pencerelerin yapısal olarak bozulması ile yağmur ve rüzgârdan dolayı tavanların açılması sonucu evler yıkılma sürecine girmiştir. Evlerin karşı karşıya olduğu bir diğer olumsuz unsur da antikacılarıdır. Yapıların ahşap kapı kanatları, ocak yaşmakları ve çok çeşitli bezeme elemanları yerlerinden sökülerek götürülmüştür. İnsanlar tarafından gerçekleştirilen tadilatlar, ilaveler ve eklentiler de evlerin bozulmasının önemli nedenlerinden biridir (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

Harput'ta oturan varlıklı aileleri, Elazığ'ın kurulması ve daha modern konut alanlarının oluşturulmasıyla bu bölgeyi terk etmeleri sonucu yerleşimde alt ve orta gelir grubuna ait nüfus kalmıştır. Kırsal alandan kente göç ile bazı konut alanları sahiplerini değiştirmiş ve bu da kalan mahallelerin yoksul bir görünüm almalarına neden olmuştur. Harput'un geçirdiği sosyal yapı değişimi, tarihi merkezin hızla bozulmasına ve kısmen de olsa tarihi çevrenin özelliklerini yitirmesine yol açmıştır. Bozulmanın en önemli nedenlerinden biri de kültürel devamlılığın sağlanamamasıdır (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

4.2.1.3 Sokak Dokusu

Kent dokusunun en belirgin özelliklerinden biride topoğrafyaya göre şekillenmiş olan sokak yapısıdır. Tarihsel süreçte mahallelerdeki yapıların arazi üzerinde şekillenmesi sonucu arada kalan alanlar sokakları oluşturmuştur. Dar ve eğimli bir yapıya sahip olan sokak dokusu önceden planlanmamış olup, organik bir şekilde gelişmiştir. Sokaklar mahalleler arasında tepelere doğru dik, bazı alanlarda paralel, bazı alanlarda ise kıvrımlıdır. Çarşı ve meydanların birleşiminde bulunan sokaklarda taş döşeme, diğer alanlarda ise doğal taş ve toprak zemin malzemesi olarak kullanılmıştır.

Şekil 4.50: Harput Kenti tarihi sokak dokusu (KUDEB, 2019).

Günümüzde Harput'ta mahallelerin yok olmasıyla beraber dar ve eğimli sokak yapısı yok olmuştur. Genellikle bütün sokaklar mahalle içerisinde bulunan ana caddeye çıkmaktadır. Cadde ve sokaklarda taş döşeme kullanılmıştır.

4.2.2 Kültürel Doku

Kültürel doku kapsamında Harput Kenti'nin ekonomik ve sosyal yapısı aktarılmıştır.

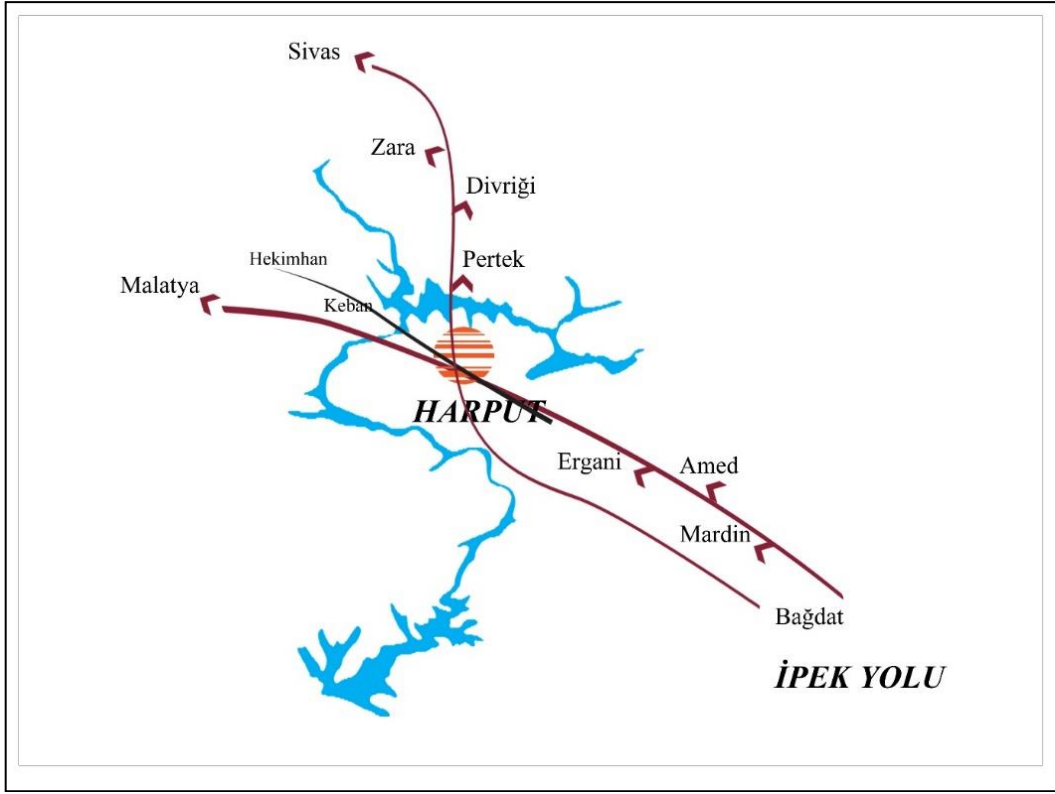
4.2.2.1 Ekonomik Yapı

Harput, Bizans dönemine kadar sadece iç kaleden oluşan bir yerleşmeydi. Kale Mahallesi'nde ekonomik bakımdan oldukça zengin kişiler de oturuyordu. Bunların bir kısmı ticaret ve nakit paralarını işletmek suretiyle zenginleşmişlerdi (Uzun ve Çakar, 2016).

12 yy. da ustalık gerektiren zanaatlar, yerli haklın elindeydi. Anadolu halkının büyük bir bölümünü oluşturan Ermeniler, dokumacılık sektörünü ellerinde tutuyorlardı. Aynı şekilde maden işletme sektöründe onların elindeydi. Sonrasında Türkmenler, üretimin günlük ihtiyaçları üzerine olmasından vazgeçerek ekonomik yaşama geçmişlerdir. Böylece kendilerinin ürettiği et ve süt ürünlerini pazarlayarak ihtiyaçlarını gidermeyi öğrenmişlerdir. Böylece, doğal ekonomi giderek kentler arası ve bölgeler arası ticari değişim şekline dönüşerek, yaygınlaşmıştır. Bu şekilde ticaretle uğraşan yeni bir sınıf olan tüccarlar çıkmıştır. Ticaretin getirisinin artmasıyla kentler büyümeye başlamıştır (Danık, 1995).

Çubukoğulları ile birlikte her ne kadar kentte Türk Dönemi başladıysa da kentsel yerleşim, ticari yaşam, sosyal yaşam ve kültürel etkinlik gibi alanlarda Türk dönemi başladı demek yanlıştır. Ganimet ve iyi otlaklar bulmak amacıyla Anadolu'ya gelen Türkmen kitleleri Anadolu içlerine ilerlerken Harput'u ele geçiren Çubukoğulları kente yerleşmek yerine, kırsal arazide tarımsal faaliyet ve hayvancılıkla uğraşmayı tercih etmiştir. Osmanlı döneminde ise ticaret yolları Harput için önemli bir gelir kaynağı oluşturuyordu (Danık, 1995).

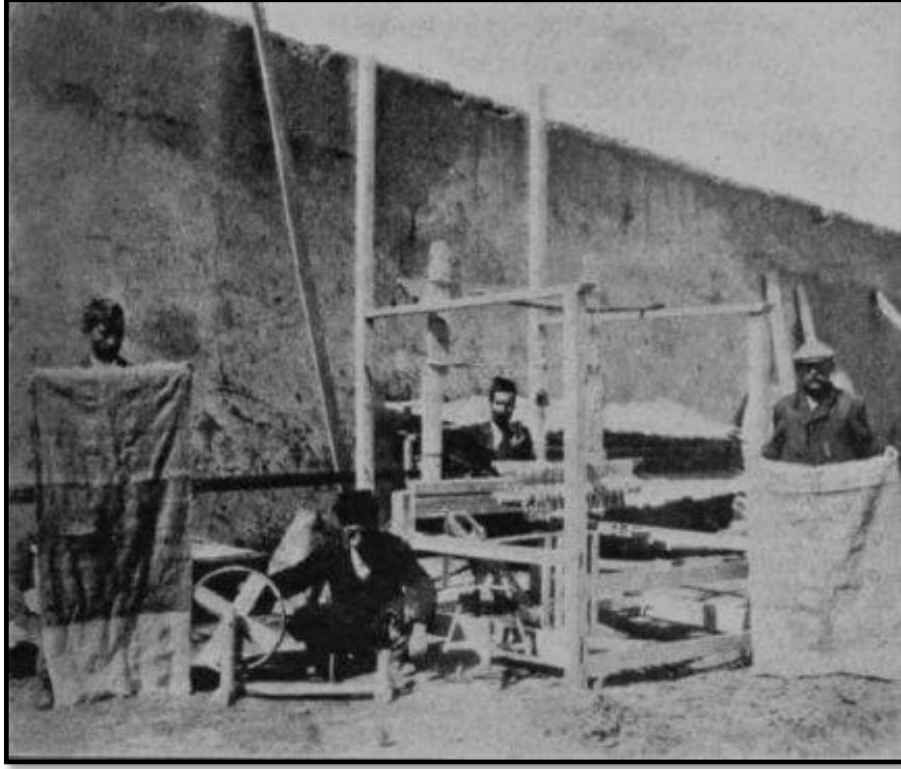
Osmanlı hâkimiyeti döneminde de Harput, Basra ve Bağdat'tan Diyarbakır'a gelip Malatya ve Sivas istikametinde devam eden ticaret yolunun üzerinde bulunuyordu (Şekil 4.51) (Kuş, 2013).

Şekil 4.51: Harput ve çevresindeki ticaret yolları.

Önemli ticaret yollarından birisi Hekimhan ile Keban'dan geçerek Harput'a ulaşan yol idi. İkinci önemli yol ise, Harput, Keban, Arapgir, Kemaliye ve Divriği'den geçip Sivas'a giden yol idi. Bu yollar Harput'a ticaret merkezi olma özelliği kazandırmıştır (Kuş, 2013).

Bu dönemde Harput'un sanayi merkezi olma özelliği vardı. Kentte dokumacılık, demircilik, dericilik ve bakırcılık çok gelişmişti. Çeşitli kumaşların renklendirilip desen verildiği bir boyahanedeki bulunmaktaydı. Boya yapımında ise Harput'ta çok yetiştirilen Cehri bitkisi kullanılmaktaydı (Kuş, 2013).

Şekil 4.52: 1910 Harput'ta kumaş dokuma atölyesi (KUDEB, 2019).

19. yüzyıl ve sonrasında ise kentte el sanatları ve atölye tipi sanayi faaliyetleri gelişmiştir. Dokumacılık bölgenin en önemli sanayi kolunu oluşturmaktaydı. Özellikle Çiçekli, Çeharkezi ve Çetari olarak adlandırılan ipekli kumaş yapımı oldukça yaygındı. Dokunan ipekli kumaşlar bölge halkının ihtiyaçlarını karşılamasının yanı sıra komşu vilayetlere ve İstanbul'a da gönderiliyordu (Kuş, 2013).

Bu dönemde dokunan halı, kilim, perde ve nakışlı kilimler Osmanlı Devletinin tamamında çok satılan ürünlerdi. Dokumacılığın bu kadar ileri seviyede olmasının sebebi üretilen pamuk tarımı ve el tezgâhlarının çok kullanılmasıydı. 19. yüzyıl ortalarında ise Harput'ta 600'den fazla dükkânın bulunmaktaydı. Bu da şehirdeki ticaret hayatının çeşitliliği ve zenginliğini göstermektedir. Harput'ta dericilik de oldukça gelişmişti. Dabakhanede yapılan meşin, sahtiyan ve köseleler çevre illere gönderiliyordu (Kuş, 2013).

Günümüzde ise ticari birimlerde faaliyet yoğunluğu özellikle yaz aylarında hareketlilik gösterirken, kış aylarında durma noktasına gelmektedir. Yaz aylarında alanı ziyaret eden nüfusun artması, beraberinde işportacılığı artırmış ve kayıt dışı ticari faaliyetin artmasına neden olmuştur. İşportacılar genellikle Sara Hatun Camii ve Kurşunlu Camii boyunca

uzanan aks üzerinde yer seçmektedir. Yerleşimde ticari faaliyetler günlük ihtiyaçların karşılanması amaçlı, alışverişe yönelik birimlerde yapılmaktadır. Yerleşimde 2 fırın, 1 hediyelik eşya satış birimi, 2 süpermarket, 3 bakkal, 2 kahvehane, 1 kasap, 1 geleneksel el sanatı üretimi yapan tesis, 1 sucuk fabrikası, 6 lokanta ve 3 kahvehane / çay ocağı bulunmaktadır. Yerleşimde 22 adet ticari birim bulunmaktadır. Ticari birimlerle yapılan görüşme ve sayımlar sonucunda kayıt dışı işgücünün yaygın olduğu ve ticari birimlerde çalışanların yaklaşık her bir ticari birimde 1 ya da 2 kişiyi geçmediği belirlenmiştir. Alanda en fazla çalışan sucuk fabrikasında, yerleşimdeki tüm ticari birimlerde 73 kişi çalışmaktadır (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

4.2.2.1 Sosyal Yapı

Harput eski dönemlerden beri önemli bir yaşama alanına sahip olmuştur. Harput'un önemli ticaret yolları üzerinde bulunması her zaman stratejik bir kavşak konumunda olmasına neden olmuştur. Bu sebeple her dönemde birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu durum belirli bir nüfus potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Yeterli çalışmalar olmadığından bu nüfus hakkında yeterli bilgi yoktur (Danık, 1995).

Harput kent merkezi nüfusu ve demografik yapısına 1085-1507 yılları arasında bakıldığında kentin nüfusunun 6062 olduğu ve bunun 3775'nin Müslüman, 21872'sinin farklı dinden olduğu görülmektedir. Artuklular döneminde kentin kuzey, kuzeydoğu, kuzeybatı yönlerinde yapılan medrese, cami gibi yapılarla iskanlaşmanın yaygınlaştığı görülmektedir. Bu nedenle Artuklular döneminde ciddi bir nüfus artışı olmuştur. Artuklulardan sonra Selçuklu ve safeviler döneminde de yapılaşma devam etmiştir. Kaynaklardan bu devirde kent nüfusunun iki katına çıktığı görülmektedir. Savunma amaçlı kurulma özelliğinden dolayı askeri ve idari yapı nüfusu da eklendiğinde 6000 olan nüfusun 10000' e çıktığı görülmektedir (Danık, 1995).

Harput 1516 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmesi ve Diyarbakır eyaletine bağlı bir sancak olmasından sonra önemli bir coğrafi konuma sahip olmasıyla önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. ve bu tarihten sonra coğrafi konumu nedeniyle önemli bir yerleşim merkezi olmuştur.

Harput 1516 yılında 13 mahalleden oluşmaktaydı. Bu mahallelerin 9'u Müslüman ve 4'ü de farklı dinlere mensup toplulukların mahalleriydi. Müslüman mahalle sayısı 1523 yılında 14 mahalle olmuştur. Kent girişinden kalenin önüne kadar inen alanda yoğunlaşan Müslüman mahalleleri nüfusun en yoğun olduğu mahallelerdir. Bu mahalleler Arslaniye, Cami-i Kebir ve Molla Seyd Ahmet mahalleriydi. Nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu gayrimüslim mahalleleri ise kalenin batısında ve doğu yamacında kurulan Gürcübey ve Norsis mahalleleridir. Kent nüfusu 1523 yılında 8.300, 1566 yılında ise 13.400 olmuştur. Kent nüfusu giderek artmış ve 1523'te 8.300'ü, 1566'da 13.400'ü geçmiştir. Bu zaman diliminde kent nüfusunun %62'sini Müslümanlar, % 38'ni ise farklı dinlere mensup topluluklar oluşturuyordu (Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2018).

Harput kentinin nüfusu 17. Yüzyıla kadar sürekli artış göstermiştir. Harput'un nüfusu 17. Yüzyıla kadar sürekli arttığı görülmektedir. 17. yüzyılda Celali isyanlarının da etkisiyle kent nüfusu azalmaya başlamıştır. Bazı kaynaklara göre bu olaylardan dolayı kent nüfusunun 4.500 kişi düştüğü belirtilmektedir. Evliya Çelebi seyahatnamesine göre 19. Yüzyılda kentte 12 600 Müslüman, 4850 Gregoyan, 1845 Protestan, 252 Katolik ve 453 Ortodoks nüfusunun olduğunu belirtmiştir. Ayrıca 2670 ev, 843 dükkân, 10 cami, 10 medrese, 8 kütüphane, 8 kilise, 12 hamam ve 90 hamamın olduğunu da kaydetmiştir (Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2018).

Amerikan misyonerlerinin 19. Yüzyılın ikinci yarısı, 20. Yüzyılın başlarında kente yerleşmesi Ermeniler arasında Protestanlığı yayması ve 1876'da kolej açmaları sonucu çıkan olaydan dolayı kent nüfusu azalmıştır. Çoğu Ermeni burayı terk ederek başka yerlere nakledilmiştir. Müslümanların çoğu da Mamuretül-Aziz'e taşınmışlar (Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2018).

19. yüzyılda Harput bugünkü Elâzığ şehrinin bulunduğu mezraya taşındığında, nüfusunun 23-30 bin kişi kadar olduğu kabul edilmektedir. Bu yer değiştirmeye birlikte nüfusun zaman içerisinde azaldığı görülmektedir. 1955 yılı nüfus sayımına göre Harput yerleşiminin nüfusu 6954 iken; 1960 nüfus sayımına göre bu sayı 5033'e düşmüştür. 1990 yılından sonra Elâzığ Belediyesi'ne bağlı bir mahalle statüsüne alınan Harput'un nüfusunda yine bir azalma olduğu görülmektedir. Harput mahallesinin nüfusu 1991 yılında 1532 iken, 1992 yılında 1407'ye, 1993 yılında 1363'e, 1994 yılında 1350'ye, 1995 yılında 1265'e ve 1996 yılında 1045'e düşmüştür. Harput mahallesinin 1996 yılında 1045 olan

nüfusunun, 2006 yılında sağlık ocağı verileri ve hane sayımlarına göre 677 kişiye düştüğü belirlenmiştir. Yaşayan nüfusun 346 kişisini (%51) erkek ve 331 kişisini (%49) kadın nüfus oluşturmaktadır. Yerleşimde 163 hane bulunmakta ve ortalama hane büyüklüğü 4,15 kişidir. Harput'un Elazığ'la doğrudan bağlantısının olması yaşam biçimlerini etkileyen ve kolaylaştıran teknolojik yeniliklerin Harput'un günlük yaşamına yansımalarını sağlamıştır. Bu duruma karşın, geleneksel öğeler yaşam biçimlerini belirlemeye devam etmektedir (Elâzığ Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2018).

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

M.Ö. 3000 yılından itibaren kent olarak kurulan Harput Kenti coğrafi şartlar, ulaşım sıkıntısı ve gelişime kapalı olması özellikleri göz önünde bulundurularak 1834 yılında Elazığ mezrasına taşınmaya başlamıştır. Mezrada konut yapacak yeterli malzemenin bulunmamasından dolayı insanlar mevcut durumdaki evlerini sökerek yeni konutlarını yapmışlardır. Bu durum Harput Kentinin dokusunun bozulması ve yıkık bir kent haline gelmesine sebep olmuştur.

Günümüzde Elazığ Şehrine bağlı olan tek bir mahalleden oluşan Harput, taşınma sürecinden uzun bir süre sonra Harput 14.12.1975’de Kentsel Sit Alanı ilan edilmiştir. Sonrasında Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 02.05.2007 gün ve 1033 sayılı kurul kararı doğrultusunda yerleşimdeki tarihî kentsel sit alanı, kentsel sit ve 1. derece arkeolojik sit alanı olarak değiştirilmiştir. Çalışma kapsamında mekân ve mekânsal organizasyon kavramları irdelenerek alan üzerinde değerlendirilmiştir. Alanın fiziki ve kültürel değişiminde etkili olan faktörler, mahalle yapısı ve mekânsal organizasyon kavramları esas alınarak incelemeler yapılmıştır.

Yapılan incelemeler sonucunda;

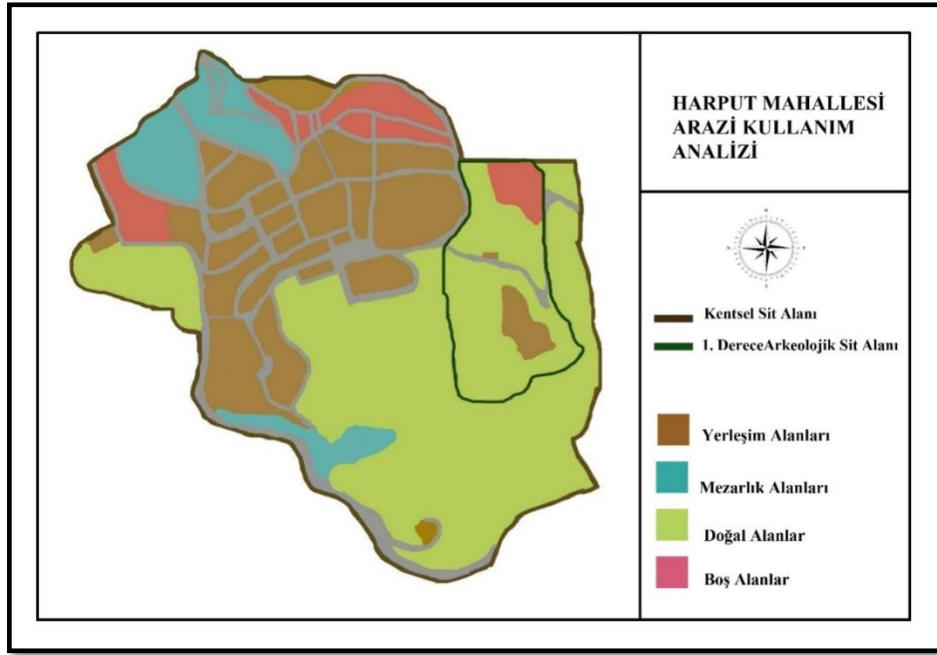
Osmanlı döneminde 20 mahallelik büyük bir kent iken bu özelliğini kaybederek tek bir mahalle yapısına dönüşen Harput kentinin bu süreç içerisinde var olan birçok yapısı ve kent dokusu yok olmuştur. Bu tarihsel süreç içerisinde yüksek ve eğimli bir arazide da kurulan kente bakıldığında birbirine geçen dar sokaklar ve mimari yapısını oluşturan Geleneksel Harput Evlerinin yerini tek ve iki katlı kerpiç evler almıştır. Bu evlerin eski kent dokusuyla bağdaşmadığı görülmektedir.

Mahallelerin çoğu yok olmuştur. Mahallelerin varlığını adını aldıkları cami ve mescitlerden tespit edebiliyoruz. Bu yapıların birçoğu yıkık halde bulunmaktadır. Mahallelerin bulunduğu alanlar çoğunlukla boş arazileri veya dağınık şekilde yerleşmiş konutları oluşturduğundan sokak dokusu düzensiz ve oldukça bakımsızdır. Çalışma

alanında mevcut bulunan yapılar incelendiğinde sağlam olan yapıların birkaç kez geçirdiği onarımlar sonucu ayakta kaldığını, diğer yapılarda ise restorasyon çalışmaları olduğu görülmektedir.

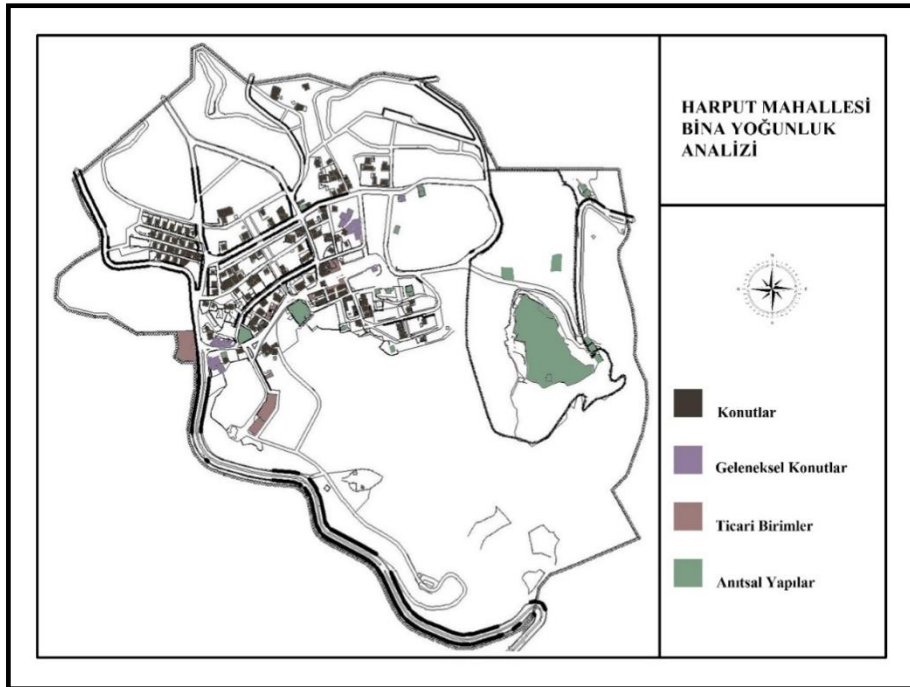
Harput mahallesinin yerleşim dokusuna bakıldığında mahallelerin tarihi dokusundan izler kalmadığını, genellikle mahalle alanlarında özel mülkiyete ait konut tiplerinin, rekreasyon alanlarının ve lokantaların olduğunu görmekteyiz. Bu konutlar herhangi bir düzen içerisinde olmadan dağınık bir şekilde konumlandırılmıştır. Oluşturulan rekreasyon alanlarının çalışma alanının dokusuyla bir bağının olmamasının yanı sıra oldukça bakımsız ve insanlar tarafından amaç dışı kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Alanda kültürel tesis ve spor tesisleri yok denecek kadar az yer almaktadır. Alanda en büyük yer tutan alansal kullanımlardan biri olan mezarlık alanı, sahip olduğu tarihi ve kültürel değer nedeniyle ilin en önemli mezarlıklarından birini konumundadır. Planlama alanının kuzeyinde yer alan mezarlıklar aynı zamanda yerleşimin kuzeye gelişmesinde engel teşkil eden yapay eşikler konumundadır. Planlama alanı içerisinde bulunan doğal niteliği bozulmadan korunan bölgeler alanın güneyindeki çok eğimli alanlar olup, yerleşimin gelişmesinde önemli doğal eşikler oluşturmaktadır. Alanın gelişme eğilimleri mevcut arazi kullanımı ile karşılaştırıldığında, yerleşimin batı ve doğu yönlerinde bir gelişme eğilimi gösterebileceği gibi mevcut yapılaşmaların bulunduğu alanda da dönüşüm ve yeni yapılaşmaların sağlanabileceği görülmektedir. Harput yerleşiminin kimliğini oluşturan kültür varlıkları çalışma alanının %3,6'sını oluşturmaktadır. Ancak alanda, mevcut boş alanlarda toprak altında tarihi kalıntıların bulunma ihtimali söz konusu olduğundan tarihi kültür varlıklarının alandaki payının artacağı düşünülmektedir (Elazığ Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2018).

Şekil 5.1: Harput Mahallesi arazi kullanım haritası.

Yerleşimde bulunan yapıların %38,15'ini konutlar, %11,3'ünü anıtsal yapılar ve tarihi konutlar, %7,5'ini ticari birimler oluşturmaktadır (Şekil 5.2).

Şekil 5.2: Harput Mahallesi bina yoğunluk analizi.

Yerleşimde bulunan yapıların yapı parsel ilişkisi incelendiğinde yerleşimde uygulama yapılmış alanların %44.339'ünün dolu, %55.661'sinin boş parselden oluştuğu görülmektedir. Uygulama görmemiş alanlar genelde doğal niteliği nedeniyle yerleşime uygun olmayan alanlardan oluşmaktadır.

Harput mahallesinin bütününe bakıldığında, alanın odak noktası olarak gösterilebilecek sadece bir mekân bulunmaktadır. Sarahatun camisinin önünde bulunan meydandır. Toplu taşıma araçları ve duraklar bu alanda bulunmaktadır. Ayrıca jandarma karakolu ve muhtarlık binasında bu meydan çevresinde yer almaktadır. Yöresel ürünlerin satılması, lokantaların bu meydan üzerinde olması ve Harput'un en büyük camisinin burada olması burayı odak noktası yapmaktadır (Şekil 5.3).

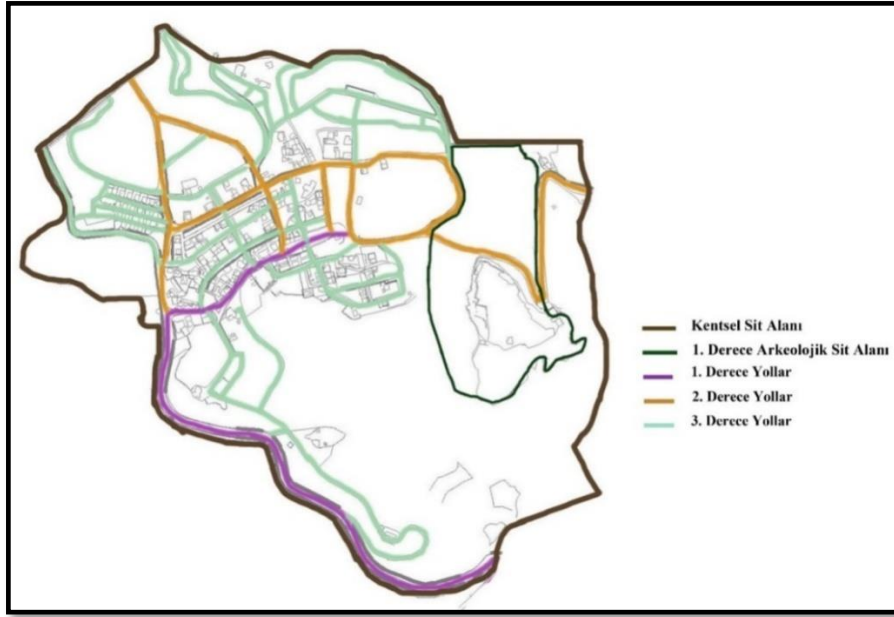
Şekil 5.3: Sarahatun Cami önünde bulunan meydan.

Elâzığ'dan Harput'a ulaşımın sağlandığı araçların olduğu bu meydanın düzenlemesinin yapılması araçların ve otopark alanların kaldırılması görsel etki açısından oldukça önemlidir.

Kentin geçmişten günümüze kadar en önemli sorunlardan biri ulaşım olmuştur. Yüksek bir rakımda bulunması ve ağır coğrafi koşulları kente erişimi zorlaştırdığından insanların buraya yerleşimini ve diğer alanlarla bağlantı kurmasını güçleştirmiştir.

Alanın ulaşımı genellikle ana bir aks üzerinden ilerlemektedir. Bu aksın bitimi mahallenin merkezini oluşturan bir meydan alanına çıkmaktadır Harput içerisinde ki yol durumuna

baktığımızda kent içi yolların büyük bölümü araçlar ve yayalar tarafından ortak kullanılmakta ve araç-yaya ayrımı bulunmamaktadır. Bu yolların alanın topografyasına uygun bir şekilde ve tamamen serbest bir düzende oluştuğu görülmektedir. Çoğu yerde kaldırım olmamakla beraber bazı yerlerde yaya ve araç yolları yer yer kaldırımlar ile birbirinden ayrılmış durumdadır. Yolların maksimum genişliği 8-10 m. arasındadır. Merkezi yolların üzeri asfalt ile kaplı ve yıpranmışken, diğer yollar genellikle toprak zemine sahiptir (Ünlen,1997).

Şekil 5.4: Harput yol derecelendirmesi.

Çalışma alanında düzenleme yapılırken tarihsel süreci ve bu süreç içerisindeki dokusu dikkate alınarak yapılmalıdır. Düzenleme yapılan alanların yörede yaşayanlar kadar, dışarıdan gelen turistler içinde hareketli, tarihsel ve mimari sürekliliği yansıtan bir kent imajı oluşturması sağlanmalıdır. 2005 yılın da Kale’de başlayan ve sonrasında birçok noktada devam eden restorasyon çalışmalarının tamamlanması bu açıdan oldukça önemlidir.

Harput kenti tarih boyunca dini, kültürel tarihi, önemli mimari yapıları içermesinin yanında önemli bir ticaret merkezi de olmuştur. İpek ve Baharat yolu güzergâhları üzerinde bulunması kentin ticari canlılığını da arttırmıştır. Zaman içerisinde ana yollara olan uzaklığı ve gelişime açık olmamasından dolayı bu özelliğini yitirmiştir. Günümüzde

Harput Mahallesi içerisinde günlük ihtiyaçların karşılanabileceği market, fırın ve lokantalar dışında herhangi bir ticari birim bulunmamaktadır.

Çalışma alanında düzenleme yapılırken tarihsel süreci ve bu süreç içerisindeki dokusu dikkate alınarak yapılmalıdır. Düzenleme yapılan alanların yre de yaşayanlar kadar, dışarıdan gelen turistler içinde hareketli, tarihsel ve mimari sürekliliği yansıtan bir kent imajı sağlanmalıdır. 2005 yılında Kale de başlayan ve sonrasında birçok noktada devam eden restorasyon çalışmalarının tamamlanması bu açıdan oldukça önemlidir.

Tarihsel süreç içerisinde yaşanan değişimler sonucu önemli bir kültür ve ticaret merkezi olan Harput Kenti sürdürülebilirliğini yitirerek kent özelliğini kaybetmiştir. Tarihi kent dokusu ve özgün niteliği bu tarihsel süreçte yok olmaya yüz tutmuştur. Günümüzde var olan fiziki yapısı incelendiğinde var olan yapıların korunması ve yıkık olanların restore edilerek mekânsal ve işlevsel niteliklerinin sürdürülmesi gerekmektedir.

Harput'un tarihinin, kültürel ve doğal değerlerinin korunması, tekrar canlı bir kent haline gelmesi, turizm ve rekreasyon alanlarının kent dokusuna uygun ve sürdürülebilir bir şekilde gelişmesini sağlayarak insanların rahat yaşayabileceği bir mekan haline gelmesi için mekânsal organizasyon sürecinin irdelenmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2004). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. İstanbul: Yapı Yayınları. 192 s.
- Akbıyık, N. (2013). Tarihi Çevrede Yeni Yapı Olgusu ve Bağlam İlişkisinin İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 156 s.
- Akkul, A. (1998). Mekândaki Fiziksel Koşulların İnsanın Psikolojik Yapısına Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 247 s.
- Akkan, E. (1972). Elâzığ ve Keban Barajı Çevresinde Coğrafya Araştırmaları. Ankara Üniversitesi Coğrafya Arşiv Dergisi, Ankara, 5-6: 175-214.
- Akyel, S. (2013). 19. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Şehrinin Nüfus ve Toplum Yapısı. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 159 s.
- Aksın, A. (1999). 19. Yüzyılda Harput. Ceren Ofset Matbaacılık ve Reklamcılık, Elazığ, s. 248- 254.
- Altan, İ. (1992). Mimarlıkta Mekân Kavramı. Mimarlık ve Şehircilikte Mekân, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 135 s.
- Asar, H. (2013). Mimari Mekân Okumasında Algısal Deneyim Analizinin Bir Yöntem Yardımıyla İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Eskişehir, 137 s.
- Arabulan, S.(2008). Yer/Mekân Kimliğinin Değişimi: Mezitbey Hamamı ve YakınÇevresi Alan Çalışması.Yüksek Lisans Tezi, Trakya ÜniversitesiFen Bilimleri Enstitüsü, Edirne, 198 s.
- Aru, K. A. (1984). Şehirselleşme Tasarım Lisansüstü Ders Notları. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, s 52.
- Aru, K. A. (1998). Türk Kenti. Birinci Baskı, Yem Yayınları, İstanbul. s. 157-201.
- Arslandaş, Y.(2013). Tarih Öncesi Dönemde Harput ve Çevresinde Tarım ve Hayvancılık. Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, 23-25 Mayıs 2013, Elâzığ, s.367-392.
- Arslandaş, Y. (2014). Kalkolitik Çağda Harput ve Çevresinin Genel Vaziyeti. Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, Elâzığ, 1: 88-110.

- Baç, S. (2013). “Tarihsel Bir Kentin Morfolojisi: Bergama Kent Örgütlenmesi”. Ege Coğrafya Dergisi, Ege Üniversitesi, İzmir, 21: 23-37.
- Bayartan, M. (2003). XIX. YüzyıldaKütahya’nın Tarihi Coğrafyası. Doktora Tezi (yayımlanmamış), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 698 s.
- Bayartan, M. (2005). Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, İstanbul, 13:93-107.
- Birlik, S. (2006). Tarihi Çevrelerde Kentsel Kimlik-Değişiminin Eşik Analizi: Trabzon’da Bir Deneme.Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 324 s.
- Cevizci, A. (1999). Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1816 s.
- Çakır, H. (2015). Tarihi Yapılarda Mekânsal Bellek ve İç Mekân İlişkisinin İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Ana Bilim Dalı, İstanbul, 110 s.
- Çetinkaya, E. (2014). Harput Kalesi ve Yakın Çevresinin Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta, 118 s.
- Çınar Altınçekiç S. (1997). Kentsel Alanlarda Mekân Organizasyonu ve Beyazıt Çevresinin İrdelenmesi. İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, İstanbul, 47: 202-203.
- Çınar, H.S. (1994). Kentsel Alanlarda Mekân Organizasyonu ve Beyazıt Çevresinin İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul, 81 s.
- Çöl, Ş. (1998). Kentlerimizde Kimlik Sorunu ve Günümüz Kentlerinin Kimlik Derecesini Ölçmek İçin Bir Yöntem Denemesi. Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 324 s.
- Danık, E. (1995), Ortaçağ’da Harput (XI-XV. Yüzyıllarda). Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 163 s.
- Dede, Ö. E. (1997). Mekânın Algılanma Olgusu ve İnsan-Hareket-Zaman Faktörlerinin Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 158 s.
- Duman, Ş. (2018). Mekân Kavramı ve Mekân Organizasyonu.Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik ÜniversitesiFen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Mekân Organizasyonu Dersi, Trabzon, 32 s.

- Duralı, İ.K. (2007). Tarihi Çevre’de Yeni Yapılaşma Uygulamaları İrdelemesi. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 225 s.
- Esin, U. (1979). Tepecik ve Tülintepe Kazıları. VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, 11-15 Ekim 1976, Ankara, 1: 68-74.
- Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, (2018). Analiz Raporu. Elazığ, s. 32-45.
- Eldem, N. (1991). Mekânın Örgütlenmesi Dersinden Birkaç Kesit. Dekorasyon, İstanbul, 6: 18-21.
- Erdoğan, İ. (2006). XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Toplumunda Değişim Eğilimleri (Harput Örneği).Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 218 s.
- Ergenç, Ö. (1984). Osmanlı Şehirlerinde Mahallenin İşlev ve Nitelikleri üzerine. Osmanlı Araştırmaları, 4:65–76.
- Gaspak, A. (2004). Osmanlı Öncesi Harput’un Tarihi ve Dini Yapısı. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam tarihi Bilim Dalı, Elâzığ, 96 s.
- Gezer, H. (2007). Mekân ve Mekânın Algılanması. Mimarlık ve Malzeme Dergisi, s. 32-35.
- Güremen, L. (2011). Kent Kimliği ve Estetiği Yönüyle Kentsel Donatı Elemanlarının Amasya Kenti Özelinde Araştırılması. e-Journal of New World Sciences Academy, pp 49-57.
- İnceöz, M. (1994). Harput (Elâzığ) Yakın Kuzeyi ve Doğusunun Jeolojik Özellikleri. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı, Elazığ, 125 s.
- Kahraman, M. (2010). Kayalar Üstünde Bir Şehir Harput. Erişim Tarihi: 23.07.2018.
- Kayalar, J. (2006). Kent ve Meydan Olgusu- Yeniden Canlandırma Sürecinde Karşılaştırmalı Bir İrdeleme (Trafalgar Meydanı ve Eminönü Meydanı). Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, İstanbul, 126 s.
- Kılınçaslan, T. (1995). Kentsel Ulaşım Mekânları ve Çevre Kalitesini Etkileyen Fiziksel Ögeler. Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, İstanbul Bildiriler Kitabı, s. 65-69.

- Kongar, E. (1995).Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, 6. Baskı, RemziKitabevi, İstanbul, 453 s.
- Kökten, İ. K. (1953). 1952 Yılında Yaptığım Tarih Öncesi Araştırmaları Hakkında. Ankara Üniversitesi, D.T.C.F. Dergisi, Ankara, 11:2-4,
- Kuş, C. (2013). Osmanlı Döneminde Anadolu Ticaret Yolu Açında Harput'un Yeri ve Önemi, Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, 23-25 Mayıs Elâzığ, s. 623-642.
- Kürkçüoğlu, E. ve Ocakçı, M. (2012). “Kentsel Dokuda Mekânsal Yönelme Üzerine Bir Algı-Davranış Çalışması: Kadıköy Çarşı Bölgesi”, Megaron, 10(3): 365-388.
- Lynch, K. (1960). The Image of the City, MIT Press, pp 89- 93
- Lynch, K. (2010). K. Lynch içinde, Kent İmgesi. İstanbulTürkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 8-52-54.
- Önem, A. (2004). Çevresel Algılama ve Kimlik: Haliç Üzerine Bir Yöntem Önerisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 125 s.
- Özbilen, A. (1995). Temel Tasarım Bilgisi Ders Notları, Trabzon, s. 15-22.
- Özdemir, İ. (1994). Mimari Mekânın Değerlendirilmesinde Mekân Örgütlenmesi Kavramı: Konutta Yaşama Mekânları. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Mimarlık Bölümü, Trabzon, 185 s.
- Özdemir, İ. M. ve Ural, S.E. ve Gür, Ş.Ö. (1991). Yapı Bileşen ve Öğelerinin Mekân Örgütlenmesine Etkileri. Uluslararası II. Yapı ve Yaşam Kongresi Bildiriler Kitabı, Bursa, s.158-174.
- Öztürk, Ş. ve Coşkun, M. (2016). Geleneksel Harput Elazığ Evleri, Elazığ Kitaplığı Projesi, Kültür Yayınları, Elazığ, s.23-27.
- Sevin, V. ve Sevin N. ve Aşan, M. (2013). Harput Kalesi Arkeolojik Kazı Çalışmaları 2005-2007. Geçmişten Günümüze Harput Sempozyumu, 23-25 Mayıs 2013, Elâzığ, s.789-799.
- Sevin, V. ve Sevin, N. ve Kalsen, H. (2009). Harput İç Kale Osmanlı Mahalle Kazısı 2008 Yılı Çalışmaları. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kazı Sonuçları Toplantısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 25-29 Mayıs, Denizli, 1: 22-32

- Sunkar, M. (2013). Harput (Elazığ) Çevresinde Bakı Faktörünün Doğal ve Beşeri Ortam Üzerinde Etkisi. Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, Fırat Üniversitesi, 23-25 Mayıs, Elazığ, s 279-195.
- Şengün, M. Ve Tonbul, S. (2006). Ölbe Kanyonu ve Deve Mağarası'nın Jeomorfolojik Özellikleri, Oluşumu ve Turizm Potansiyeli. Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi, Elazığ, 2: 10-17.
- Şengün, T. (2007). Harput Platosunda Doğal Ortam-İnsan İlişkileri ve Doğal Çevre Planlaması. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 425 s.
- Taşçı, H. (2014). Bir Hayat Tarzı Olarak Şehir, Mekân, Meydan. İstanbul Kaktüs Yayınları, 240 s.
- Tonbul, S. (1985). Kuzova -Hasan dağı ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, 276 s.
- Tonbul, S.(1987). Elâzığ Batısının Bitki Örtüsü Özellikleri.Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ,1:209-224.
- Tonbul, S. ve Karadoğan, S. (1999). Harput'un Kuruluş Yeri Ve Şehrin Fonksiyonunu Yitirmesi Üzerinde Etkili Olan Doğal Çevre Faktörleri. Dünü Ve Bugünüyle Harput Sempozyumu 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Elazığ, 488 s.
- Tonbul, S. ve Karadoğan, S. (1998). Harput'un Kuruluş Yeri ve Şehrin Fonksiyonunu Yitirmesi Üzerinde Etkili Olan Doğal Çevre Faktörleri.Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu, Elazığ, 2:303-324.
- Tunç, Z. (2013). Akkoyunlular Döneminde Harput. Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, 23-25 Mayıs Elazığ, s.569-578.
- Uzun, C. ve Çakar, E. (2016). 17. Yüzyılda Harput Kalesi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ, 26: 337-350.
- URL-1 (2018). <http://e-tarih.org/>
- Ünlü, F. (1998). İç Mekân Oluşum ve Biçimlenişinde Mekân-İnsan Davranışı Etkileşimine Bir Yaklaşım. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 183 s.
- Ünlen, C. (1997). Terkedilmiş Tarihi Bir Kent Olan Harput'un Canlandırılması. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara, s 164.

- Ünügür, M. (1996). İstanbul'un Değişen Kentsel Kimliği Üzerine. *Arkitekt Dergisi*, 1: 42-49.
- Yiğit, T. (1996). Tarih Öncesi Ve Hitit Döneminde İsuva Bölgesi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, s. 233.
- Yollu, D. (2006). Mekân Organizasyonu ve Biçim Kavramlarının Tarihi Yarımada Örneğinde İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 122 s.
- Yörüten, G. (2018). Kentsel Dokuda Üçüncü Boyut: Ayvansaray ve Samatya Yangın Alanlarında Günümüz Dokularının Karşılaştırmalı İncelenmesi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 180 s.
- Yücel, G. F. (2004). Açık Alanların Bitkilendirilmesi. *Yapı Dergisi*, 5: 96-99.

ÖZGEÇMİŞ

21.06.1991 yılında Elazığ'da doğdu. İlköğretim ve lise öğrenimini Elazığ'da tamamladı. 2011 yılında başladığı Mustafa Kemal Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden 2015 yılında mezun oldu. 2017 yılında başladığı Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrenimine devam etmektedir.